

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

Mayıs 2015 / Sayı: 40

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

Mayıs 2015 / Sayı: 40

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler
Sayı: 40 (Mayıs 2015)

ISSN 1308-2078

Editörler
Meltem Doğan-Alparslan
Aşkın Özdizbay

Sayfa Düzenlemesi
Zero Prodüksiyon Ltd.

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla kullanılabilir.

Ocak ve Mayıs aylarında yayımlanır.

Enstitü Üyelerine ücretsiz verilir.

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Uluslararası Akademiler Birliği Muhabir Üyesi
Corresponding Member of the International Union of Academies

Baskı
Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar-İSTANBUL
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99
Sertifika No: 29487

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
İstiklâl Cad. Merkez Han, No: 181 Kat: 2
34435 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: 0090-212-292 09 63

E-mail:
haberler@turkinst.org
mdoganalparslan@gmail.com
aозdizbay@hotmail.com

www.turkinst.org

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Prof. Dr. Metin Ahunbay'ın Ardından: "Metin Ahunbay Okulu'nun Arkeoloji Bölümü" (Öztürk, A.)	2
Başyazı	
Musa Kadioğlu – Canan Özbil, Yeni Araştırmalar Işığında Teos	4
Kitap Tanıtımları	
Thorpe, M., <i>Roma Mimarlığı</i> , Homer Kitabevi, 2012 (Arlı, Y.)	16
Sevin, V., <i>Van Kalesi: Urartu Kral Mezarları ve Altın-tepe Halk Mezarlığı</i> , Ege Yayınları, 2012 (Değirmencioğlu, H.)	17
(Eds.) Çevik, Ö. – B. Erdoğan, <i>Yerleşim Sistemleri ve Mekan Analizi</i> , Tematik Arkeoloji Serisi I (TAS), Ege Yayınları, İstanbul, 2014 (Divarçı, F.)	18
Seleucia ad Calycadnum, V. Sayı, (Özyıldırım, M.)	19
Arkeoloji Dünyasından	
Doğumunun 110. ve Vefatının 40. Yılında Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel Hocamızı Anıyoruz (Tulunay, E. T.)	21
Efes Müzesi'nden Yeni Bir Hekateion (Lafli, E.)	21
2. KİM (Kültepe International Meeting) Toplantısı (Donbaz, V.)	23
Prof. Dr. Metin Ahunbay ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Mimarlık Tarihi Araştırmaları Çalıştayı (Öztürk, A.)	24
Labraunda Kazılarının 67. Yılında İstanbul'da Düzenlenen "Labraunda Day" Adlı Bir Arkeoloji Konferansı, (Üreten, H.)	26
Urartu Kültür Koridoru Projesi Çalıştayı (Yiğitpaşa, D. – O. Öztürk)	26
Samsun Arkeoloji Günlerinin İlki Yapıldı (Öztürk, O.)	28
Yakındoğu'nun Gizemi: Kahramanmaraş (Can, S.)	29
Kazı - Araştırma	
Amasya-Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazı Çalışmaları – 2014 (Naza Dönmez, E.E.)	32
Çiledir Höyük Kurtarma Kazısı (Türktüzün, M.)	33
Höyüktepe ve Attepe Yerleşimi Kurtarma Kazısı (Türktüzün, M. – S. Ünan)	35
Olba Kazıları – 2014 (Erten, E. – M. Özyıldırım – T. Akçay)	37
Oluz Höyük Kazısı Sekizinci Dönem Çalışmaları – 2014 (Dönmez, Ş. – A. Yurtsever Beyazıt)	39
Enstitüden	
Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Kütüphanesinden Haberler (Alparslan, M. – E. Cankurt)	41
Uluslararası FIEC Kongresi 2024'te Türkiye'de Yapılabilir (Öyken, E.)	43
Yeni Yayınlarımız	44

Editörden

Haberler'in 40. sayısını yayımlamış olmaktan büyük bir mutluluk duyuyor ve bu heyecanımızı siz okurlarımız ile paylaşmak istiyoruz. 1991 yılında kurulmuş olan Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün sesini duyuran Haberler, yılda iki defa olmak üzere 2015 yılına kadar aralıksız yayımlanmakta ve her yeni sayısıyla daha dolu bir şekilde daha fazla okuyucuya ulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Enstitümüzün kurucusu merhum Prof. Dr. Ali Dinçol, kuruluşu şu sözlerle açıklamıştı: "...uzman sayısı yeterli düzeye ulaşmış, kültür işlerine ayrılabilir maddi kaynaktan artmış, tarihsel miras konusunda belirli bir bilincin oluşma sürecine girmiş olduğu ülkemizde de artık bir Arkeoloji Enstitüsü'nün kurulma zamanı gelmiştir. İşte bu nedenle, çeşitli üniversitelerimize ve müzelerimize mensup paleoantropologlar, prehistoryacılar, Önasya arkeologları, Klasik arkeologlar, hititologlar, sümerologlar, klasik filologlar ve epigraflar, eskiçağ tarihçileri, restoratör ve mimarlardan, yayınlar ve çalışmaları ile tanınmış altmışı aşkın üyesi ile Türkiye'de ilk kez, ulusal bir arkeoloji enstitüsünün bütün işlevlerini üstlenen bir **TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ** kurulmuştur. Böylece bir yüzyılı aşkın süredir ülkemizde faaliyet gösteren Alman, İngiliz, Fransız, Hollanda ve İsveç Arkeoloji Enstitüleri yanında ilk Türk Arkeoloji Enstitüsü de yerini almış bulunmaktadır."

Bakanlar Kurulunun 23.08.2001 gün ve 2001/2989 sayılı kararı ile "Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü" adını alan Enstitümüz 2015 yılı itibarıyla 89 Asil, 8 Şeref ve 58 Muhabir üye ile daha da büyüyecek, **Türkiye'nin İlk Arkeoloji Enstitüsü** olduğunun bilinci ve sorumluluğuyla faaliyetlerine devam etmektedir.

Enstitümüz son yıllarda özellikle bağışlarla büyüyen, çok çeşitli konularda yayınlar içeren zengin bir kütüphaneye sahiptir. Bu kütüphane, düzenlenmesi son aşamaya varmış olan yeni kayıt programıyla, elektronik ortamdaki erişilebilir olacaktır. TEBE Kütüphanesi, araştırmacılarını konforlu bir ortamda bilimsel çalışmalarını yapmak üzere beklemektedir. Enstitümüz bünyesinde Eskiçağ Bilimleri alanında öğrenim gören öğrencilere aylık burs verilmektedir. Ayrıca geçen sene verilmeye başlayan ve imkanlar dahilinde her sene verilmesi planlanan "Ali Dinçol Bursu" da lisansüstü öğrenciler için bir destek olmuştur. Her sene düzenlenen konferanslar dizimizle ülkemizin çeşitli yerlerinde yapılan arkeolojik çalışmalar bilim alemine tanıtılmaktadır. Enstitümüz, bünyesinden çıkan Bilimsel Dizi, Popüler Dizi, Colloquium Anatolicum dergisi, Klasik Filoloji Seminerleri, Corpus Ponderum Antiquorum, Studia ad Orientem Antiquum, Sylloge Nummorum Graecorum, Instrumenta Linguarum Antiquarum ve Corpus Vasorum Antiquorum serileri ile bilimsel yayın bağlamında oldukça aktif bir durumdadır. Haberler Dergisi de Türkiye'nin İlk Arkeoloji Enstitüsü'nün faaliyetlerini ve ülkemizdeki Eskiçağ Bilimlerine dair gelişmeleri/çalışmaları bilim dünyası ve ilgililere ulaştırma gayesiyle 40 sayıdır, ilk sayıdaki heyecanıyla yayımlanmaya devam etmektedir.

Bu sayıda Enstitü Asli Üyemiz Prof. Dr. Musa Kadıoğlu ve Canan Özbil tarafından kaleme alınmış Başyazı, Teos antik kentinde 2010 yılında yeniden başlayan kazı ve araştırmaların güncel sonuçlarını ve ayrıca antik kentin ayrıntılı bir tanımını içermektedir. Bu makalenin ilgili olanları oldukça bilgilendireceği kanısındayız. Anı yazıları kapsamında Doç. Dr. Aslı Öztürk'ün kaleminden, 2014 yılında kaybettiğimiz değerli hoca, mimarlık tarihçisi ve arkeolog merhum Prof. Dr. Metin Ahunbay'ı anıyoruz. Bu sayımızda Kitap Tanıtımı bölümü 4 yayının tanıtımıyla önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, Arkeoloji Dünyası'ndan bölümünde çeşitli toplantı, çalıştay, konferans ve sempozyum haberlerinin yanı sıra bir de Prof. Dr. Ergün Laflı tarafından kaleme alınmış, Efes Müzesi'nden bir Hekataion heykelinin tanıtıldığı bir makale yer almaktadır. Kazı-Araştırma bölümünde ise yine ülkemizin çeşitli bölgelerinde yapılan kazıların raporları yer almaktadır. Enstitü'den bölümü kütüphanemizden haberler ve International Federation of Associations of Classical Studies kongresi hakkında bilgilendirme bulunmaktadır.

2015 kazı ve yüzey araştırmalarına başlayacak tüm ekiplere bilimsel anlamda verimli ve bürokratik işlerin en aza indiği, asıl mesainin bilimsel araştırmalara ayrılabilirdiği sorunsuz bir çalışma dönemi dileriz. 2016 Ocak sayısında buluşmak umuduyla.

Meltem Doğan-Alparslan – Aşkın Özdzibay

Prof. Dr. Metin Ahunbay'ın Ardından: "METİN AHUNBAY OKULU'NUN ARKEOLOJİ BÖLÜMÜ"

Ülkemizde Ortaçağ Arkeolojisinin en önemli temsilcilerinden biri olan mimar-arkeolog Prof. Dr. Metin AHUNBAY'ı 25 Aralık 2014'de kaybettik¹. Metin Bey'i hem bir akademisyen hem de bir bilim adamı olarak değerlendirirken alışılmış "ekol ya da tarz" anlamlarından ayrı tutup, Metin Bey'in ardından Turgut Saner'in Yapı Dergisi'nde kaleme aldığı yazıda vurguladığı gibi "Metin Ahunbay Okulu" olarak değerlendirmek doğru olur. Bu okulun "Arkeoloji Bölümü" Metin Bey'in arkeolog kimliği üzerine kurulu olup, mimarlık tarihçisi ve yapı araştırmacısı kimliği iç içe geçmiş durumdadır.

"Metin Ahunbay Okulu"nun "Arkeoloji Bölümü"nü besleyen kaynaklar irdelenirse, Metin Bey'in bilimsel çalışmalarında, Anadolu'da, ağırlıklı olarak da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirdiği Ortaçağ'a ait arkeolojik kazılar ve araştırmaların önemli bir yer tuttuğu ve bunların öncü nitelikli çalışmalar olduğu görülür. Metin Bey'in bu öncü çalışmalarına giden yolun başlangıcı da, en önemli itici gücü de "İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ), Mimarlık Tarihi Kürsüsü"dür: 1945 yılında kurulan İTÜ Mimarlık Fakültesin de, 1950'li yılların başında Paolo Verzone, Sabahattin Eyüpoğlu ve Doğan Kuban görev almış ve Mimarlık Tarihi bir uzmanlık alanı olarak yapılanmaya başlamıştır. İtalyan mimar-mühendis Paolo Verzone, aynı zamanda Hieropolis Antik Kenti'nde İtalyanlar tarafından sürdürülen arkeolojik kazıların da 1957'den itibaren ilk kazı başkanıdır. Sabahattin Eyüpoğlu, Anadolu Kültür Araştırmalarının öncülerinden, Doğan Kuban ise ülkemizde mimarlık tarihi ve restorasyon çalışmalarının kurucu isimlerindedir. Bu nedenle İTÜ Mimarlık Tarihi Kürsüsü'nün tarihsel kökenlerinde "Anadolu kültürlerine duyarlılık" ve "Arkeoloji" yer almaktadır.

Metin Bey 1955'de Robert Kolej'de tamamladığı orta eğitiminin ardından girdiği İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden 1961 yılında mezun olur. Verzone, Eyüboğlu ve Kuban'dan ders almış ve öğrenciliği sırasında 1958-1961 yılları arasında Dumbarton Oaks'ın Kariye Cami Restorasyonu'nda mimari rölöve çalışmalarına katılmıştır. 1950'lerden başlayarak gelenekselleşmiş olan Mimarlık Tarihi kürsüsünün Anadolu gezilerinin etkisiyle öğrencilik yıllarında Anadolu'ya

geziler yapmıştır. Tüm bunlar Metin Bey'in uzmanlaşmak, çalışmak istediği alanı seçmesinde belirleyici olmalıdır. Ve Metin Bey 1961'de mezuniyetinden sonra Almanya'ya giderek Freiburg Albert-Ludwigs Üniversite'sinde Geç Antik, Erken Hıristiyan, Klasik, Bizans, Erken İslam Arkeolojisi öğrenimi görmüş, buradan 1969 yılında "Kapadokya'da Serbest Haç Planlı Kiliseler" başlıklı doktora teziyle "Dr-Phil" unvanıyla mezun olmuştur. 1971 yılında İTÜ Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Kürsüsü'nde asistan olduğunda kürsünün yurtdışında doktora yapmış ve "Ortaçağ Arkeolojisi" konusunda uzmanlaşmış ilk isimdir.

Doktora sonrası Metin Bey'in Ortaçağ Arkeolojisi konusundaki ilk araştırmaları, 1970'li yıllarda doçentlik tezi için Güneydoğu Anadolu'da Geç Antik ve Erken Ortaçağ yapılarını incelemesi ve belgelemesiyle başlar. Bunu Aşağı Fırat havzasında Atatürk Baraj alanı içinde Prof. Dr. Nimet Özgüç başkanlığında kurtarma kazılarının yapıldığı Samsat Höyük izler; Metin Bey 1978-1983 yılları arasında burada Ortaçağ Selçuklu yerleşmesinin mimari belgeleme ve değerlendirme çalışmalarını yürütür. Bu çalışmaya paralel olarak sürdürdüğü Akdeniz bölgesinde Prof. Dr. Jale İnan'ın başkanlığında Seleukia ören yerinde Mezarlık Kilisesi kazısı ve 1986-87 yıllarında Perge G Bazilikası kazısı özellikle Bizans Arkeolojisi konusunda pratiğini ve bilgi birikimini geliştirdiği alan çalışmalarıdır. Prof. Dr. Oluş Arık başkanlığında 1986 yılında başlayan Hasankeyf kazılarında Metin Bey 1986-1991, 1998-2001 yılları arasında mimari belgeleme çalışmalarını yürütmüştür. Metin Ahunbay'ın kişisel başkanlığında gerçekleştirdiği ilk ve tek ören yeri kazısı Dara-Anastasiopolis'dir; 1986-1990, 2000-2002 yıllarında Dara'da arkeolojik kazılar ve mimarlık tarihi araştırmaları yapmıştır.

Metin Bey tarafından yürütülen ve mimarlık öğrencilerinin de katıldığı bu arkeolojik kazılarda, mimari belgeleme çalışmalarında kullanılan "Arkeolojik Yapı Araştırması" yöntemi, "Metin Ahunbay Okulu"nun bilimsel açıdan en belirleyici özelliğidir ve 2 temel araca sahiptir: 1. Rölöve ve 2. Betimleme, Metin Bey'in diliyle "deskripsiyon". Şüphesiz hem rölöve hem de betimleme ülkemizde sürdürülen tüm arkeolojik kazılarda kullanılan belgeleme araçlarıdır, ancak Metin Bey bunları "Arkeolojik Yapı Araştırması" yöntemi çerçevesinde bütüncül olarak ele almış, gün yüzüne çıkartılan mimari kalıntıları, doğru olarak yorumlanabilmesi için bilimsel sistematığe dayalı bir

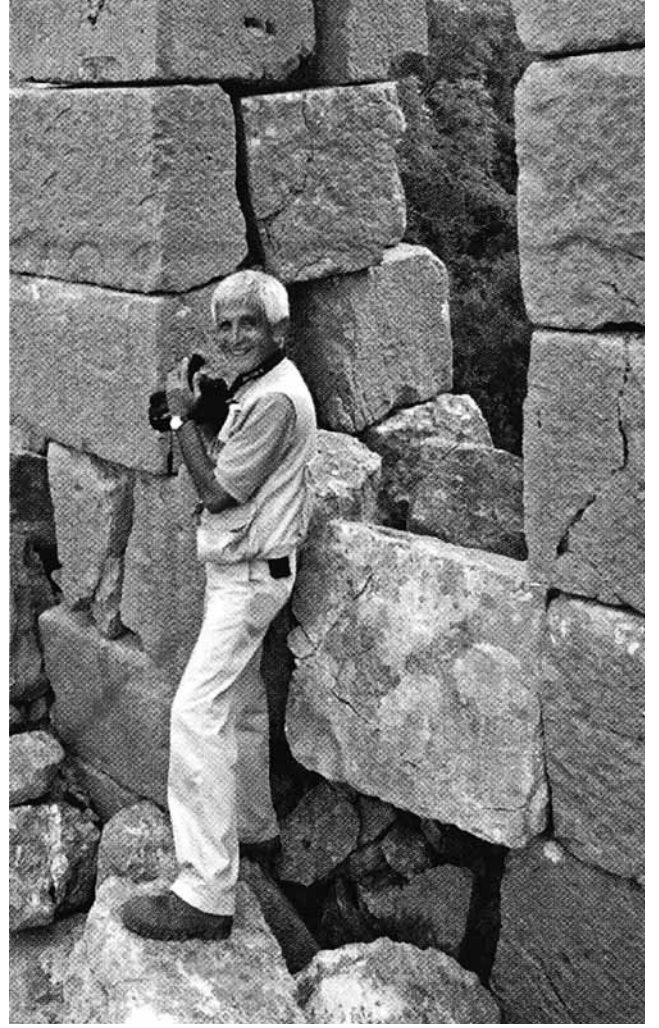
1 Bu yazıyı hazırlarken İTÜ Mimarlık Tarihi Kürsüsünün tarihi konusunda verdiği bilgiler için Prof. Dr. Ayla Ödekan'a, hazırladığı "Metin Ahunbay" monogramı içinde Kıvanç Başak'a teşekkür ederim.

titizlikle rölöve ve betimleme yöntemiyle belgelemiştir. Metin Bey'in bu yöntem ile çalıştığı iki Ortaçağ kazısı özellikle ön plana çıkmaktadır: Hasankeyf ve Dara.

Hasankeyf: Metin Bey, Hasankeyf'te öğrencileri ile birlikte ağırlıklı olarak "Aşağı Şehrin" ortalarında yer alan merkezi kazı alanında çalışmalarını sürdürmüştür. Burada yapılan rölöveler, "yapı araştırması" dediğimiz uzmanlık alanının ilk adımı ve en önemli alt yapısıdır; çünkü rölöve sadece mimari çizim yardımıyla tarihi bir yapının belgelenmesi değil, aynı zamanda yerinde yapıyı analiz etme yöntemidir. Metin Bey Hasankeyf'te ki rölöveleri büyük bir titizlikle, Hasankeyf'in o sırada kısıtlı olanaklarıyla inanılmaz bir sıcak altında gerçekleştirmiştir. "Metin Ahunbay Okulu"nun "Arkeoloji Bölümü"nü'nün ilk dersi rölövedir ve Hasankeyf bu şekilde Metin Bey'in çalıştığı alanda en küçük taşına kadar tüm detayları ile belgelenmiştir. Okulun ikinci dersi "deskripsiyon"dur, ama hoca bunu öğrencilere yaptırmaz bizzat kendisi çalışma alanında yapardı. "Betimleme" denen sürecin, yani gözle görülen bir nesneyi tekrar anlatmanın gereksiz olduğu düşünülebilir. Ancak "deskripsiyon", yapı araştırmasında bilimsel sorgulamanın ilk aşamasıdır, çünkü betimledikçe "neden" diye sorulur ve bu "neden" soruları içinde kaybolup gitmemek içinde betimlemeyi sistematik bir şekilde yapmak gerekir. Bu sistematığı oluşturanda bizzat yapının kendi mekânsal ve süruk-türel özellikleridir. Tüm bu süreç ciddi bir deneyim ve birikim gerektirir. Bu nedenle Hasankeyf'te çalıştığı alanda deskripsiyonu Metin Bey kendisi yapmıştır ve bu betimlemeler sular altında kalması söz konusu olan bir alanda çok önemli mimari belgelemelerdir. Hasankeyf'te ve onun Ortaçağ arkeolojisinde ilk kez Metin Bey, bütüncül olarak ele aldığı betimleme ve rölöve yardımıyla "arkeolojik yapı araştırması" yöntemini kullanmıştır. Ve bu da bölgedeki Ortaçağ arkeolojisi için çok önemli "bilimsel" bir katkıdır.

Dara'daki çalışmaların amacı ve buna bağlı bilimsel problemiği Hasankeyf'ten çok farklıdır. Hasankeyf sular altında kalacak bir yerleşmedir ve kurtarma kazısı niteliğindedir. Oysaki Dara tamamen bilimsel araştırma amacı ile başlatılmış, Metin Bey'in şahsi başkanlığında gerçekleştirdiği bir ören yeri kazısıdır. Metin Bey bu çalışmayı 1986-1990, 2000-2002 yıllarında hem arkeolog hem de mimarlık tarihçisi olarak yürütmüştür. 2008-2010 yıllarında ise Mardin Müzesi ile paralel kazı ve araştırmalar yapmıştır. Hasankeyf'te kullandığı "Arkeolojik Araştırma Yöntemleri"ni Dara'da çok daha geniş bir alanda ve anıtsal nitelikli yapıları araştırmada kullanmıştır. Dara ile ilgili yazdığı raporları ve sınırlı sayıda yayını incelediğimizde, bu yöntemin bir sonraki aşaması

olarak yapıların değerlendirilmesi ve yorumlanması aşamasını da gerçekleştirebildiğini görüyoruz. Bu çalışmalarını tam olarak sonlandıramamış olsa bile kendisi, Dara antik yerleşmesini tarihi bir perspektif içinde ele alarak bu ören yeri için pek çok yeni sonuç ortaya koyabilmiştir.

Metin Bey önemli bir Anadolu Ortaçağ Arkeolojisi uzmanıydı, ama en önemlisi ülkemizin ilk "Arkeolojik Yapı Araştırmacı"sıydı ve bu uzmanlık alanını Güneydoğu Anadolu'da Ortaçağ yapılarının araştırmasında da kullanan ilk isimdi. "Metin Ahunbay Okul"unun pek çok öğrencisi oldu, çünkü çalışmalarına çok sayıda mimarlık ve arkeoloji öğrenci katıldı. Bunların pek çoğu özellikle mimari belgeleme ve rölöve konusunda deneyim sahibi olmuş ve uzmanlaşmıştır. Bunlar içinde "Metin Ahunbay Okulu"nun öğrencisi olup, Arkeolojik Yapı Araştırması yapan sınırlı sayıdaki biz öğrencileri ve bizim öğrencilerimiz ile birlikte bu okulun devam ediyor olmasından dolayı da çok mutluyuz: Sevgili Metin Bey bize yaşama dair ve bilime dair tüm kazandırdıklarınız için çok teşekkür ederiz...

Arzu Öztürk

Başyazı

Yeni Araştırmalar Işığında Teos

Musa Kadioğlu – Canan Özbil

Konum:

On iki İon kentinden biri olan Teos İzmir'in yaklaşık 60 km güneybatısında, Seferihisar İlçesi'nin Sığacık Mahallesi'nde yer almaktadır (Kadioğlu 2012a: 1; Matthews 2014: 117 vd.) Gerek konumu, gerekse sahip olduğu öz kaynaklarla antik dönemin önemli merkezlerinden biri olan kent, küçük bir yarımada-nın kıstağında kurulmuştur. Kıstağın hemen hemen ortasında, Kocakır Tepe üzerinde kentin akropolü yükselmektedir. Akropolün kuzey ve güneyinde birer limanı bulunan kent, mekânsal olarak akropol ile güney liman arasında gelişmiş ve kronolojik olarak Protogeometrik Dönem'den Orta Çağ'a kadar kesintisiz yerleşim görmüştür.

Günümüzde Arkaik Dönem kent surlarından hiçbir kalıntı yüzeyde görülmemektedir. Buna karşılık Hellenistik Dönem Kent Suru kent çevresinde yaklaşık 4 km uzunluğunda takip edilebilmektedir. Söz konusu sur, düzgün kesme yerel kireçtaşı bloklardan inşa edilmiş ve yaklaşık 65 hektarlık bir alanı çevrelemektedir. Hellenistik Dönem Suru'nun çevrelediği alan içerisinde Akropol, Dionysos Tapınağı, Tiyatro,

Bouleuterion, Agora, Agora Tapınağı ve büyük bir sarnıç yer almaktadır. Limanlar, İmparatorluk Kült Tapınağı ve *stoa*'larla çevrili forum Hellenistik Sur'un dışında kalmaktadır (Plan 1).

Araştırma Tarihi:

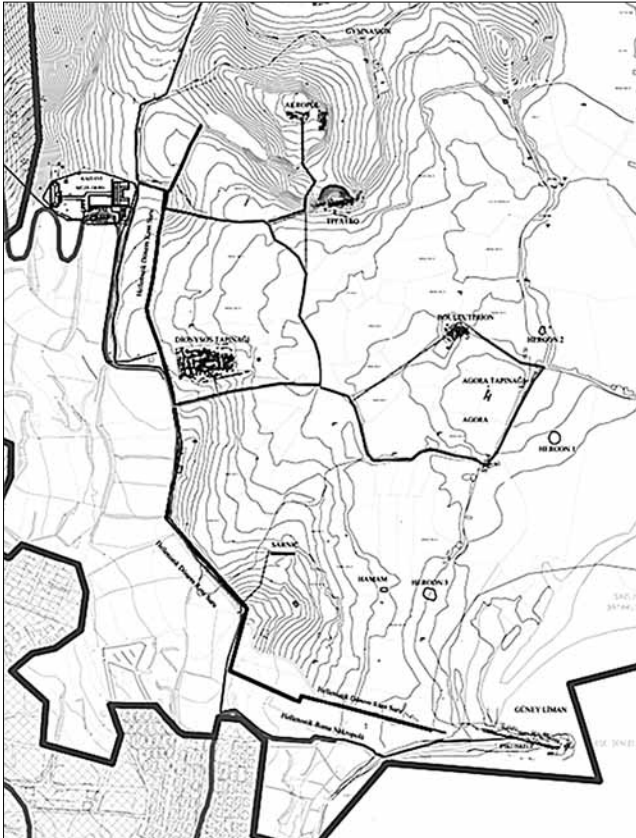
Sahip olduğu coğrafi ve kültürel özellikleri ile tarih boyunca özellikle Batılıların ilgisini çeken Anadolu, özellikle 18. yy'dan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı ile ilişkilerinin artmasının da etkisiyle birçok Batılı gezgin ve araştırmacı tarafından ziyaret edilmiştir. Teos antik kenti de hem yazıtları, hem de mimari kalıntıları ile bazı araştırmacıların ilgisini çekmiştir. 1709'da W. Sherard, 1719'da J. de Hochepied, 1739'da R. Pococke gibi araştırmacılar Teos'ta kısa süreli gezi ve araştırmalar yapmış, daha çok kent ve kent çevresindeki yazıtlarla ilgilenmişlerdir.

1764-1765 yıllarında R. Chandler ve N. Revett'in İngiliz Dilettanti Cemiyeti (Society of Dilettanti) adına gerçekleştirdiği çalışmalar Teos'taki ilk arkeolojik araştırmalardır (Antiquities of Ionia. Part I 1769: 1-9). Bu çalışmaları 1862'deki R. Pullan'ın kazıları izlemiştir (Antiquities of Ionia. Part IV, 1881: 38-39, Lev. 22-25; Antiquities of Ionia Part. V, 1915: 28-30). Her iki araştırmacı da daha çok Dionysos Tapınağı ile ilgilenmişlerdir.

19. yy sonlarından itibaren Fransız araştırmacıların da ilgisini çeken Teos'ta, Anadolu'daki savaşlar nedeniyle Fransız kazıları ancak 1924 ve 1925 yıllarında Y. Bequignon ve A. Laumonier tarafından gerçekleştirilebilmiştir. (BCH 1924: 506-510; Bequignon – Laumonier 1925: 281-321). İki sezon süren bu çalışmalarla Dionysos Tapınağı'nın yanı sıra, Hellenistik Sur, Agora ve Bouleuterion olmak üzere antik kentin diğer yapılarında da sondajlar gerçekleştirilmiştir.

1962 ile 1967 yılları arasında, Fransız kazılarında yaklaşık 40 yıl sonra kentte ilk defa Türk bilim insanları tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. T.C. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden Doç. Dr. Y. Boysal ile Dr. B. Ögün, Dionysos Tapınağı, Bouleuterion, Hellenistik Sur'un yanı sıra ilk kez Tiyatro, Agora ve Akropol'de kazı ve araştırmalar gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu çalışmalar uzun soluklu olmamış ve söz konusu çalışmaların sonuçları ancak kısa kazı raporları halinde yayınlanabilmiştir (Boysal – Ögün 1964: 12-13; Ögün 1964: 115-121; Boysal 1965: 5-7; Boysal 1967: 231-233).

1980 ile 1992 yılları arasında Mimar D. M. Uz, hem Dionysos Tapınağı'nda hem de Arkaik Tapınak'ta

Plan 1 – Teos Kent Planı (2014)

yapıların planlarını çıkarmak amacıyla sınırlı sondaj çalışmaları gerçekleştirmiştir (Uz 1986: 227-242; Uz 1990: 51-61). “Teos’taki Dionysos Tapınağı” konulu doktora tezini Ege Üniversitesi’nde 1987 yılında tamamlamış, ancak bu çalışma ölümünden uzun süre sonra Prof. Dr. N. Tuna’nın katkılarıyla bir monografi olarak bilim dünyasına tanıtılmıştır (Uz 2013).

1993-1996 yıllarında Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nden N. Tuna, kentte kısa süreli yüzey araştırmaları gerçekleştirmiş ve yapıların plan röleveleri üzerine çalışmıştır (Tuna 1995; Tuna 1997; Tuna 1998). Bölgede 2006 yılından itibaren “Klazomenai Khorası ve Teos Sur İçeri Yerleşim Yüzey Araştırması” adlı yüzey araştırması Y. Ersoy başkanlığında sürdürülmektedir (Ersoy – Koparal 2009: 73-74; Ersoy – Koparal 2008: 62-63).

2010 yılında yeniden başlayan kazı ve restorasyon çalışmaları T.C. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Musa Kadioğlu başkanlığında sürdürülmektedir.

Kent Tarihi:

Kentin kuruluşuna dair bilgiler antik kaynaklardan öğrenilmektedir. Coğrafyacı Strabon (MÖ 64-MS 24), Teos’un önce Athamas tarafından kurulduğunu ve bu nedenle Anakreon tarafından Athamantis olarak adlandırıldığını, sonra Ion Kolonizasyonu döneminde Kodros’un evlilik dışı oğlu Naoklos ve daha sonra Atinalı Apoikos ile Damasos ve Boiotialı Geres tarafından kurulduğunu bildirilmektedir (Strabon XIV, 3; C 633).

Lydialı Coğrafyacı Pausanias (MS 2. yy), Teos’un kuruluşu ile ilgili olarak Strabon’un verdiği bilgilerin yanı sıra daha ayrıntılı bilgiler iletir: “*Teos, Aiolos’un torunu ve Athamas’ın oğlu Athamas ile birlikte Orchomenos kentinden göç eden Minyaslılar tarafından iskân edilmiştir. Teos’ta Kariyalılar, Yunanlarla birlikte karışık bir şekilde yaşamaktadır. İonlar, Melanthos’un dördüncü kuşaktan torunu Apoikos önderliğinde Teos’a yerleşmişlerdir. Kısa bir zaman sonra ise Teos’a, Kodros’un oğulları Damasos ve Naoklos önderliğindeki Atinalar ile Boiotialı Geres önderliğindeki Boiotialılar göç etmişlerdir. Apoikos ve Teoslular bu her iki grubu da göçmen olarak kabul etmişlerdir*” (Pausanias V II 3,6).

Kentte ele geçen en erken arkeolojik veriler ise Protogeometrik Döneme işaret etmektedir. 1960’lı yıllarda Tiyatronun güneybatısındaki E çukurunda ele geçen Protogeometrik Dönem’e tarihlenen bir *amp-hora*, kentin batı surlarının araştırılması sırasında B çukurunda ele geçen ve yine aynı döneme tarihlenen seramikler Teos antik kentinde MÖ 10. yy’dan itibaren

yerleşildiğini göstermektedir (Öğün 1964: 117 Res. 9; Boysal 1967: 231). 1996’da İzmir Arkeoloji Müze Müdürlüğü’nce gerçekleştirilen kurtarma kazıları (Özkan 2009: 57-78; İren – Ünlü 2012: 309 vd.) ve 2010 yılından itibaren sürdürülen yeni dönem kazıları, antik kentte en geç Geç Geometrik Dönem’den itibaren kesintisiz yerleşimin olduğunu ortaya koymuştur (Kadioğlu 2012a: 505-522; Kadioğlu 2012b; Kadioğlu v.d. 2012: 429-460; Kadioğlu v.d. 2013: 211-232; Kadioğlu v.d. (baskıda).

Herodotos’un aktarımına göre Miletoslu Thales, İonia Bölgesi’nin merkezinde olmasından dolayı on iki Ion kentinin merkezi olarak Teos’un seçilmesini önermiş, ancak bu öneri kabul görmemiştir (Herodotos I, 170). Coğrafik konumundan dolayı büyük bir ticari önem kazanan kentin MÖ 6. yy’daki ticari ilişkilerinin izleri, Eski Mısır’a kadar takip edilebilmektedir. Kent, ticari amaçla Nil Deltası’ndaki Naukratis kentinin kurulmasında rol oynamıştır. MÖ 545 yılından sonra kent, Pers komutanı Harpagos’un eline geçmiştir. Ion Birliği’nin, Pers Kralı II. Kyros’un Batı Anadolu’daki Eski Yunan şehirleri üzerindeki baskısını kıramaması sonucu, Herodotos’a göre Teos halkının tamamı MÖ 543 yılında kenti terk etmiş ve Trakya Bölgesi’ndeki Nestos deltasında yer alan ve daha sonra önemli bir koloni şehri olan Abdera kentini (günümüzde Avdera, Xanthi (İskeçe) yakını) kurmuştur (Herodotos I, 168; Strabon XIV, 30; C644). Teoslulardan önce temellerini Klazomenaili Timesios’un atmış olduğu Abdera, MÖ 5. yy’da yaşamış ünlü filozof Protagoras ile Demokritos’un vatanıdır. Bazı yazıtlar aracılığı ile iki kent arasındaki ilişkilerin çok yakın olduğu ve Teos’ta alınan yasal kararların Abdera’da da geçerli olduğu bilinmektedir. Teoslular, Abdera’nın dışında MÖ 544 civarında Kuzey Karadeniz kıyısında Phanagorea kentini de kurmuşlardır.

Teos, MÖ 494 yılındaki Lade Deniz Savaşı’nda Ion Donanması’na 17 gemiyle destek vermiştir (Herodotos Hist. VI 8)¹. İon Ayaklanması’nın Persler tarafından bastırılmasından sonra Teos, tekrar Pers yönetimi altına girmiş, ancak MÖ 479 yılında Mykale Deniz Savaşı’nda Perslerin yenilgiye uğraması sonucunda Pers yönetiminden kurtulabilmiştir. O zamandan itibaren Teos, birinci Attika-Delos Deniz Birliği’nin bir üyesi olmuş ve birliğe 6 Talent gibi yüksek bir vergi ödemiştir².

1 Kentlere göre İon donanmasındaki tekne sayısı aşağıdaki gibidir: Chios 100; Milet 80; Lesbos 70; Samos 60; Teos 17; Priene 12; Erythrai 8; Myus 3 ve Phokaia 3. Bu sayılara göre donanma, toplam 353 Trierem’den oluşmuştur.

2 *IG* 13 262 col. II.12 (MÖ 451/50), 263 col. II.10 (MÖ 450/49), 264 col. IV.6 (MÖ 448/47), 265 col. II.63 (MÖ 447/46), 266 col. I.15 (MÖ 446/5), 268 col. I.24 (MÖ 444/43), 269 col. I.15

Peloponnesos Savaşları'nın son 8 yılı süresince Atina ve Sparta, kenti oldukça zarara uğratmışlardır. Spartalıların Pers desteğiyle zafere ulaşmasından sonra, Anadolu'daki diğer kentler ve Teos gibi, Spartalılar da Büyük Pers Kralı'nın iktidar isteğine karşı gelmişlerdir. Fakat MÖ 387/6 yılındaki Antalkidas Barışı ile Teos tekrar Pers yönetimi altına girmiştir. Kent ancak Büyük İskender (MÖ 334) ile birlikte tekrar özgürlüğüne kavuşmuştur. Büyük İskender'in Anadolu'yu ziyaretinde Teos ile Klazomenai arasına bir kanal açarak gemilerini bu kanaldan güvenli bir şekilde geçirmeyi planladığı fakat bu planın hiçbir zaman gerçekleşmediği bilinmektedir (Plinius V, 31; Pausanias II, 1.5). İskender'den sonra Antigonos Monophtalmos'un kontrolüne giren kentle ilgili gerçekleşmeyen bir plan da Antigonos'un Teos ve Lebedos'u (Ürkmez) birleştirme (*synoikismos*) planıdır (Welles 1966: 15 vd. no. 3-4). Kouroupedion Savaşı'ndan (MÖ 281) sonra Seleukos hakimiyetine giren kent bu dönemde de önemini korumuştur. III. Antiokhos'un kent ile yaptığı anlaşmayı ve verdiği imtiyazları içeren bir yazıt Dionysos Tapınağı'nın batısında ele geçmiştir (Öğün 1964: 115, Res. 4; Herrmann 1965: 29-159). Bu dönemde Dionysos'a bağlılığı ile öne çıkan kente *asylia* (sığınma) hakkı verilmiştir. Bu döneme ilişkin önemli bir başka veri ise kente yapılan korsan saldırılarına ilişkin alınan bir meclis kararıdır (Şahin 1994: 1-40). Bu karara göre kent sakinleri varlıklarının %10'unu 23 gün içerisinde korsanlara vermekle yükümlüdür.

I. Attalos Dönemi'nde (MÖ 241-197) Pergamon Krallığı'na bağlanan Teos, krallıkla iyi ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Özellikle kentte MÖ 3. yy'dan itibaren bilinen Dionysos Sanatçılar Birliği ve Dionysos kültü nedeniyle Pergamon Krallığı tarafından önem verilen bir kent olmuştur. I. Attalos'un eşi Apollonis ve tanrıça Aphrodite adına yapılacak kutsal törenleri içeren bir yazıt Teos'ta bulunmuştur (SEG 4: 619; Robert 1937: 9-20).

III. Attalos Dönemi'nde (MÖ 138-133) kralın topraklarını vasiyet yoluyla Roma'ya bırakmasıyla Teos da Roma egemenliği altına girmiş ve MÖ 129 yılından itibaren Asia Eyaleti sınırları içerisinde yer almıştır. Augustus Dönemi'nde darp edilen sikkelerin üzerinde imparatorun *ktistes* olarak gösterilmesi ve büstünün tapınak içerisinde gösterilmesi kentte Augustus kültüne işaret etmektedir (SNG Cop 1514-1515). Ayrıca yeni dönem kazılarında Dionysos kutsal alanına ana girişi sağlayan bir *propylon*'un ve tapınağı çevreleyen *stoa*'ların Augustus Dönemi'nde yapılmış olduğu

anlaşılmıştır. Bu dönemden sonra Roma ile iyi ilişkiler içerisinde bulunan kentin II. Valerianus Dönemi'ne kadar sikke darp ettiği bilinmektedir. Kent genelindeki mimari yapıların çeşitliliği ve bu yapılardaki imar faaliyetleri kentin Roma İmparatorluk Dönemi'nde de önemini devam ettirdiğini göstermektedir. Geç Antik Dönem'e ilişkin pek fazla somut veri bulunmasa da kentin önemini kaybetmekle birlikte varlığını küçük çapta devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

Dionysos kültürünün kent ve çevresindeki önemi nedeniyle MÖ 3. yy'da, şair, müzisyen, tiyatrocu ve şarkıcılarından oluşan Dionysos Sanatçılar Birliği Teos'ta kurulmuştur. Bir süre sonra kentte huzursuzluk kaynağı olarak görülen bu topluluk önce Ephesos'a (Selçuk), ardından Myonnessos'a (Doğanbey/Çıftıkale), son olarak da Lebedos'a (Ürkmez) gönderilmiştir. Şairler Anakreon, Antimakhos, Epikuros, Nausiphanes, Apellikon ve tarihçi Hekataios, Teos'ta yaşamış antik çağın önemli filozof ve sanatçılarıdır. Kent ekonomik ve ticari öneminin yanı sıra tarihi boyunca önemli bir kültür ve eğitim merkezi olma özelliği taşımaktadır.

Kent Planı:

Teos'ta farklı tarihlerde kısa süreli birçok araştırmacının çalışmasına rağmen kentteki yapılara ve kentin planına dair sağlıklı sonuçlar elde edilememiştir. 1925 yılında Fransızların yaptığı kent planı kısmen doğrudur fakat hatalı ya da eksik kısımları bulunmaktadır (Bequignon – Laumonier 1925: Lev. 7). Sonraki araştırmacılar tarafından ise sağlıklı bir kent planı çıkarılamamıştır (Tuna 1998, Har. 1). 2010 yılında başlayan yeni dönem kazı çalışmalarının öncelikli amacı bu eksikliği gidererek kentin sayısal planının çıkarılması olmuştur. Bu amaçla kentin çeşitli yerlerinde 100'den fazla ölçüm noktası belirlenerek Jeodezik GPS ile koordinatları alınmıştır. Bu ölçüm noktaları baz alınarak 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde kalan tüm yapı kalıntıları Total Station ölçülerek sayısal plana aktarılmıştır. Sayısal kent planının oluşturulmasında jeodezik ölçümlerin yanı sıra yer jeofizik (radarı ve manyetik) ölçümlere de yer verilmiştir. 2010 yılından itibaren toplam 17.599 m²'lik bir alan ölçülmüş ve yüzeyde görünmeyen birçok yapının varlığı tespit edilerek özellikle kentteki cadde-sokak sistemi hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır (Plan 2).

Antik kaynakların bildirdiği gibi hem yeni arkeometrik araştırmalarla Köken Grup B olarak adlandırılan seramiklerin üretim yerinin Teos'ta lokalize edilmesi hem MÖ 6. yy'ın 3. çeyreğine tarihlenen çok sayıda mimari blok ve parçaları hem de heykeltıraşlık eserleri, Teos'un MÖ 6. yy'da parlak bir dönem yaşadığına işaret etmektedir (bkz. Kadioğlu v.d. baskıda). Ayrıca bu parlak döneme, İzmir Arkeoloji Müzesi'nce

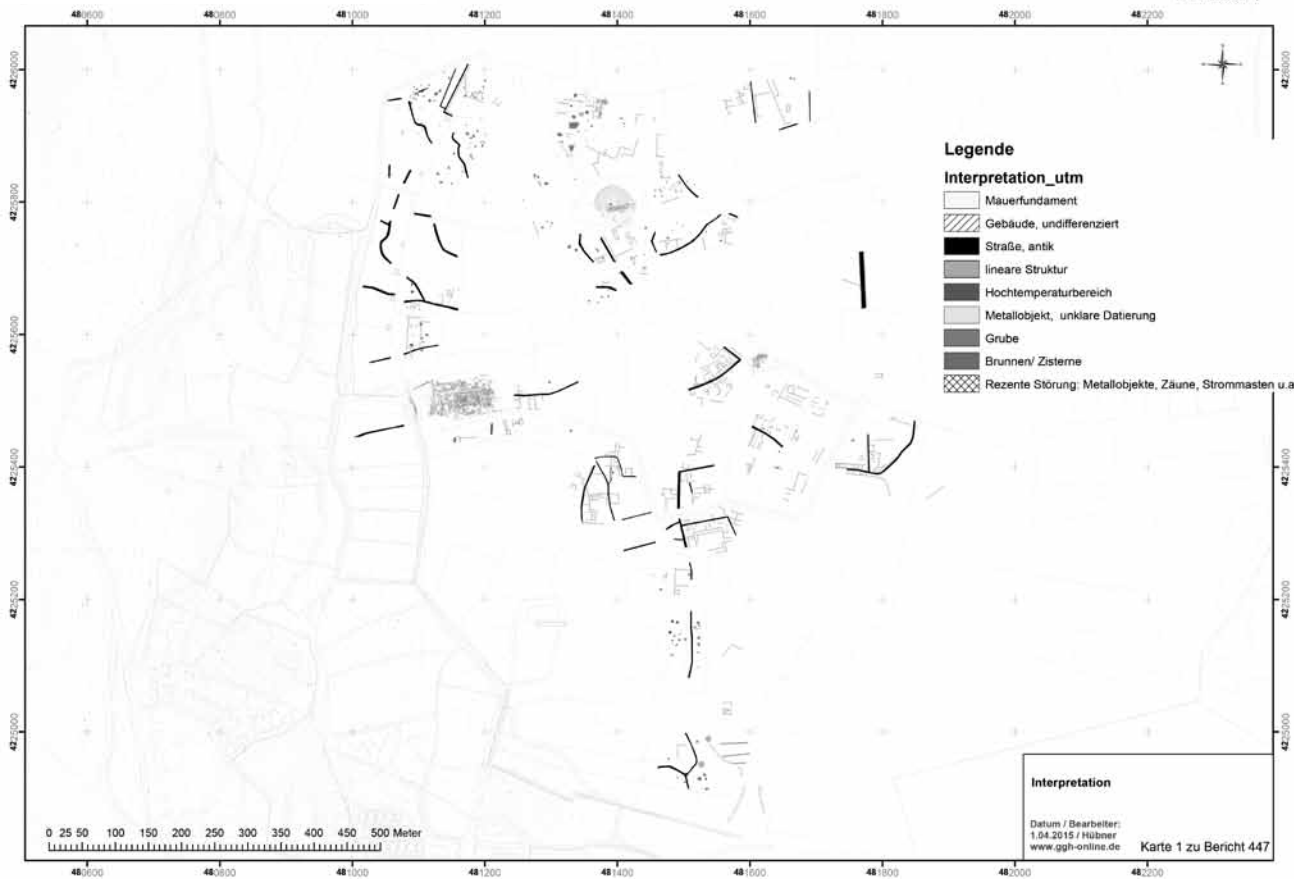
(MÖ 443/42), 270 col. I. 16 (MÖ 442/41), 272 col. I.10 (MÖ 440/39), 273 col. I.15 (MÖ 439/8), 279 col. I.44 (MÖ 433/32), 280 col. I.9 (MÖ 432/31), 281 col. I.50 (MÖ 430/29).

Teos 2014, Geophysikalische Prospektion

Plan 2 – 2014 Yılı İtibariyle Jeofizik Araştırmaların Yapıldığı Alanlar

Teos 2014, Geophysikalische Prospektion

Plan 3 – Jeofizik Ölçümlerine Göre Teos'ta Caddeler-Sokak Sistemi (2014)

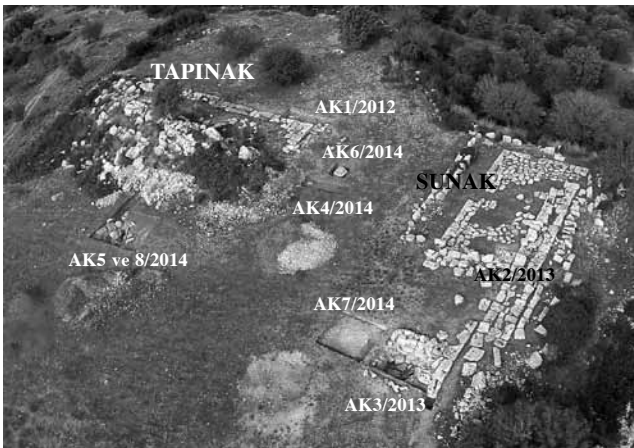
antik kentin batısındaki nekropollerde yapılan kurtarma kazıları sonucu ortaya çıkan zengin buluntular da tarihlenmektedir. Söz konusu bu buluntular arasında Klazomenai Tipi olarak adlandırılan pişmiş toprak lahitlerin çeşitli varyasyonları yer almaktadır. Her ne kadar Herodotos'a göre Pers istilasından sonra tüm Teos halkının Trakya Bölgesi'nde Nestos Deltası'ndaki Abdera'ya göç etmiş olduğu bildirilse de, tüm bu buluntular, Pers yönetimi altında Teos'un gelişimini devam ettirdiğini işaret etmektedir.

2010 yılından itibaren Teos antik kentinde sürdürülen jeofizik araştırmaları, antik kentte orthogonal bir cadde-sokak sisteminin var olmadığını açıkça ortaya koymuştur (Kadioğlu v.d. 2015: 440). Yer radarı (GPR) ve jeomanyetik ölçümlerle elde edilen veriler, cadde ve sokakların ne dik ne de birbirlerine paralel olduklarını göstermiştir. Bu sonuçlar, kentin Perslerin eline geçmesi sırasında ve sonrasında MÖ 494 yılındaki Ion Ayaklanması'nın bastırılmasından sonra da Miletos'daki durumun aksine büyük oranda tahrip edilmediğini işaret etmektedir. Bu yüzden yeni bir kent planına ihtiyaç duyulmamış olacak ki kent yeniden planlanmamıştır. Dolayısıyla Teos'ta MÖ 1000 yıllarından itibaren oluşan mülkiyet dokusu ve doğal cadde-sokak sistemi korunmuş olmalıdır (Plan 3).

Akropol:

Teos Akropolü, kuzey ve güney limanlarına hâkim günümüzde Kocakırtepe olarak adlandırılan kayalık tepe üzerinde yer almaktadır (Res. 1). Akropol tepesindeki kalıntıların az olmasına karşın, akropol ve çevresi kentin erken dönem yerleşimine dair verileri ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

18. yy'dan itibaren Teos, Batılı araştırmacıların ilgisini çekmiş ancak bu araştırmaların odak noktasını daha çok yazıtlar ve Dionysos Tapınağı oluşturmuştur. Akropol'deki ilk araştırmalar, 1924 ve 1925 yıllarında A. Laumonier ve Y. Béquignon'un Teos araştırmaları

Resim 1 – Akropol üzerindeki yapı kalıntıları ile gerçekleştirilen sondajlar

kapsamında gerçekleştirilmiştir. Fransız araştırmacılar, akropol tepesini çevreleyen Arkaik surla ait kalıntıları ve teras duvarları ile çevrede çeşitli Arkaik yapı malzemeleri bulunduğundan, ayrıca, akropolün ortasında ana kayaya yaslı olarak doğu-batı yönlü, dikdörtgen planlı bir yapı ile bunun doğusunda başka bir yapının (bastion) daha bulunduğundan bahsetmektedir (BCH 1924: 508; Bequignon – Laumonier 1925: 284-286). 1962 yılında ise Y. Boysal ve B. Ögün tarafından akropoldeki yapılaşmayı araştırmak amacıyla ilk kez bir sondaj kazısı yapılmıştır. Akropolün doğu-güney yamacındaki C Çukuru kazılarında MÖ 5.-4. yy buluntularının yanı sıra az miktarda MÖ 7. yy'ın sonlarına tarihlenen buluntular ele geçmiştir (Boysal 1965: 6; Boysal – Ögün 1964: 12; Kadioğlu 2012a: 506).

Akropolün hemen hemen ortasında kısmen anakayaya oyulmuş olan ve günümüzde temel düzeyinde kalıntıları görülebilen yapı hekatompedon; bu yapının doğusundaki dikdörtgen alan ise tapınağın sunağı olarak yorumlanmıştır (Bequignon – Laumonier 1925: 284 vd.; Tuna 1995: 169-171, Res. 1-2; Tuna 1997: 219-222, Şek. 1-2, Res. 1-3). W. Hoepfner'e göre ise bu yapı kalıntısı Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir (Hoepfner 2011: 133).

Yeni dönem çalışmalarında, 2012-2014 yıllarında hem kazı hem de jeofizik yöntemler kullanılarak çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Kadioğlu 2015: 447-448; Kadioğlu v.d. baskıda a ve b). Bu çalışmalarla tapınak ve sunağın mimarisine dair kayda değer verilere ulaşılmamış olsa da MÖ 8. yy'dan itibaren seramik buluntuların varlığı alanın kullanımına dair fikir vermektedir. Özellikle tapınakla sunak arasında kalan alanda gerçekleştirilen sondajlarda ele geçen ve MÖ 630-590 yıllarına tarihlenen homojen buluntular, alanın dinsel amaçlı kullanımına işaret etmektedir (Kadioğlu v.d. baskıda a).

Kent içinde ve çevresinde ele geçen Geç Arkaik Dönem'e tarihlenen mimari bloklar (Koenigs 2007: 669-680; Uz 2013: 37-38; Kadioğlu v.d. baskıda a), kentteki Arkaik Dönem yapılaşmasına dair bilgi vermektedir. Buluntuların bir kısmı Akropolün yamaçlarında ve yakınlarında yüzeyde bulunmuş olmasına karşın, bir kısmı Bouleuterion, Agora gibi akropole kısmen uzak farklı yerlerde ele geçmiştir (Kadioğlu 2015: 461). Daha önce M. Uz tarafından Ion düzenindeki bir tapınağa ait olabileceği şeklinde yorumlanan (Uz 2013: 37-38) tekil buluntular, akropoldeki tapınak ve sunağıyla henüz kesin olarak ilişkilendirilememektedir. Ancak dağınık olarak ele geçen mimari bloklarla (fascia'sız bir duvar arşitravı, anthemion frizli arşitrav tacı, düz friz ve Aeol kymalı friz tacı) anastylosis'i oluşturulabilen saçaklık, MÖ 6. yy'ın 3.

çeyreğinden itibaren düz frizin İonia'da en azından duvar saçaklığında kullanılmış olduğuna işaret etmektedir. Aynı şekilde yüzeyde bulunan çok sayıda İon başlık parçası arasında yer alan köşe volüt parçası, söz konusu başlıkların tekil bir adak sütununa değil aksine bir tapınağın köşe sütununa ait olmalıdır. Dolayısıyla İon başlık parçaları hem malzeme hem de ölçü bakımından anastylosis'i oluşturulan saçaklıktan farklı bir yapıya olasılıkla İon düzenindeki bir tapınağa ait olmalıdır (Kadioğlu v.d. baskıda a).

Hellenistik Dönem Kent Suru:

Kenti çevreleyen Hellenistik Dönem surlarına ilişkin ilk bilgileri Fransız araştırmacılar vermektedir. Yayınladıkları planda şematik olarak sur hattını göstermişler ve Dionysos Tapınağı'nın batısında bir sondaj yaparak surun çok küçük bir bölümünü ortaya çıkarmışlardır (Bequignon – Laumonier 1925: 286-287, Res. 3, Lev. 7). 1962 yılında Y. Boysal ve B. Ögün aynı alanda yaptıkları çalışmalarda burayı B çukuru olarak adlandırmışlar ve duvarın kente bakan iç cephesinin bir bölümünü daha açığa çıkarmışlardır³ (Boysal 1965: 6; Boysal – Ögün 1964: 12). N. Tuna ve ekibi de Teos'ta yapmış oldukları yüzey araştırmaları kapsamında kent surlarını genel olarak tanıtmışlardır (Tuna 1995: 171-172, Res. 3; Tuna 1998: Harita 1).

Sur duvarları, dikdörtgen biçimli, bosajlı kesme taş bloklarla çift taraflı atkılı duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Sur kalınlığı yer yer değişmekle birlikte yaklaşık 4 m'dir. 2010 yılından itibaren batı, güney, doğu ve kuzey kent surları ile surlardaki kapı ve kulelerin tespitine yönelik birçok sondaj kazısı ve jeofizik ölçümler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda özellikle batı ve güney surlarda kule ve kapı açıklıkları tespit edilmiştir. Akropol'ün doğusundan Güney Liman'a kadar yer yer takip edilebilen batı ve güney surları yeni dönem çalışmalarında en iyi araştırılmış sur bölümlerini oluşturur. Akropolün güneydoğusunda, duvarda devşirme olarak kullanılan bir yazıt bloğundan dolayı söz konusu kapı "Herodot Kapısı" olarak adlandırılmıştır ve bu kapının kuzey sövesinde *in situ* olarak ortaya çıkarılan inşa yazıtı⁴ surların maliyetine ilişkin bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır (Kadioğlu v.d. 2015: 445, 462) (Res. 2). Bu kapının güneyinde yapılan jeomanyetik ölçümlerle aralarında 35 m mesafe

Resim 2 – Batı Surlardaki Herodot Kapısı

Resim 3 – Batı Surlardaki Jeoradar ve Jeomanyetik Sonuçları

bulunan 5 adet kareye yakın planlı kulenin varlığı tespit edilmiştir (Res. 3). Jeofizik sonuçlarını söz konusu kulelerin birinde gerçekleştirilen arkeolojik kontrol sondajları doğrulamıştır. Dionysos Tapınağı'nın batısında 1924 ve 1962 yıllarında araştırılmış olan B çukurunun hemen güneyinde ise bir başka kapı ve bu kapının kuzeyinde muhtemelen bir kuleye ya da seyirdim terasına çıkışı sağlayan çift taraflı bir merdiven sırası bulunmuştur. Güney Liman'a doğru devam eden sur hattı üzerinde de iki kule arasına yerleştirilmiş diğer bir kapı tespit edilmiştir. Sur dışındaki nekropol alanı nedeniyle bu kapı "Güney Nekropol Kapısı" olarak adlandırılmıştır (Kadioğlu v.d. 2015: 442, 462, Res. 9).

Dionysos Tapınağı:

Hellenistik Dönem kent surunun içerisinde ve kentin batısında yer alan Dionysos Tapınağı, Teos'un araştırma tarihi boyunca en çok önem verilen yapı olmuştur. Vitruvius, *De Architectura*'da tapınağın mimarının Hermogenes olduğunu ve onun *eustylos*⁵

3 B Çukurunda yapılan çalışmalarda, duvarın temel seviyesinin altında Protogeometrik Dönem seramik parçaları ele geçmiştir: Ögün 1964: 117.

4 Bu yazıtta göre surun taş ve kerpiçten oluşturulan bu bölümü için yine diğer sur yazıtlarında olduğu gibi Epistatountes'lerin denetiminde 5560 drahmi ve 4 obol, büyük olasılıkla Teos'ta bulunmayan ve ithal edilmiş olan şeyler için 320 İskender Drahmisi harcanmıştır.

5 Sütunlar arasındaki açıklığın, sütun alt çapının 2 ¼ katına eşit olacak şekilde planlanması.

Resim 4 – Dionysos Tapınağı (doğudan görünüş)

ilkelerine göre planlanarak inşa edildiğini yazmaktadır (Vitruvius III.3, 6-9). 1764-1765 yıllarında R. Chandler ve N. Revett'in çalışmaları tapınaktaki ilk araştırmalar olarak değerlendirilebilir (Antiquities of Ionia. Part I 1769: 1-9). Tapınaktaki ilk arkeolojik kazılar ise 1862 yılında R. P. Pullan tarafından gerçekleştirilmiş ve tapınağın ilk planı yayınlanmıştır (Antiquities of Ionia. Part IV, 1881: 38-39, Lev. 22-25; Antiquities of Ionia Part. V, 1915: 28-30). Tapınaktaki araştırmalara uzun bir aradan sonra, 1924 yılında Fransızlar tarafından devam edilmiş, tapınakla birlikte *temenos* alanına ilişkin yeni bilgiler elde edilmiştir (BCH 1924: 506-510; Bequignon – Laumonier 1925: 291-398). 1962-1966 yıllarında Y. Boysal ve B. Öğün tarafından gerçekleştirilen kazılar hem tapınak içinde hem de *temenos* alanında yürütülmüş; aynı zamanda tapınakta ilk defa restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Boysal – Öğün 1962: 12-13; Boysal 1963: 6; Öğün 1964: 115; Boysal 1965: 231-233). 1980'den 1991'deki ölümüne kadar tapınakta araştırmalarını sürdüren D. M. Uz'un 1987 yılında tamamladığı "Teos'taki Dionysos Tapınağı" adlı doktora tezi, yapı ile ilgili en kapsamlı çalışmadır (Uz 2013; ayrıca bkz. Uz 1986: 227-242; Uz 1990: 51-61).

Ion düzeninde, üç bölümlü olarak inşa edilmiş olan tapınak, alışıl gelmiş bir plana sahip olmakla birlikte tapınağı çevreleyen *temenos* duvarı trapez biçimlidir (Bequignon – Laumonier 1925, 295). *Temenos*'u dört bir taraftan dorik (kuzey ve güney) ve ionik (doğu ve batı) *stoa*'lar çevrelemektedir. Dionysos Tapınağı, kısa kenarlarında 6, uzun kenarlarında 11 sütun bulunan Ion düzeninde *peripteral* bir tapınaktır (Res. 4). Yapı iki sütunlu derin *pronaos*'u ve iki sütunlu dar *opisthodomos*'u ile Pytheos'un Priene'deki Athena Tapınağı'na çok benzemektedir. Dionysos Tapınağı'nın *eustylos* planda yapılmış olduğu kesin

olarak saptanmıştır. Dionysos Tapınağı'nda *pronaos* ve *opisthodomos*'taki sütunların *peristasis*'teki sütunlar ile aynı eksen üzerinde olmaları yine Hermogenes'in Magnesia'daki Artemis Tapınağı'nda da görülmektedir.

E. Akurgal'a göre tapınak MÖ 2. yy'ın ikinci dörtlüğünde inşa edilmiş olmalıdır (Akurgal 1989: 316). Ancak Y. Boysal ve B. Öğün tarafından sürdürülen kazılarda bulunan ve P. Herrmann tarafından yayınlanan III. Antiokhos'a (MÖ 223-187) ilişkin yazıt⁶ (Herrmann 1965: 29-159) ve Hermogenes'in diğer eserlerinin incelenmesi sonucu, Hermogenes MÖ 3. yy'ın son çeyreğine tarihlenmektedir (Özgan 1982: 207; Hoepfner 1990: 29-30; Kreeb 1990: 108-109; Stampolides 1990: 115-116). Tapınak içerisinde ele geçen çok sayıda mimari blok ve tapınağa ait figürlü friz blokları, stilistik olarak Hellenistik Dönem'e tarihlenmektedir (Kadioğlu 2012a: 514). Uz, tapınakta yapmış olduğu çalışmalara dayanarak Hellenistik yapının yıkıldığını ve Augustus ve Hadrianus Dönemi'nde yenilendiğini ileri sürmektedir (Uz 2013: 108). Stilistik olarak Augustus ve Hadrianus Dönemi'ne tarihlenebilecek çok sayıda mimari bloğun yanı sıra tapınak ve çevresinde ele geçen az sayıdaki yazıtlı mimari bloklar her iki dönemde tapınakta gerçekleştirilen yapı faaliyetlerine işaret etmektedir⁷.

2010 yılında başlayan yeni dönem kazı ve restorasyon çalışmaları ile tapınağın ve *stoa*'ların belgelenmesine öncelik verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle 3D lazer tarama yöntemi ile tüm yapı taranmıştır. Elde edilen veriler arazide kontrol edilerek hem rölöve hem de blok envanteri çalışmaları devam etmektedir. Tapınağın kuzeybatısında belgeleme işlemleri tamamlanan alanda blokların tasnifi ve bununla eş zamanlı olarak mimari blok restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmektedir (Kadioğlu v.d. 2012: 433; Kadioğlu v.d. 2015: 452).

6 Tapınağın güneybatısında *temenos* içerisinde bulunan bir yazıt, Tanrı Dionysos'un yanında tapınım görmesi kararlaştırılan Kral III. Antiokhos ile kız kardeşi ve eşi Laodike onuruna yapılması gereken işlemlerin ayrıntılarını bildirmektedir. Laodike ile ilgili dinsel kurallar arasında, *agora*'daki bir çeşmenin Laodike'ye adanması ve bu çeşmeden akan suyun özellikle kurban törenlerinde, ölülerin yıkanmasında ve gelinlerin törensel düğün banyosunda kullanılması şartı koşulmuştur.

7 *Temenos* alanının doğusunda jeofizik sonuçlarını test etmek amacıyla yapılan bir sondajda 3 basamaklı bir krepidoma üzerinde yıkılmış olarak ele geçen bloklardan bir arşitravin üzerindeki yazıt Augustus'un 12. Konsüllüğüne işaret etmektedir, bkz. Kadioğlu ve diğ. 2015, 444. Ayrıca tapınağın doğu kısmında ele geçen yazıtlı arşitrav parçalarında Hadrianus'un onurlandırıldığı anlaşılmaktadır, bkz. BCH 1925, 309.

Resim 5
Tiyatro (güneyden
görünüş)

Tiyatro:

Teos Tiyatrosu, akropolün güneydoğu eteğindeki doğal bir yamaca yaslanmaktadır (Res. 5). Tiyatroda ilk araştırmalar 1924'te Y. Bequignon ve A. Laumonier tarafından yapılmıştır (Bequignon – Laumonier 1925: 286-287). 1963 yılında tiyatrodaki dönemin Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün isteği üzerine Y. Boysal ve B. Ögün tarafından ilk kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarla doğu *analemma*'nın önünden itibaren sahne binasının büyük bir kısmı ile *scaenae frons* ve *proskenion*'a ait mimari bloklar, orkestranın kuzeybatı ucu kısmen açığa çıkarılmış ve *cavea*'da temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Ögün 1964: 116; Kadioğlu 2012a: 507-509). 1995 yılında ise N. Tuna ve ekibi tarafından yapıda mimari belgeleme çalışmaları yapılmıştır (Tuna 1997: 222-223, Res. 4-5, Şek. 3-5).

Güneydoğuya yönlendirilmiş olan yapı Yunan tiyatro geleneğinde inşa edilmiş olmasına karşın Roma Dönemi öncesine dair arkeolojik veriye rastlanmamıştır. *Opus incertum* temel üzerine inşa edilmiş alt *cavea*'nın oturma basamakları ile kemer ve tonozlu bir alt yapı üzerine inşa edilmiş olan üst *cavea* tipik Roma Dönemi özelliği taşımaktadır. Ayrıca sahne binası önüne inşa edilmiş olan çok katlı sahne binası sütunlu cephesi (*scaenae frons*) ile *proskenion* cephesine (*frons pulpiti*) ait birçok bezemeli mimari bloğun varlığı ve yazıtlı heykel kaideleri, tiyatronun MS 2. yy'nın başındaki yapı faaliyetlerine işaret etmektedir.

2013 yılında başlayan yeni dönem tiyatro kazıları ile üst *cavea*'daki tonozlu galerilerden orkestraya doğru kapsamlı bir temizlik çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalarda *diazoma* duvarının kaidesi ile bunun

yaklaşık 4,5 m aşağısında 8 sıra kısmen korunmuş *in situ* oturma basamakları ve *klimakes*'ler açığa çıkarılmıştır (Kadioğlu v.d. 2015: 453-454) (Res. 6). 2014 yılı çalışmalarında ise beyaz mermer taban kaplamaları *in situ* olarak kısmen açığa çıkarılmıştır. Çalışmalar sırasında özellikle orkestranın *cavea*'ya doğru olan kuzey kısmında çok sayıda oturma basamağı ile *prohedria* blokları, *klimakes* basamakları, orkestra duvar korniş blokları ele geçmiştir. Ayrıca, doğu *analemma* tarafında *analemma*'ya ait duvar blokları, güney ve güneydoğu kısımda *scaenae frons* ya da *proskenion*'a ait mimari bloklar da açığa çıkarılmıştır. Bu bloklar içerisinde doğu *analemma* duvarı ucunda bulunan Dionysos başı kabartmalı mermer sütun parçası, mermer döşeli orkestra tabanı üzerinde dizden aşağısı korunmuş sağ bacak kabartmalı mermer blok ve bezemeli üst yapı elemanları, önceki buluntular da göz önüne alındığında, yapının mimari ve heykeltıraşlık açısından zengin dekorasyona sahip olduğunu göstermektedir.

Resim 6 – Tiyatro'nun Güneydoğu Yarısı, Kazı Öncesi ve Sonrası

2010 yılında 3D belgelenmesi yapılan yapıda 2013 yılında blok envanteri çalışmalarına da başlanmıştır. Hem 1963 yılı hem de günümüz kazılarında ele geçen *scaenae frons* ve *proskenion*'a ait 380 adet mimari bloğun fotografik belgelenmesi yapılmış ve bu bloklar rölöveye işlendikten sonra tiyatronun güneyindeki boş alanda tasnif edilmiştir.

Bouleuterion:

Dionysos Tapınağı'nın doğusunda ve tiyatronun güneydoğusunda yer alan *bouleuterion*, kentteki en iyi korunmuş yapılardan biridir. Bu özelliği ile 2010 yılında başlayan yeni dönem çalışmaları kapsamında öncelikli olarak araştırılarak kısa sürede kazı ve restorasyon çalışmalarının tamamlanması planlanan yapılardandır. İlk önce 1924'te (BCH 1924: 508; Bequignon – Laumonier 1925: 288) çok küçük bir alanı kazılan yapının *cavea*'sı 1960'lı yıllardaki kazı çalışmaları ile büyük oranda açığa çıkarılmıştır. 2010 yılında mevcut durumu belgelenen yapıda, 2011 yılından itibaren yeni kazı çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalarla *cavea*, orkestra, sahne duvarı, kuzey ve güney *analemma* duvarı ve *parodos*'lar açığa çıkarılmıştır (Res. 7). Yapının ön tarafında gerçekleştirilen kazı çalışmalarının yanı sıra, güney ve batı duvarın araştırılmasına da başlanmıştır (Kadioğlu v.d. 2013: 217-219; Kadioğlu v.d. 2015: 454-461).

Dikdörtgen bir temel plana sahip olan *bouleuterion*'un oturma bölümü (*koilon /cavea*) yarım daire biçimli olup 16 sıra oturma basamağı korunmuştur. *Cavea* beş merdiven sırası ile dört *kerkides*'e ayrılmıştır. En üst oturma sırasının arkasında yapının arka duvarına paralel yerleştirilen fil ayakları, olasılıkla yapıya daha geç dönemde eklenmiştir. Orkestra yarım daireden biraz büyüktür ve renkli mermer kaplamalarla döşeli taban kısmen korunmuştur. *Pseudo isodomik rektagonal* teknikle yapılmış olan sahne binası ön duvarının hemen önünde *pulpitum* yer almaktadır. *Pulpitum*'un ancak profilli duvar kaidesi günümüze kadar koruna gelmiştir.

Resim 7 – Bouleuterion (doğudan görünüş)

Teos'ta bulunan ve MÖ 2. yy'a tarihlenen Polythros'un vakıf yazıtı, o zamana kadar dilbilgisi (gramatik) ve müzik öğretmenleri tarafından *gymnasion*'da yapılan genel okul sınavlarının artık kentin *bouleuterion*'unda yapılacağına dair bilgi vermektedir (Brodersen ve diğ. 1999, 140-142, No. 499). Bu durum *bouleuterion*'un Geç Hellenistik Dönem'de politik toplantıların yanı sıra retorik ve müzik gösterimleri için de kullanılmış olduğunu göstermektedir (Gneiz 1990: 43). Dionysos Tapınağı'nda 1963 yılı kazılarında ortaya çıkarılan ve yaklaşık MÖ 200 yıllarına tarihlenen uzun bir yazıt ise, Kral III. Antiokhos'un bronz bir heykelinin *bouleuterion*'a dikilmesi ve burada gerçekleştirilecek olan kült törenindeki kurallara ilişkindir (Herrmann 1965: 45). Yapı içerisindeki yazıtlı heykel kaideleri yapıda MS 1. yy'daki esaslı değişikliklere işaret etmektedir. Söz konusu yazıtlar, Tiberius Claudius Kalobrotos'u ve oğlu Tiberius Claudius Phesinos'u onurlandırmaktadır. Söz konusu yazıtların yardımıyla *bouleuterion*'un ilk evresini MÖ 3. yy sonu ile MÖ 2. yy'ın başına; ikinci evresini ise MS 1. yy'a tarihlendirmek mümkündür.

Agora Tapınağı:

Magnesia Zeus Sosipolis Tapınağı gibi olasılıkla *agora*'nın içerisinde yer alan tapınak hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. *Bouleuterion*'un güneydoğusunda yer alan tapınak, ilk kez 1924 yılında Fransız araştırmacılar tarafından kısaca tanıtılmıştır. *Portiko*'larla çevrili Ion düzenindeki tapınağın MÖ 2. yy'a tarihlendiği ve *portiko*'ların köşelerinden birisinde bir onur yazıtı bulunduğu belirtilmektedir (Bequignon – Laumonier 1925: 288). Yapının ilk rölöve planı, D. M. Uz'un bir ön çalışmasının ardından 1996 yılı yüzey araştırmalarında tamamlanmıştır (Tuna 1998: 323-325, Çiz. 1, Res. 1).

Pronaos, *naos* ve *opisthodomos* olmak üzere üç bölümden oluşturulan tapınak, güneybatı-kuzeydoğu yönde inşa edilmiştir ve girişi güneybatıdır. 2010 yılı belgeleme çalışmaları kapsamında ele alınan tapınağın mevcut planını çıkarmak mümkün olabilmiştir (Kadioğlu v.d. 2013: 435-436). Günümüzde sadece üst yüzeyleri görülebilen çift blok sıralı ve bölmeli olarak inşa edilen dolgu duvarları korunmuştur.

Yaklaşık 18,40 x 8,10 m ölçülerindeki uzun dikdörtgen planlı tapınağın, *pronaos*'u, 5,50 m, *naos*'u 12,70 m ve *opisthodomos*'u ise 2,15 m derinliğindedir. Bu ölçüleri ile Agora Tapınağı, oransal olarak Priene Athena Tapınağı'na benzemektedir. Ancak daha küçük ölçülerde olduğu için D. M. Uz'un önerdiği gibi *tetrastyl-amphiprostylos* bir tapınak olabilir. Tapınağın kuzeybatı *anta* duvarı önünde sadece bir yüzü görülebilen *korinth* düzenindeki *anta* başlığı büyük olasılıkla tapınağa ait olmalıdır. Her ne kadar

tapınağın güney terası yakınlarındaki mimari blokların *agora*'nın kuzeydoğu bölümünden taşındığı belirtilse de bu blokların da söz konusu tapınağa ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Gymnasium:

Kentin *gymnasium*'u *akropol*'ün kuzeydoğusunda halen büyük ölçüde toprak altındadır. Bu alanda bulunmuş olan MÖ 2. yy'a tarihlenen bir yazıt, Polythros'un *gymnasium*'da ders veren öğretmenlere ödenecek ücretlere ilişkin bir bağışta bulunduğunu bildirir: "Teos *Gymnasiumu*'nda hem kız hem erkek çocuklar, yılda 500-600 *drahmi* ücret alan 3 ayrı öğretmenden, okuma, yazma ve edebiyat dersleri almışlardır. İki spor öğretmeninden her birine 500 *drahmi* ödenmiştir." Hellenistik Dönem'deki varlığını bildiğimiz Gymnasium muhtemelen Roma Döneminde değişikliğe uğramıştır.

Güney Liman:

İonia Bölgesi'nin önemli liman kentlerinden bir olan Teos'un kuzey ve güneyde iki limanı bulunmaktadır. Strabon, kuzey limanın antik kentin 30 *stadia* kuzeyinde olduğunu ve Gerrhaiidai adını taşıdığını bildirmektedir (Strabon XIV, 30; C644). Günümüzde, Kuzey Liman'a dair herhangi bir kalıntı görünmemesine karşın Roma Dönemine ait dalgakıranın Sığacık Kalesi'nin güneybatısında görüldüğü bildirilmektedir (Akurgal 1989: 391). Güney Liman'ın güney iskelesi ise Anadolu kıyılarındaki en iyi korunmuş iskele örneklerinden biridir. Buna karşın günümüze dek kazıların yetersizliği nedeniyle çok iyi araştırılmamıştır. 1993 ve 1996 yıllarında N. Tuna ve ekibi yapıda yüzey araştırmaları ile plan rölöve çalışmaları gerçekleştirmiştir (Tuna 1995: 172-173, Res. 4; Tuna 1998: 325-326, Res. 2, Çiz. 2).

Yeni dönem Teos araştırmaları kapsamında 2011 ve 2012 yıllarında antik limanda kara ve sualtı kazı ve belgeleme çalışmalarına öncelik verilmiştir (Kadioğlu

v.d. 2013: 221-222, Res. 12; Kadioğlu 2012a: 519; Kadioğlu v.d. 2015: 448-450, Res. 3). Bu çalışmalarla dalgakıranın 153 m'lik kısmı belgelenmiştir (Res. 8). Çift çeperli atkılı duvar tekniği ile muntazam bir işçilikle inşa edilmiş olan duvar, yine çift çeperli korniş blokları ile taçlandırılmış olmalıdır. Duvar boyunca yer alan 4 açıklık ile kuzeyde yer alan iskeleye geçiş sağlanmaktadır. Dalgakıranın kuzeyine bitişik iskele platformu da kısmen iyi korunmuş olarak açığa çıkarılmıştır. İskele, batı tarafta 4,5 m genişlikteyken doğuda dik açıyla bir çıkıntı yaparak 15,4 m'ye çıkmaktadır. Limanın işleyişiyle ilgili olması gereken bu yapısal değişiklik muhtemelen limanın iç tarafına daha fazla teknenin yanaşmasını sağlamak amacıyla yapılmıştır. Platformun kıyıya bakan kısmında 3,5 m aralıklarla yerleştirilmiş bağlama halkaları oldukça iyi korunmuş olarak günümüze ulaşmış ve bazıları yöre balıkçıları tarafından halen aynı işlevle kullanılmaktadır. Eldeki veriler limanın sadece güney iskelesine yaklaşık 50 teknenin bağlanabileceğini göstermektedir.

Zenginliğini deniz ticaretine dolayısıyla limanlarına borçlu olan Teos, tüm Akdeniz havzasında etkin bir ticari rol üstlenmiştir. Özellikle Hellenistik Dönem'den beri bilinen ve Sığacık, Karagöl mevkiinde yer alan mermer ocaklarından çıkarılan Teos Grisi ve *Africano* mermer cinslerinin Roma'ya deniz yolu ile taşınıyor olması söz konusu antik limanların önemini daha da artırmaktadır. 2012 yılında dalgakıranın güneyinde açığa çıkarılan yarı işlenmiş *Africano* cinsi mermer blok, güney limanın mermer ticaretinde kullanılmış olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Güney Liman Kilisesi:

2011 yılında Güney Liman iskelesinde sürdürülen kazı çalışmaları sırasında tesadüfi olarak küçük bir kilise kalıntısına rastlanmıştır (Kadioğlu v.d. 2013: 221-222). Limanın doğu ucunda yer alan ve dalgakıran duvarına bitişik olarak yapılmış olan kilise iki nefli ve iki apsisli olması ile dikkat çekmektedir

Resim 8 – Güney Liman İskelesi ve Dalgakıran

Resim 9 – Güney Liman Kilisesi

(Res. 9). Doğudaki iki apsisin hemen altında daha geniş iki apsisin kalıntıları, burada biraz daha büyük bir kilisenin var olduğunu göstermektedir. Doğuya yönlendirilmiş yapı yaklaşık 11,4 m x 5,2 m ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahiptir. Batı kısa kenarda enine dikdörtgen bir nartheks ve çift neften oluşturulan liman kilisesi, doğu uçta çift apsis ile sonlanmaktadır. Yapıyı kesin olarak tarihleyebilecek ve kullanım sürecine ilişkin bilgi verebilecek buluntulara rastlanmasa da ele geçen seramik ve sikkeler, kilisenin MS 10-12. yy'daki varlığına işaret etmektedir.

Karagöl Antik Mermer Ocağı:

Sığacık Körfezi'nin batısında, Teos'un 3 km kuzeydoğusunda yaklaşık 100 m çapındaki Karagöl ve gölün güneydoğusundaki Kayadibi mevki, antik dönemde taş ocağı olarak kullanılmıştır. Kayadibi'ndeki antik mermer kesim yüzeyleri ile göl kenarında, kimisinin üzerinde yazıt bulunan yarı işlenmiş mermer bloklar bu alanın antik dönemde taş ocağı olarak kullanıldığını kanıtlamaktadır (Fant 1988: 389-401).

Bölgedeki ocaklarda yüksek kalitede siyah renkli beyaz ve kırmızı damarlı *africano* mermerinin yanı sıra yeşil renkli *africano verde* ve gri renkli *bigio antico* da çıkarılmıştır. Özellikle *africano* Roma'da büyük talep görmüş, Aemelia Bazilikası ve Augustus Forumu gibi Roma'daki birçok önemli yapıda kullanılmıştır (Albustanlıoğlu 2006: 293). Koyu renkli bu mermeri Roma'ya tanıtan kişi olan Roma konsülü L. Licinius Lucullus'a (MÖ 106-57) ithafen bu mermer cinsi ismi *marmor luculleum* olarak bilinmektedir (Plinius, Naturalis Historia, 36.49-50) ve MÖ 1. yy ortalarından itibaren Roma'da kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Teos Arkeoloji Projesi kapsamında, göl ve etrafında atıl olarak duran birçok mermer blok birlikte ele alınarak bu alanda bir çevre düzenleme projesi yapılarak antik dönem mermer üretimi ve ticareti hakkında bilgi veren bir açık hava müzesine dönüştürülmesi planlanmaktadır.

Teos Örenyeri Çevre Düzenleme Projesi:

25 Temmuz 2010 tarihinde başlayan yeni dönem kazı çalışmalarının öncelikli amaçlarından biri kazı ve restorasyon çalışmalarının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi ve örenyeri ziyaretçilerinin kenti gezebilmesi için uygun altyapıyı hazırlamak olmuştur. Bu kapsamda Teos Kazı Evi, Örenyeri Giriş Merkezi, Depo-Müze ve gezi yollarına ilişkin çalışmalar 2011 yılında başlamış ve 2014 yılı itibarıyla büyük oranda tamamlanmıştır (Res. 10). Hazırlanan projeler İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 10.02.2012 gün ve 318 sayılı kararı ile onaylanarak uygulama aşamasına geçilmiştir. Bu kapsamda kazı evi hariç tüm birimlerin inşası için kazı evi hariç diğer inşai

Resim 10 – Teos Kazı Evi, Depo-Müze ve Örenyeri Karşılama Merkezi

Resim 11– Depo-Müze Binasında Sergilenen Yazıtlardan Örnekler (Epigrafi Müzesi)

faaliyetler T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce yatırım programına alınmıştır. 2012-2014 yıllarında ise söz konusu uygulamalar tamamlanmıştır. Kent içerisinde rahatça gezmeyi sağlayacak “Kısa, Orta ve Uzun Tur” güzergâhları büyük oranda oluşturulmuş ve yön levhalarıyla desteklenmiştir. Güzergahların yapılmasında kadastral yolların kullanılmasına ilişkin revize edilmiş proje de İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 31.01.2014 Tarih ve 1805 sayılı kararı ile onaylanmış ve uygulamaya koyulmuştur.

Önceki yıllarda açığa çıkarılmış olan tüm buluntular yeni kazı deposuna taşınmış, özellikle mimari blok restorasyonuna yönelik tasarlanan depoda restorasyon faaliyetlerine başlanmıştır. Deponun etrafını çeviren avluların Teos yazıtlarının teşhirine yönelik çalışmalar kapsamında, kentte ele geçen yazıtların açıklayıcı bilgileri panolara yazılarak yerlerine yerleştirilmeye başlanmıştır (Res. 11).

Teos Örenyeri Çevre Düzenleme Projesi kapsamında İzmir İl Özel İdaresi, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı'nın maddi destekleri ile yapımına 2013 yılında başlanılan Teos Kazı Evi inşaatı, 2014 kazı sezonu sonu itibarı ile tamamlanmıştır.

Kaynakça:

- Akurgal, E.
1989 *Anadolu Uygarlıkları*.
- Albustanlıoğlu, T.
2006 *Dokimeion Işığında Roma İmparatorluk Döneminde Mermer Kullanımı; İmparatorluk Yönetimindeki Anadolu Mermer Ocaklarının İşletme Stratejisi ve Organizasyonu*, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- BCH 48
1924 Chronique des Fouilles et découvertes archéologiques dans l'Orient Hellénique (Novembre 1923-Novembre 1924): 506-510.
- Bequignon Y. – A. Laumonier
1925 “Fouilles de Teos (1924)”, *BCH* 49: 281-321.
- Boysal, Y. – B. Ögün
1964 “Teos Kazısı 1962 Kısa Raporu”, *TürkAD* 12,1, 1962:12-13.
- Boysal, Y.
1965 “1962 Senesi Teos Kazıları Hakkında Kısa Rapor”, *TürkAD* 12,2, 1963: 5-7.
- Boysal, Y.
1967 “Teos Kazısı 1965 Yılı Kısa Raporu”, *TürkAD* 14, 1965: 231-233.
- Brodersen, K., v.d.
1999 *Historische griechische Inschriften in Übersetzung. Der griechische Osten und Rom (240-1 v. Chr.) Band 3*.
- Ersoy, Y. – E. Koparal
2008 “Klazomenai Khorası ve Teos Sur İçi Yerleşim Yüzeysel Araştırması”, *AST* 25,3, 2007: 47-70.
- Ersoy, Y. – E. Koparal
2009 “Urla Seferihisar İlçeleri Yüzeysel Araştırması 2007 Yılı Çalışmaları”, *AST* 26,3 2008: 73-90.
- Fant, C.
1986 “Preliminary Report of The Teos/Karagöl Survey”, *AST* V.1, 1988: 389-401.
- Gneisz, D.
1990 *Das antike Rathaus. Das griechische Bouleuterion und die frühromische Curia*.
- Herrmann, P.
1965 “Antiochos der Große und Teos”, *Anadolu/Anatolia* 9, 1965: 29-159.
- Hoepfner, W.
1990 “Bauten und Bedeutung des Hermogenes”, içinde: W. Hoepfner – E.-L. Schwandner (Ed.), *Hermogenes und die hochhellenistische Architektur. Internationales Kolloquium in Berlin* vom 28.-29. Juli 1988: 1-34.
- Hoepfner, W.
2011 *Ionien Brücke zum Orient*.
- IG *Inscriptiones Graecae*.
- Koenigs, W.
2007 “Archaische Bauglieder aus Stein in Ionien“, içinde: J. Cobet – V. von Graeve – W. D. Niemeyer – K. Zimmermann (Ed.), *Frühes Ionien. Eine Bestandaufnahme. Panionion-Symposium Güzelçamlı 26. September – 1. Oktober 1999*: 669-680.
- İren, K. – A. Ünlü
2012 “Burning in Geometric Teos”, içinde: *Stephanephoros de l'economie antique a l'asie mineure Hommages a Raymond Descat*: 309-333.
- Kadioğlu, M.
2012a “Teos (1962-1966, 2010-)”, içinde: O. Bingöl – A. Öztan – H. Taşkıran (Ed.), *DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011) Anadolu/Anatolia Ek Dizi III.2. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı*: 505-522.
- Kadioğlu, M. 2012b
Teos Rehber Kitap / Teos Guide Book.
- Kadioğlu, M., v.d.
2012 “2010 Yılı Teos Kazı Raporu (İlk Sezon)”, *KST* 33.3: 429-460.
- Kadioğlu, M., v.d.
2013 “2011 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (2. Sezon)”, *KST* 34.2: 211-232.
- Kadioğlu M., v.d.
baskıda a “Teos in archaischer Zeit im Licht der neuen Forschungen”, Ü. Yalçın (ed.), *Anatolien – Brücke der Kulturen Internationales Symposium Bonn 7-9 Temmuz 2014 (Baskıda)*.
- Kadioğlu M., v.d.
baskıda b “2014 Yılı Teos Kazı Çalışmaları”, *KST*.
- Kadioğlu, M. v.d.
2015 “2012-2013 Teos Kazı Çalışmaları (3.-4. Sezon)”, *KST* 36.3: 437-471.
- Kreeb, M.
1990 “Hermogenes – Quellen und Datierungsprobleme”, içinde: W. Hoepfner – E.-L. Schwandner (Ed.), *Hermogenes und die hochhellenistische Architektur. Internationales Kolloquium in Berlin* vom 28.-29. Juli 1988: 103-113.
- Matthews, H.
2014 *Greco-Roman Cities of Aegean Turkey. History, Archaeology, Architecture*, 2014.
- Ögün, B.
1964 “Teos Kazıları 1963”, *TürkAD* 13,1: 115-121.
- Özgan, R.
1982 “Zur Datierung des Artemisaltars in Magnesia am Mäander”, *IstMitt* 32: 196 vd.
- Özkan, T.
2009 “Funde aus einem spätgeometrischen Brandgrab (Geç Geometrik Bir Kremasyon Mezarın Buluntuları)”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi* XIV, 2009.2: 57-78.
- SEG *Supplementum Epigraphicum Graecum*
- SNG Cop *Sylloge Nummorum Graecorum The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum Ionia, Part III, Smyrna-Teos* (1946).
- Stampolides, N. C.
1990 “Hermogenes, sein Werk und seine Schule vom Ende des 3. bis zum Ende des 1. Jhs. v. Chr.”, W. Hoepfner – E.-L. Schwandner (Ed.), *Hermogenes und die hochhellenistische Architektur. Internationales Kolloquium in Berlin* vom 28.-29. Juli 1988: 115-116.

- Tuna, N.
1995 “Teos Araştırmaları 1993”, *AST* 12, 1994: 167-176.
- Tuna, N.
1997 “Teos Araştırmaları 1995”, *AST* 14,1, 1996: 219-233.
- Tuna, N.
1998 “Teos Araştırmaları 1996”, *AST* 15,2, 1997: 323-331.
- Uz, D. M.
1986 “Teos Dionysos Tapınağı Temenos Alanı”, *AST* 3, 1985: 227-242.
- Uz, D. M.
1990 “The temple of Dionysos at Teos”, içinde: W. Hoepfner – E.-L. Schwandner (Ed.), *Hermogenes und die hochhellenistische Architektur. Internationales Kolloquium in Berlin vom 28.-29. Juli 1988*: 51-61.
- Uz, D. M.
2013 *Teos'taki Dionysos Tapınağı*, 2013.
- Welles, C. B.
1966 *Royal Correspondence in the Hellenistic Period*, 1966.

Kitap Tanıtımları

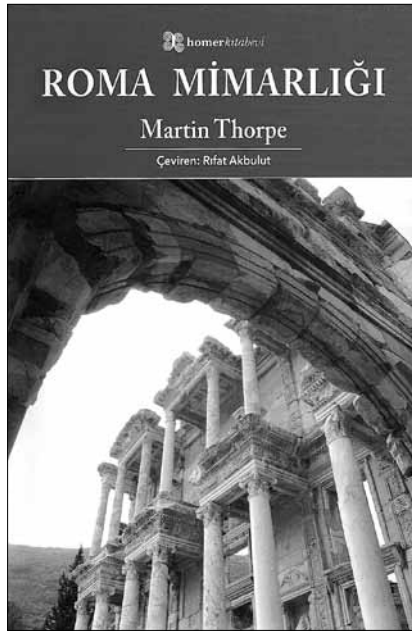
Thorpe, M., Roma Mimarlığı, Homer Kitabevi, 2012, 126 Sayfa, 66 Resim, 2 Harita.

Roma Mimarlığı adlı M. Thorpe tarafından kaleme alınan kitap, Roma Dönemi'nde inşa edilen ihtişamlı yapılara, kamu yapılarına, kullanılan malzeme ve yapım tekniklerine ilişkindir. Kitabın başlangıç kısmında, şekillerin listesi, teşekkür metni ve önsöz yer almaktadır. Eser sırasıyla; Pantheon-‘Antik Dönem Yapılarının En Mükemmeli’, Roma Mimarisine Bir Yaklaşım, Şehir Planlaması, Kamusal Mimarlık, Özel Konutlar ve Roma'nın Hazin Sonu olarak altı bölümden oluşmaktadır.

“Pantheon-‘Antik Dönem Yapılarının En Mükemmeli’ adlı birinci bölümde Pantheon hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Pantheon, Roma yapıları arasında en sağlam kalabilmiş olanıdır ve olasılıkla bu sebeple W.Thomas, Pantheon'dan antik dönem yapılarının en mükemmeli olarak bahsetmiştir. Bölümün sonunda ise yapının tarihi ile ilgili bilgiler verilmiştir ve bu tarihler içerisinde en genel tarihin Hadrianus dönemi olduğuna dikkat çekilmiştir.

“Roma Mimarisine Bir Yaklaşım” adlı ikinci bölümde Roma mimarisinde anıtsal yapıların sadece estetik kaygı açısından değil, aynı zamanda işlevsellik açısından da önemli olduğuna değinilmiştir. Bir kentin varoluşunun, yapılarının ve yapıların tasarımının o kentin aynı zamanda ne kadar geliştiğinin göstergesi olduğuna dair önemli bilgilere yer verilmiştir.

“Şehir Planlaması” adlı üçüncü bölümde şehir planlamasında etkili olan faktörlere değinilmiştir. Ayrıca yazar kent planları, bazilika ve forum gibi yapıların

eklenmesi ve kentin dışında tutulan mezarlıklar hakkında bilgilendirmektedir. Bu bölümde değinilen diğer konu ise; Grek ve Roma dünyasındaki yönetim şeklidir. Merkezi yönetim sayesinde Roma çok uzak mesafelerden kemerler ile kente su getirebilmiştir. Bu, Roma'nın mimari anlamda geldiği noktayı göstermektedir.

“Kamusal Mimarlık” adlı dördüncü bölümde kamu yapıları ele alınmıştır. Dini işlevli yapılar olarak tapınaklara, yönetim işlevli yapılara olarak bazilikalara ve eğlence işlevli yapılar olarak da tiyatro, amfityatro ve hamamlara değinilmiştir. Grek ve Roma Dönemlerinde tapınaklar işlevsel açıdan aynıdır ancak mimari açıdan farklıdır. Greklerde tapınaklar yüksek yerlere, Roma Döneminde ise yükseltilmiş podyum üzerine yapılmıştır. İşlevsel açıdan benzer, mimari açıdan farklı olan bir diğer yapı tiyatrolardır. Önemli farklardan biri; orkestranın Greklerde Klasik Dönem'de tam daire, Hellenistik Dönem'de yarım daire iken, Roma'da ise at nalı biçiminde olmasıdır. Sadece Roma'ya özgü olan bir diğer yapı amfityatrodur. Bu bölümde ele alınan bir diğer yapı olan Roma hamamları ise kompleks yapılardır ve sadece yıkanma faaliyetlerinin değil, sportif ve kültürel faaliyetlerin de yer aldığı yapılardır.

“Özel Konutlar” adlı beşinci bölümde Roma'nın konut mimarisine değinilmiştir. Genellikle Roma'da evlerde tipik bir domus bulunurdu ve domustan geçilerek atriuma ulaşıldı. Roma'da zaman içerisinde nüfusun artmasıyla ve alan tasarrufu için Ostia'da görülen apartmanlar da inşa edilmiştir.

“Roma'nın Hazin Sonu” adlı altıncı bölümde Roma İmparatorluğu'nun son dönemindeki mimari

uygulamalara ve akımlara değinilmiştir. Tek tanrılı dine geçişle beraber Roma yapılarının büyük çoğunluğu kiliseye çevrilmiştir. Günümüzde gördüğümüz birçok Roma hamamı ise müzeye çevrilmiştir.

Kitabın sonundaki ek kısmında Roma Dönemi'nde kullanılan yapı ve malzemelere değinilmiştir. Zafer takı, amfitiyatro, bazilika ve su kemerleri Roma'ya özgü yapılardır. Roma'nın bu görkemli yapıları yapabilmesinin nedeni MÖ I. yy'da çimento, cam, kemer ve tuğla gibi yapı elemanlarını keşfetmesi ve kullanabilme yeteneğidir.

Kitap ileri düzey çalışma önerileri, mimari terimler sözlüğü ve dizin kısmı ile sonlanmaktadır. Yazarın bu kitabı Roma mimarlığı konusunda önemli bir boşluğu dolduracaktır. Ayrıca çevirisiyle bu eseri dilimize ve arkeoloji bilimine kazandırdığı için R. Akbulut'a teşekkür ederim.

Yaşar Arlı

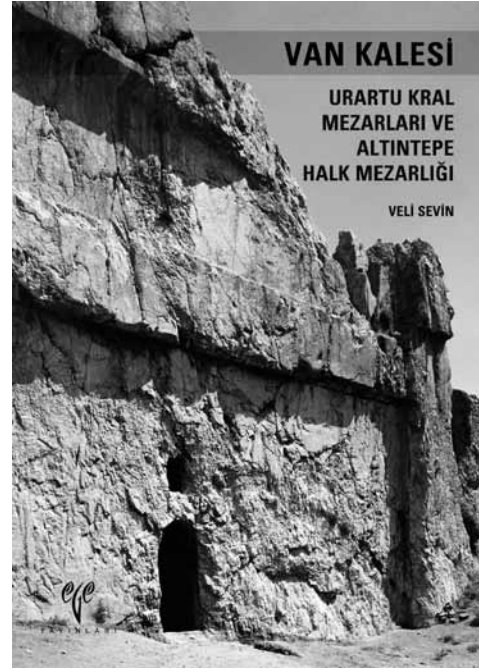
Sevin, V., *Van Kalesi: Urartu Kral Mezarları ve Altuntepe Halk Mezarlığı*, Ege Yayınları, 2012, 153 Sayfa, 126 Resim.

Van Kalesi: Urartu Kral Mezarları ve Altuntepe Halk Mezarlığı adlı V. Sevin tarafından kaleme alınan kitap, Demir Çağ'ın önemli uygarlıklarından Urartu Krallığı'nın başkenti Van Kalesi'ndeki Urartu mezarları ve Tuşpa'daki (Altuntepe) halk mezarlığına ilişkindir.

Kitabın başlangıç kısmında, eserin oluşum aşamasında emeği geçenlere teşekkür metni yer almaktadır. Bu metni önsöz izlemektedir. Eser sırasıyla; Giriş, Van Kalesi Mezarları ve Tuşpa (Altuntepe) Mezarlığı olarak üç bölümden oluşmaktadır.

“Giriş” adlı birinci bölüm kendi içerisinde “Araştırmaların Tarihçesi” ve “Topografik Durum” olarak iki alt başlığa ayrılmaktadır. “Giriş” bölümünde Urartu'da mezar geleneğine ve gömü türlerine değinilmiştir. Anıtsal mezarların bulunduğu coğrafyadan, yapım şekillerinden ve kral mezarları dışında saraya yakın soyluların, bürokratların ve hizmetlilerin ayrıca gömüldüğü Altuntepe mezarlığından bahsedilmiştir. “Araştırmaların Tarihçesi” adlı alt başlıkta Van Kalesi kayalıklarındaki kaya anıtlarının keşif ve incelenme tarihçesine; “Topografik Durum” adlı alt başlıkta ise Van Kalesi'nin Van şehrindeki lokalizasyonuna, boyutlarına, mezar anıtlarının konumuna ve Urartu mimarisindeki önemine değinilmiştir.

“Van Kalesi Mezarları” adlı ikinci bölüm kendi içerisinde “Büyük Horhor Mağarası: I. Argiştı Mezarı”, “Küçük Horhor Mezarı”, Neft Kuyu Mağarası”, “İç Kale Mağarası”, “Küçük Kaya Mezarı”, İç Kale

(Arsenal) Mezarı”, “Doğu Odaları”, “Kremasyon Mezarı”, “Genel Özellikler” ve “Kaya Mezarlarının Görelî ve Mutlak Tarihi” olarak on alt başlığa ayrılmaktadır. Van Kalesi'ndeki anıtsal mezarları batı gurubu, merkezi grup ve doğu grubu olarak üç gruba ayırmak mümkündür. Büyük Horhor Mağarası ve Küçük Horhor Mezarı batı grubunda yer almaktadır. Neft Kuyusu Mağarası, İç Kale Mağarası ve Küçük Kaya Mezarı konumlarından dolayı merkezi grupta yer almaktadır. Doğu grubunda ise; Doğu Odaları ve Kremasyon mezarı sayılmaktadır. Batı grubundaki ve merkezi gruptaki mezarların yer seçiminde kaledeki sarayların konumunun belirleyici olduğu düşünülmektedir. Ancak doğu grubundaki mezarların yer seçiminde hangi etkenlerin rol oynadığı belirgin değildir. “Genel Özellikler” adlı alt başlıkta Van Kalesi'nde bulunan Urartu mezarları genel özellikler itibarıyla değerlendirilmiştir. Mezarlar kuzey-güney yönünde yapılmıştır. Mezarlarda görkemli bir basamak ile inilen ana girişin önünde büyük açık bir avlu bulunmaktadır ve mezarlar törensel salon ve gömü odası gibi mekânların adeta birer ev gibi döşenmiş olmalarıyla dikkat çekmektedir. “Kaya Mezarlarının Görelî ve Mutlak Tarihi” adlı alt başlıkta ise mezarların mimarileri ve ortak özellikleri açısından tarihi bir sıralaması yapılmıştır.

“Tuşpa (Altuntepe) Mezarlığı” adlı üçüncü bölüm kendi içerisinde “Kaya Mezarları”, “Yakma Mezarlar”, “Basit Toprak Mezarlar” ve “Değerlendirme” olarak dört alt başlığa ayrılmaktadır. Altuntepe mezarlığında kaya mezarı, yakma mezar ve basit toprak olmak üzere üç çeşit mezar türü bulunmaktadır. Altuntepe'de sıkça karşılaşılan bir diğer gömü türü olan yakma mezarlar ya kaya mezar-odalarında normal gömü ile birlikte ya da bağımsız olarak görülebilmektedir.

Basit toprak mezarlar ise Urartuların en az bilinen gömü türüdür. Bu üç alt başlıkta mezarların yapılarına, boyutlarına ve mezar buluntularına değinilmiştir. “Değerlendirme” adlı alt başlıkta ise; Altın-tepe mezarlığındaki mezarların işçiliği, ortak ve farklı özellikleri açısından genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Son kısımda kitap; bitirirken, kaynakça ve dizin ile sona ermektedir. Eser, MÖ I. binyılda Doğu Anadolu’nun sahibi olan Urartuların mezar mimarisi ve ölü gömme geleneklerine ışık tutmaktadır ve hem içeriği hem de görselleri ile Urartu mezar mimarisinin anlaşılması açısından temel bir yapıt niteliğindedir.

Hatice Değirmencioglu

(Eds.) Çevik, Ö. – B. Erdoğan, *Yerleşim Sistemleri ve Mekan Analizi*, Tematik Arkeoloji Serisi I (TAS), Ege Yayınları, İstanbul, 2014, 281 sayfa, ISBN 978-605-4701-35-3.

Arkeolojinin temel kavramlarından olan yerleşim sistemleri ve mekân analizi konularındaki çalışmaların sayısı dünyada giderek artmasına karşın bu konuda üretilmiş Türkçe örnek çalışmaların ve yayınların eksikliği ise hemen göze çarpmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de bu konularda çalışan yerel arkeologları bir araya getirerek hem tartışma ortamı yaratmak hem de bu toplantıdan ortaya çıkan Türkçe örnek çalışmalardan oluşan bir yayın çıkartma kaygısı ile Trakya Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Özlem Çevik ve Burçin Erdoğan 1-2 Şubat 2013 tarihleri arasında Edirne’de “*Yerleşim Sistemleri ve Mekân Analizi*” başlıklı bir mini sempozyum düzenlemişlerdir.

Sempozyum sonrasında katılımcılar arasında organizasyonun devam ettirilmesine ve bundan sonra bu sempozyumlar serisinin Tematik Arkeoloji Serisi (TAS) olarak tanınmasına karar verilmiştir. Her yılın Şubat ayının ilk haftasında yeni bir tema başlığı altında yapılması kararlaştırılan TAS’ın ikincisi Zonguldak’ta Bülent Ecevit Üniversitesi’nden Adnan Baysal tarafından “Anadolu Arkeolojisinde İletişim Ağı ve Sosyal Organizasyon” temasıyla 7-8 Şubat 2014 tarihleri arasında düzenlenmiştir. TAS’ın üçüncüsünün ise Çorum Hitit Üniversitesi’nde Yaşar Ersoy ve Elif Koparal tarafından organize edilmesine karar verilmiştir.

TAS’ın ilki olan *Yerleşim Sistemleri ve Mekân Analizi* adlı bu kitapta derlenen makalelerin büyük bir kısmını sempozyumda sunulan bildiriler oluşturmaktadır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm yerleşim sistemleri ile ilgili çalışmaları, ikinci bölüm ise mekân analizi ve hane arkeolojisi ile ilgili çalışmaları kapsamaktadır. Kitabın ilk bölümünü oluşturan *Yerleşim Sistemleri* başlığı altında altı makale bulunmaktadır.

Burçin Erdoğan’ın “Türkiye Arkeolojisi’nde Yerleşim Sistemleri: Sorun ve Yöntemler” adlı giriş makalesinde, Yerleşim Sistemleri ile ilgili çalışmaların ilk ortaya çıkışı ve Batı Arkeolojisi’nde gelişen yöntemler anlatılmaya çalışılmış, daha sonra Türkiye Arkeolojisi’nde bu yöntemlerin ne derece uygulandığı tartışılmıştır. Ortak özelliği yapılan araştırmaların mikro ölçekteki alanlarda gerçekleştirilmesi olan sonraki üç makale; Fulya Dedoğlu tarafından kaleme alınan “Yukarı Menderes Havzası Bölgesel Yerleşim Analizi: Erken Tunç Çağı’nda Sosyo-ekonomik Örgütlenmedeki Değişim ve Dönüşüm Süreçleri”, Elif Koparal tarafından kaleme alınan “Grek *Polisi* İmgesi ve Değişen Gerçekler: Klazomenai Örneği” ile Nejat Yücel ve Burçin Erdoğan tarafından kaleme alınan “İç Anadolu Bölgesi Tuz Gölü Çevresinde Sit Alanları Dışında Saptanan Buluntuların Yorumlanması ve Tarihöncesi Dönemlerde Arazi Kullanımı”, hem yüzey araştırması tekniklerini hem de yerleşim analizi yöntemlerini kullanarak, yerleşim sistemleri ve arazi kullanımına ait verilere ulaşmaya odaklanmaktadır. Kitabın bu bölümüne ait son iki makale ise; Belgin Aksoy tarafından kaleme alınan “İznic/ Yenişehir Havzalarında Yerleşim Dağılımları: Küçük Ölçekli Gözlemler ve Büyük Ölçekli Yorumlar” ve Ahmet Görmüş tarafından kaleme alınan “Yüzey Araştırmaları Işığında Yukarı Kızılırmak Havzası Yerleşim Dokusu”, belirli bir bölgedeki yerleşmelerin coğrafi konumlarına göre dağılımını ve birbirleri arasındaki ilişkilerini, yerleşimlerin konumu, boyutu, yoğunluğu ve çevresel faktörleri de göz önünde bulundurarak açıklamaya odaklanmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan “Mekân Analizleri” bölümündeki örnek çalışmaların tamamını farklı bölge ve dönemlere ait yerleşim yerlerinde ortaya

çıkartılan evlerin mekânsal analizleri meydana getirmektedir. Bu başlık altında on bir tane makale yer almaktadır. Özlem Çevik'in bu bölümdeki "Türkiye Arkeolojisinde Mekân Analizi: Sorun ve Yöntemler" adlı giriş makalesinde, evlerin analizine yönelik Batı Arkeolojisi'nde geliştirilen yöntemler örnekler çerçevesinde tanımlanarak, Türkiye Arkeolojisi'nde bu yöntemlerin ne derece uygulandığı sorgulanmıştır. Güneş Duru ve Mihriban Özbaşaran tarafından kaleme alınan "Mekân, Bağlam ve Arkeolog" başlıklı makalede Bağlamsal Arkeoloji'nin mekânların analiz edilmesindeki önemi vurgulanmış ve arkeologun arazide uyguladığı kazı yöntemi ile mekân-bağlam ilişkisinin yeniden tesis edilebilmesinin mümkün olabileceği öne sürülmüştür. Bu makalede Aşıklı Höyük'ün yeni dönem kazılarında uygulanan yöntemler de anlatılmış ve bu yeni yöntemlerin kazanımları, obsidiyen aletler ile ilişkili sonraki iki ayrı makalede tartışılmıştır. Nurcan Kayacan "Aşıklı Obsidiyen İşçiliği ve Yerleşme Analizi" adlı makalesinde, obsidiyen aletlerin aracılığı ile Aşıklı'daki farklı yaşam biçimlerini açıklamaya çalışırken, Çiler Altınbilek-Algül, "Aşıklı Höyük'te Değişen Kazı Metodolojisinin Mekân Analizleri Üzerindeki Sonuçları" başlığı altında taş aletlerden yola çıkarak mekânların farklı kullanım alanlarına ve evrelerine ilişkin öngörüler sunmuştur.

Rana Özbal "Hane Arkeolojisinde Haneyi Tanımlamanın Zorlukları" adlı makalesinde haneyi arkeolojik olarak tanımlamada karşımıza çıkan sorunları ele alarak, ayrı evleri belirlemek için geliştirdiği yöntemleri ve evlerdeki faaliyet alanlarının belirlenmesinde kullandığı analitik yöntemleri Tell Kurdu yerleşmesinden yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır. Mekânların işlevsel alanlarını anlamaya çalışırken bir sorun olarak karşımıza çıkan evlerin iki katlı olması ve hanenin morfolojik yapısına ilişkin sorunlar ile olası çözümleri ise Eşref Abay tarafından "Kazı Verileri Işığında Arkeolojik Mekân Analizleri, Beycesultan Örneği" adlı makalede tartışılmıştır.

Bu bölümde, yerleşik yaşama geçişle birlikte yaratılan mekân olgusunun kökenleri iki ayrı makalede tartışılmaktadır. Çiğdem Atakuman, "Neolitik Süreci Yeniden Tanımlamak: Güneydoğu Anadolu Neolitikliği'nde Mekân Kurgusu ve Sosyal İlişkiler" adlı makalesinde Erken Neolitik Dönem topluluklarının, mimari üzerinden mekânla kurduğu ilişkinin, kimlik ve aidiyet kavramlarını düzenleyen önemli bir unsur olduğunu öne sürmüş ve mekân üretiminde kullanılan sembolizmin, bireyler arası ve topluluklar arası ilişkilerin düzenlenmesine nasıl aracılık ettiğini tartışmıştır. Adnan Baysal'ın kaleme aldığı "Bir Fenomen Olarak Neolitik" başlıklı makalede ise, yerleşik yaşama geçiş olgusunun, avcı-toplayıcı kökenlerden ayrıştırılarak, sadece Neolitik topluluklar bağlamında tartışılmaması

gerektiğini savunmuş ve arkeolojide bu bakış açılarını yaratan bilgi üretimini sorgulamıştır. Yerleşik yaşama geçiş olgusunun çözümü için çoklu yaklaşımların kaçınılmaz olduğunu öne sürmüştür.

Konuyu daha geniş bir bakış açısı ile ele alan iki makale karşımıza çıkmaktadır. Tuba Ökse, "Mekân-İşlev Analizine Bir Örnek: Salat Tepe Tunç Çağı Yerleşimi" başlıklı makalesinde, tek bir yerleşimin farklı evrelerinde ortaya çıkartılan mekânları ve sakinlerini, buluntular, yazılı belgeler ve etnografik verilerden yola çıkarak yeniden kurgulamaya çalışmıştır. Yaşar Ersoy ise "Klazomenai'de Tunç Çağı'ndan Arkaik Dönem Sonuna Kadar Yerleşim Düzenleri ve Değişimleri: Siyasi, Sosyal ve Çevresel Etkiler" adlı makalesinde, Klazomenai'nin yerleşim düzenindeki değişimleri tarihsel bir altlıkla değerlendirmesinin yanı sıra kuramsal çalışmaların Klasik Arkeoloji'deki yerini de sorgulamaktadır.

Bu bölümün son makalesi olan Özlem Çevik'in "İşkân Düzeni ve Konut Döngüsüne İlişkin Etnografik Bir Model: Van-Ayanis Köyü" adlı makalesi ile de, yerleşim düzeni ve evlerin mekânsal düzenlemesinin, farklı etmenlerle değişen dinamik bir yapıya sahip olduğu ve bu değişimin ürettiği materyal kültürünü arkeolojik açıdan kavramamızda yatan güçlükler etnografik bir örnek ile irdelenmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak, kazı ve yüzey araştırmalarına ilişkin geliştirilen analiz yöntemleri ile kuramsal yaklaşımları ve bunun Türkiye Arkeolojisine yansımalarının bulunabileceği bu kitap ile hem ülkemizdeki öğrencilerin, bu tarz örnek çalışmaları okuyacağı Türkçe bir yayına sahip olması hem de dünyada sayısı giderek artan bu konudaki çalışmalara dinamik bir tartışma ortamı yaratılarak yerel akademisyenlerin de ilgisinin çekilmesi sağlanmıştır. Ayrıca bu dinamik tartışma ortamının da arkeolojinin ilginç ve göz ardı edilen temaları ile TAS serisi sayesinde devam ettirilmesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte oldukça merak uyandırıcıdır.

Filiz Divarçı

Seleucia ad Calycadnum Dergisinin V. Sayısı Yayınlandı

TC Bakanlar Kurulu kararıyla Prof. Dr. Emel Erten başkanlığında yapılan Olba (Silifke, Mersin) kenti kazısının yılda bir sayı olarak çıkan, uluslararası hakemli süreli yayını Seleucia ad Calycadnum Dergisi'nin beşinci sayısı yayınlandı.

Olba Kazısı Serisi içinde çıkan dergi, Türk bilim dünyasında bir arkeolojik kazının yayınladığı ilk ve tek süreli, bilimsel dergi olma özelliğini

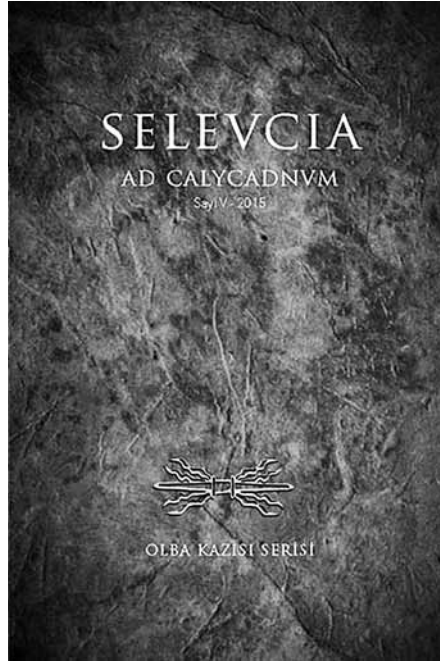
korumayı sürdürüyor. Seleucia ad Calycadnum Dergisi'nin editörlüğünü Prof. Dr. Diane Favro, Prof. Dr. Emel Erten, Okt. Murat Özyıldırım (MA), Öğr. Gör. Tuna Akçay (MA) yapıyor. Bilim kurulunda Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu, Prof. Dr. Fikret Yegül, Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken, Prof. Dr. Gülgün Köroğlu, Prof. Dr. Efrumiye Ertekin gibi konularının uzmanı, saygın isimler bulunuyor. Kapak tasarımı, Öğr. Gör. Tuna Akçay tarafından yapılan dergi, Homer Kitabevi - Olba Kazısı Serisi içinde yayınlanıyor.

Seleucia ad Calycadnum'da, sadece Olba Kazısı'nın bilimsel sonuçlarını kapsayan makaleler bulunmuyor. Editörler tarafından kaleme alınan *prae-fatio* bölümünde Seleucia ad Calycadnum Dergisi'nin sayfalarında arkeoloji, klasik filoloji, sanat tarihi ve eski çağ tarihi konularında özgün çalışmalara ve kitap tanıtımlarına yer verildiği belirtiliyor.

Seleucia ad Calycadnum Dergisi'nin beşinci sayısında; Prof. Dr. Emel Erten "Olba Kült Alanlarından Cam Buluntular" başlıklı çalışmada Olba'daki kült alanlarından ele geçen cam buluntuların değerlendirme ve tarihlenmesini yapıyor. Yrd. Doç. Dr. Emre Taştemür "Eski Çağ'da Tıp'ta Cam Kullanımına İlişkin Gözlem ve Kanıtlar" makalesinde camın eski çağda tıpta, cam kullanımının ne şekilde olduğunu ve camın neden tercih edildiğine dair bilgileri, arkeolojik kanıtlarla birlikte sunuyor.

Prof. Dr. Gülgün Köroğlu, "Bizans Döneminde Buhur – Buhurdan Kullanımı ve Mersin Müzesi'ndeki Buhurdan Örnekleri" çalışmada Mersin Müzesi'nde yer alan buhurdan örneklerini ele alırken, kullanımın tarihsel sürecinin yanı sıra Hıristiyanlık içinde buhurdan kullanımının özel yerini ve Bizans Sanatı içindeki buhurdan tasvirlerini inceliyor. Okt. Murat Özyıldırım (MA), "Olba Manastırı 2014 Yılı Kazı Sonuçlarının Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmada, Olba'daki manastırda sürdürülmekte olan arkeolojik kazıların mimari ve küçük buluntularını konu ediyor ve manastırın yeni veriler ışığında güncellenen planını yayınlıyor.

Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay'ın "Hippodamos Tarzındaki Kent Planı ve Klazomenai MÖ 4. yy Yerleşiminin Bu Kent Planı İçindeki Yeri Hakkındaki

Düşünceler" makalesi, başlıkta da ifade edildiği gibi Klazomenai'nin Hippodamos tarzı kent planları ile ilişkilerini tartışıyor. Yrd. Doç. Dr. Meral Hakman, "Roma İmparatoru Claudius ve Oğlu Britannicus'un Ölümünün Arkasındaki Kadın: Locusta" başlıklı çalışmada ilgi çekici bir konuyu ele alarak, tarihte adı bilinen *ilk profesyonel zehirci Locusta'yı* inceliyor.

Okt. Murat Özyıldırım (MA) ve Yrd. Doç. Dr. Erkan Alkaç'ın "Olba Kazısında Ele Geçen Rhodos Amphora Mühürleri" adlı çalışması, Olba Kazısı'nda bulunan mühürlü amphora kulplarının ilk bilimsel yayını olması bakımından önem taşıyor. Öğr. Gör.

Dr. Filiz İnanan'ın "Kadıkalesi Zeuxippus Ailesi Seramiklerinin Tipolojisi" başlıklı çalışmada, kap tipleri analizlerle karşılaştırılarak Kadıkalesi için en yaygın formun belirlenmesi amaçlanıyor.

Sevim Ayteş Canevello (MA), "Şifaverici Azize Thecla: Mucizeleri ve Olbalı Çocuk" çalışmada Thecla'nın mucizelerinde Olbalı çocukla ilgili mucize, Eski Yunancadan yapılan çevirisiyle, Türkçe bir yayında ilk defa yer alması bakımından dikkat çekici görünüyor. Dr. Ayhan Yardımcıel'in "Aras Boyalılarının İşlevselliği" makalesinde ise Aras Boyalı Kültürüne ait keramikler aracılığıyla, kültürün ekonomik modeli üzerine değerlendirmeler yapılıyor.

Seleucia ad Calycadnum Dergisi'nin bu sayısında, Olba ve Teos kentlerine ait arkeometrik çalışmaları içeren makaleler de bulunuyor; Yrd. Doç. Dr. Mahmut Aydın, Yrd. Doç. Dr. Ali Akın Akyol, Prof. Dr. Emel Erten, Uzm. Emine Torgan "Olba Kazısı Cam Buluntuları Arkeometrik Çalışmaları" ile Yrd. Doç. Dr. Rahşan Tamsü Polat, Yrd. Doç. Dr. Ali Akın Akyol, Prof. Dr. Yusuf Kağan Kadioğlu "Teos Hellenistik Dönem Surları Çevresindeki Sondajlarda Bulunan Seramiklerin Arkeolojik ve Arkeometrik Ön Çalışmaları".

Seleucia ad Calycadnum'un kitap tanıtımı bölümünde Prof. Dr. Emel Erten, *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları'nı* (Çev. Ç. Dürüşken ve E. Özbayoğlu) konu aldığı yazısı ile bu seçkin yayının yeni basımının yapılması gereğini gündeme getiriyor.

Murat Özyıldırım

Arkeoloji Dünyasından

**Doğumunun 110. ve
Vefatının 40. Yılında
Ord. Prof. Dr. ARİF MÜFİD MANSEL
Hocamızı Anıyoruz
(15.09.1905 - 18.01.1975)**

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi eski Dekanlarından (25.06.1954-25.06.1956), Klâsik Arkeoloji Kürsüsü'nün kurucusu, değerli Hocamız Ord. Prof. Dr. Arif Müfid MANSEL'i, bu yıl, doğumunun yüz onuncu ve vefatının kırkıncı yılında saygı, sevgi ve özlemlerle anıyoruz. Engin bilgisi, öğretici vasfı, nüktedan kişiliği, takdir ve teşvik edici veciz sözleriyle; ayrıca, kıyafeti, duruşu, davranışı ve konuşmasıyla, hepimizi derinden etkilemiş saygın bir örnek Hoca'ydı, Arif Bey.

Abdülbaki Arif Müfid MANSEL, 15 Eylül 1905 Cuma günü İstanbul'da dünyaya gelmiş, 15 Eylül 1975'te, yine bir Cuma günü, ebediyete intikal etmiştir. Annesi Fatma Zehra Hanım, Babası Mehmet Müfid Bey'dir. İlk öğrenimini evde aldığı özel derslerle, orta tahsilini İstanbul Alman Mektebi ve Saint Benoît (Fransız) Lisesi'nde tamamlamıştır. 1925 yılında Arkeoloji öğrenimi için burs alarak Almanya'ya gitmiş, Arkeoloji yanı sıra, İlk Çağ Tarihi, Eski Yunanca ve Latince okuduğu Berlin Üniversitesi'nden, 1929 yılında Doktor unvanıyla mezun olmuştur.

Yurda dönüşünde İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde müdür muavini görevine atanan ve 1935 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İlk Çağ Tarihi Kürsüsü'nde dersler de vermeye başlayan Arif Müfid Mansel, 1936 yılında Doçent, 1944'te

Prof. olmuş; aynı yıl, vefatına dek başkanlığını yaptığı Klâsik Arkeoloji Kürsüsü'nü kurmuştur. 1946 yılında müzedeki görevinden ayrılarak kariyerini İstanbul Üniversitesi'nde sürdürmüş, kendini tamamen eğitim, araştırma ve kazı çalışmalarına adanmıştır. 1956'da Ordinaryüs Profesör unvanını alan Arif Müfid Mansel, Türk Tarih Kurumu, Alman ve Avusturya Arkeoloji Enstitüleri ile Sofya Bilimler Akademisi aslı üyesiydi.

İlk kazı çalışmalarını, 1932'de Yalova Kaplıcaları'nda ve 1933'te Lâleli Balabanağa Mescidi'nde yapmıştır. 1936'da Türk Tarih Kurumu tarafından Trakya Kazıları başkanlığına atandıktan sonra, 1936-1942 yıllarında Trakya Tümülüsleri ve Rhegion (Küçükçekmece) kazılarını gerçekleştirmiştir. 1943'te Türk Tarih Kurumu adına Pamphylia Bölgesinin sistemli bir şekilde incelenmesi görevini üstlenmiş; 1946'da Perge, 1947'de Side kazılarını başlatmış; 1954'te İstanbul Üniversitesi Antalya Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu'nu kurmuştur. Başkanı olduğu Perge Kazısı'nda son kez 1974 sezonunda çalışmıştır.

Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel'i, genç kuşaklara bir nebze tanıtmak, onunla ilgili anılarımızı tazelemek ve paylaşmak amacıyla, Klâsik Arkeoloji Ana Bilim Dalımız, doğduğu ay olan Eylül'de bir anma toplantısı düzenleyecektir.

Yetiştirdiği öğrencilerden biri olma şansını yakaladığım için her zaman övündüğüm hocama içten sevgi ve saygılarımı yineliyorum. Ruhu şâd olsun!

Elif Tül Tulunay

Efes Müzesi'den Yeni Bir Hekateion

Ephesos Örenyeri'ndeki T. Flavius Damianus Stoası'nda arazi mülkü olan bir vatandaşın evinde 2011 yılında yapılan aramada çok sayıda arkeolojik nitelikli obje ele geçirilmiştir. Selçuk Asliye Ceza Mahkemesi'nin 2011/246 esas sayılı dosyası kapsamında Efes Müze Müdürlüğü, Emanet Deposu'nda incelenen bu 400'den fazla arkeolojik nitelikli obje arasında bir adet Hekateion dikkat çekmektedir. Literatürde oldukça iyi tanınan ve özellikle Batı Anadolu'da sık rastlanan Hekateion'lar arasında bu yeni Hekateionu'nun genişliği 17.5 cm, yüksekliği 27.5 cm, üst çapı 8 cm, alt çapı 19 cm ve kaide kalınlığı ise 2 cm'dir. Eser bol granüllü olup, olasılıkla Phrygia mermerinden yontulmuştur. Kaidesindeki bazı küçük noksan kenar parçaları haricinde intakttır. Eserin üst kısmında yassı bir yuva bulunmaktadır.

Efes Müzesi'nden yeni bir Hekateion (S. Patacı, 2014)

Antik Yunan Mythologiası'nda Hekate ay ve gece büyücülüğü tanrıçasıdır ve Hermes gibi yeryüzü ile yer altı arasında seyir halindedir (Kraus 1960). Anadolu (olasılıkla Karia) ya da Thrakia kökenli olduğuna inanılan bu tanrıça (karşıt görüş için Berg 1974, 140) ay, gece, ölümler, yeraltı ve büyücülük kavramları ile ilişkilendirilmiştir. Hekate'nin başlıca sıfatları "yeraltı sakini" (nyktpolis khthonie), "ölülerin kraliçesi" (ἀνασσα ἔνεροι) ve meşalelerinden dolayı "ışık veren, ışık getiren" (φωσφόρος)'dir. Kendisine Zeus tarafından her üç ilahi krallıkta da (yer, gök ve yeraltı) hâkimiyet hakkı tanınmıştır. Hekate'nin başlıca sembolleri çifte meşale, köpekler ve anahtarlardır. Kültü özellikle ev ve kavşak sunaklarını içerir. Ölüler Ülkesi'nin (Hades) kapılarının koruyucusu (Hekate Propylaia) olmasından dolayı aynı zamanda khthonik bir tanrıçadır. Mezarlardaki kilit yuvası ya da anahtar sembolü olasılıkla Hekate'nin Hades'in kapılarını açma-kapama yetkisine sahip olduğuna işaret etmektedir. Antik Phrygia'daki kapı biçimli mezar taşlarının birçoğunda Hekate'ninkine benzer bir kilit veya anahtar tasviri vardır. Bu da bize bir anlamda ölümlerin bir kapıdan geçerek mekân ya da boyut değiştirdiklerini ve öteki âlemde yeni bir eve sahip olduklarını anlatmaktadır.

Ephesos'da yeni ele geçen bu örnek bir "üç vücutlu Hekate" yani Hekate Trimorphos (Ἡ Ἐκάτη ὡς τριμορφος)'dur ve literatürde "Hekateion" olarak tanınan bir tür ev altarıdır (Werth 2006). Aslında paganik Mythologia'ya bağlı olarak Antik Yunan sanatında Horai, Nymphai, Kourotrophoi, Kharites, Mousai, Korai, Eileithyiai ve Nemeseis gibi üçleme şeklinde tasvirlenen çok sayıda dini varlık vardır (Hadzisteliou Price 1971: 68). Bağdaştırıcı (senkretik) bir tanrıça olan üç vücutlu Hekate sadece kadınların yaşam döngüleri boyunca geçirdikleri üç ayrı aşamayı değil, ayın evrelerini (hilal, yarım ay ve dolunay) ve üç ilahi krallığı (yer, gök ve yeraltı) temsil etmektedir. Hekate'nin üç yüzlü olan tasvirleri özellikle Roma İmparatorluk Çağı'nda ay tanrıçaları

Hekate, Artemis ve Selene şeklinde bir üçleme (teslis) inanıcını ve ikonografisini doğurmuştur. Tanrıçanın bakışları apotropaik, yani kötülükler için Greko-Romen halk bu tür Hekateionları evlerin önlerine ya da kent kapılarına koymakta idiler. Dolayısıyla Hekateionlar Antik evsel kültürle ilintilidirler. Bu altarlardan özellikle mermer örnekleri İS 1.-2. yy'larda yaygındırlar. Bronz ya da ahşap örnekleri ile Hekate'nin dört yüzlü tasvirleri nadir de olsa mevcuttur. Antik Yunan kökenli olan, ancak Roma geleneğinde de pek sevilen bu tasvirlerin genelde boyları 30 ile 50 cm arasında değişir. Bu tür tasvirler destek kaide şeklinde yontulmaktadır. Pausanias'a göre (Ἑλλάδος περιήγησις, V. 10. 8) İÖ 425'lerde Atina Akropolis'i'nin girişindeki Athena Nike Tapınağı'nın önünde dikili olan Alkamenes'in üç yüzlü Hekate Epipyrgidia heykelinin bir devamı olan bu tiplene aslında arkaistik bir retrospektiftir. İÖ 6. yy Yunan Arkaik linear elbise tipinin kopyalandığı bu tiplenede Hekate standart bir tasvirleme şemasına sahiptir. Hekateion'lar Yunanistan'daki birçok merkezde ele geçmişlerdir (Harrison 1965: 86ff. ve lev. 32-39). Anadolu'da ise Hekate inanisına ve tasvirlerine Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Karia, Phrygia, Paphlagonia, Pamphylia ve Pisidia

Aigina'dan bir Hekateion kabartması; yük. 58.5 cm; gen. 38 cm; kal. 10.5 cm; kabartma der. 7 cm (© Archäologisches Institut der Universität Göttingen)

bölgelerinde sıklıkla rastlamaktayız. Ayrıca Türkiye müzelerinden çok sayıda Hekateion bilinmektedir. Bergama Müzesi'nde bulunan bir örnek (Winter 1908: 56f., kat. no. 35), İzmir Müzesi'ndeki Hekateion'lar (Anadolu 1981-1983), Antalya Müzesi'ndeki iki Hekateion (Akyürek 2011 ve sf. 249-252'deki ayrıntılı kaynakçası) ve Kastamonu Müzesi'nde sergilenen bir Hekateion bunların ilk akla gelenlerindedir.

Ephesos Hekateion'unda, bazen tek ayakta çıkabilen Hekateler ayrı ayrı, ancak aynı kompozisyon içinde tasvirlenmiştir: Üç Hekate de sırtlarını bir sütuna yaslamaktadır. Her üçü de birer arkaistik polos takmıştır. Polos genelde yeniden doğuş kavramı ile ilintili tanrıçalarda görülen bir atribüdür. Hekateler sol ellerinde meşale tutmaktadırlar. Bu poloslar ve meşaleler arkaistik Hekate'nin en belirgin sembolleridir (Brahms 1994). Hesiodos'a göre "karanlıkların kızı" olan Hekate sembol olarak bir meşale taşır. Hekate'nin meşale taşıması onun geçen ya da Hades'in karanlığıyla olan ilişkisini, ayrıca ölümlere kılavuzluk etme görevini açığa vurmaktadır ve meşalelerle Hekate'nin patika ve yolları, özellikle akşamları aydınlatıldığına inanılır (Hekate Trioditis). Hekateler sağ ellerinde başka bir atribüt tutmakta ve sağ bacaklarını öne atmaktadırlar. Her bir betimlemede Hekate arkaistik tasvirlerde yaygın olduğu biçimiyle bol dökümlü bir peplos giymiştir. Hekate'nin bu giysisi özellikle dikey kalın kıvrımları ile dikkati çekmektedir. Peplos göğüs üzerinde v yaka yapmaktadır. Figürlerde kemer görülmemektedir. Hekateler'in omuza doğru düşen saçları ve vücutlarına göre irice tasvirlenmiş suratlarının fizyonomik ayrıntıları iyi seçilebilmekte ve bakışlardaki donukluk ayırtedilebilmektedir. Her üç Hekate'nin sol yanında Hekate'ye doğru bakan küçük birer köpek görülmektedir. Hekate'ye eşlik eden bu köpekler, tanrıça geceleri ölümlerin hayaletlerine yeryüzünde rehberlik ederken etrafında ulumaları duyulan uğursuz köpek tiplemesine aittirler. Antik kaynaklar Hekate'ye Semadirek Adası'nda bir mağarada ve Ionia'da Kolophon'da yavru kara köpek kurban etme adeti olduğunu bildirmektedirler. Dolayısıyla köpek figürü Hekateion'larda varolan standart tiplemelerden biridir.

Ephesos'da yeni bulunan bu örneğin birçok noktasında matkap izleri rahatlıkla görülebilmektedir. Eser İS 2. yy'ın ikinci yarısına ait, büyük olasılıkla Phrygia'da üretilmiş bir örnektir. Roma Dönemi Phrygia'sının taşra işçiliğini yansıtan bir heykeltıraşlık stiline sahiptir.

Kaynakça

- Akyürek Şahin, N. E.
2011 "Antalya Müzesi'nden İki Hekateion", *Adalya* 14, 2011, 237-257.
- Anadolu, M. U.
1981-1983 "İzmir Arkeoloji Müzesi'nin Deposunda Bulunan Yedi Hekateion", *Anadolu* 33, 1981-1983, 329-335.
- Berg, W.
1974 "Hecate: Greek or 'Anatolian'?", *Numen* 21/2, Ağustos 1974, 128-140.
- Brahms, T.
1994 *Archaismus: Untersuchungen zu Funktion und Bedeutung archaischer Kunst in der Klassik und im Hellenismus*, Europäische Hochschulschriften, Reihe XXXVIII, Archäologie 53, Frankfurt am Main.
- Hadzisteliou Price, T.
1971 "Double and Multiple Representations in Greek Art and Religious Thought", *The Journal of Hellenic Studies* 91, 1971, 48-69.
- Harrison, E. B.
1965 *Athenian Agora XI: Archaic and Archaistic Sculpture*, The American School of Classical Studies at Athens, Princeton, NJ.
- Kraus, T.
1960 *Hekate: Studien zu Wesen und Bild der Göttin in Kleinasien und Griechenland*, Heidelberger Kunstgeschichtliche Abhandlungen 5, Heidelberg.
- Werth, N.
2006 *Hekate. Untersuchungen zur dreigestaltigen Göttin*, Antiquitates 37, Hamburg.
- Winter, F.
1908 *Die Skulpturen mit Ausnahme der Altarreliefs, Altertümer von Pergamon* 7, 1, Berlin.

Ergün Laftı

2. KIM (Kültepe International Meeting) Toplantısı

KIM (Kültepe International Meeting) kısaltması ilk defa 19-23 Eylül 2013'te ortaya çıkmıştır. "Uluslararası Kültepe Toplantısı" olarak Türkçeye çevrilebilecek olan bu toplantı yukarıda belirttiğimiz tarihler arasında Kültepe Kazı Merkezinde yapılmıştır.

Kazısına 1948 yılından buyana hiç aralık vermeden devam edilen Kültepe Kazıları, kazının başkanı olan Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün vefatıyla 2005 yılında; kazılara yıllardır katılan ve kazıya büyük katkıları olan Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu'na devredilmiştir. Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu başkanlığına getirildiği Kültepe-Kaniş Kazı Başkanlığıyla yetinmemiş, İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti seçilmesi vesilesiyle de; Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Kültepe Kazı Başkanlığı işbirliği ve İstanbul Avrupa Kültür Ajansı

ve Kayseri Belediyesinin destekleriyle Aya Sofya, Aya İrini Müzesinde 29 Aralık 2010-28 Mart 2011 tarihlerinde açılan “Anadolu’nun Önsözü, Kültepe Kaniş-Karumu, Asurlular İstanbul’da” sergisinin açılması ve vergi kataloğunun basılmasında editörlerden birisi olarak Selmin Kangal ile birlikte büyük rol oynamıştır.

Şüphesiz, sergi ve kataloğun basılmasında kendileriyle birlikte emekleri geçen Sergi Düzenleme Komitesi Onursal Başkanı Prof. Dr. Kutlu Emre’yi, aynı zamanda sergi Küratörü olan Dr. Şeniz Atik’i, Prof. Şahin Paksoy’u değerli hizmetlerinden dolayı kutluyoruz. Ayrıca kataloğa yazılarıyla katkıda bulunan (kendim de dâhil) değerli ilim insanlarıyla çevirileri yapan (zira katalog Türkçe ve İngilizce basıldı) ve fotoğrafları çeken değerli sanatçıları kutluyoruz.

Kültepe Kazı Başkanlığı’nın hizmetleri yalnız kazıları yapmakla sınırlı kalmamış, I. Uluslararası Kültepe Toplantısı bir sürpriz olarak 2013 yılı Eylül’ünde Paris CNRS Müdüresi Dr. Cécile Michel ile birlikte *1st Kültepe International Meeting* adı altında Kültepe Kazı Merkezi’nde 19-23 Eylül 2013 tarihinde üç günlük bir toplantı olarak gerçekleştirilmiştir. Kültepe Kazı Merkezinde bulunan oditoryum görüntüsündeki yuvarlak bina bu faaliyet için hazır hale getirilmiş; katılımcılar Kayseri’nin kaliteli otellerinden birinde misafir edilmiş, kazı yeri ile şehir arasındaki mesafe her gün sabah-akşam otobüslerle kat edilerek toplantı kesintisiz ve hatasız olarak gerçekleştirilmiştir. Öğleyin kazı evinin olanaklarıyla ağırlanan konuşmacı ve konuklar akşamları Erciyes Dağı’nın burunlarında dağılmış olan lüks restoranlarda ağırlandı ve her türlü ihtiyaçları yerine getirilmiştir.

1987 yılında bizim organize ettiğimiz (Dr. Nurettin Yardımcı, Prof. Dr. Hayat Erkanal, Sümerolog Veysel Donbaz) 34. Assuroloji Kongresi hala organizasyon yönünden kendi türünde birinciliği muhafaza etmektedir. Ancak 1. Uluslararası Kültepe Toplantısı da bu ayarda büyük bir organizasyondur.

Bastırılan özetler kitapçığının ilk sayfası böyle girişimlerde epey kıdemli hale gelmiş olan, mühürlü zarfının altı kısmı kalmış uzunca bir Kültepe tableti resmi ile süslenmişti. 30 civarında Asurolog ve Kültepe-Kaniş kazısında görev almış Çinli ve Japonların da katkı sağladığı, 13 yabancı ilim adamı (USA, Hollanda, Danimarka, Japon, Çin, Almanya, Fransa, İtalya) yer aldığı bildiriler Kültepe Kazısının en önemli buluntu objeleri olan Asur-Anadolu ticari ilişkilerine ışık tutan Asur’lu tüccarların arşivleri olmak üzere, Kaniş’in Bronz ve Demir Çağı’nda kuzey Levantin ile olan ilişkisi, geç III. bin ile erken II. binde Kayseri Bölgesi; eski devirlerde Anadolu’da cevher zenginleştirmede kullanılan taş aletler; son altı

bin yılda Kültepe’nin bölgesel tarihi; Kültepe Yazısı; Kültepe-Kaniş’teki hali hazır çalışmalar; Eski Asur Devri’nin nispi kronolojisi ve bunun neticeleri; 1993 Yılı Arşivlerinde Zenneler; Kültepe yakınlarındaki yuvarlak ova çemberindeki meyve köklerinden gelen tortuların yaptıkları, Kültepe de erken Bronz Çağı idolleri, Eski Asur Metinlerine göre Anadolu köyleri; Mühür kazıcılar; Kültepe-Kaniş’te insan iskeletleri; hali hazırdaki durum ve gelecekteki yönleri; Kültepe yakınlarındaki polen kayıtları gibi konular sunuldu.

2nd KÜLTEPE INTERNATIONAL MEETING:

Konu: “Resources, Trade and Social developments in the World of Kültepe/Kültepe Dünyasında Yeni Kaynaklar, ticaret ve Sosyal Gelişmeler”.

Her ne kadar aynı toplantının iki yılda bir yapılması, genel oturumda kararlaştırılmış olsa da, bunun taliplisi Harvard’da görevli Dr. Goyko Barjomovic dışında ne zaman yapılacağı hususunda bir bilgimiz yoktu. Böyle bir toplantının yapılacağına neredeyse unutulduğu bir zamanda, 27 Şubat 2015 tarihinde bilgisayarımıza düşen bir bildirimle 2. KIM Toplantısı’nın 27-29 Temmuz 2015’te gene Kültepe’de yapılacağı Kültepe-Kaniş Kazı Başkanı Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu ile Dr. Goyko Barjomovic tarafından duyuruldu.

2. Uluslararası Kültepe Toplantısının özü ve mayası biraz değişecek gibi görünüyor. Ancak, nasıl olursa olsun böyle bir iletişimin devam ettirilmesi çok isabetli olmuş ve olacaktır. Bu hususta emeği geçen başta Kazı Başkanı Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu olmak üzere bu senenin gönüllüsü Harvard Üniversitesi Üyesi Dr. Goyko Barjomovic’i kutlar kolaylıklar dilerim.

Veysel Donbaz

Prof. Dr. Metin Ahunbay ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Mimarlık Tarihi Araştırmaları Çalıştayı

Bu yıl içinde kurulan “Dicle Üniversitesi, Kültür Varlıklarını Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezi” ilk bilimsel etkinliğini 14 Mayıs 2015 tarihinde, “Prof. Dr. Metin Ahunbay ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Mimarlık Tarihi Araştırmaları” başlıklı bir çalıştay ile gerçekleştirmiştir. Diyarbakır’da Dicle Üniversitesi (DÜ) Kongre Merkezi’nde gerçekleştirilen çalıştayın amacı, yaşamının önemli bir bölümünü Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki antik alanlarda araştırma yaparak geçiren ve 25 Aralık 2014 tarihinde kaybettiğimiz değerli bilim adamı Prof. Dr. Metin Ahunbay’ı anmak, Mimarlık Tarihi alanında yaptığı araştırmalar konusunda, birlikte çalıştığı bilim adamlarıyla birlikte, bilgi ve deneyimlerini paylaştığı bir ortam yaratmaktır.

Çalıştayın ertesi günü 15 Mayıs 2015 tarihinde ise, Diyarbakır merkezde bulunan ve restorasyonu yakın zamanda tamamlanmış olan Ortaçağ yapıları ziyaret edilmiştir. Diyarbakır Ulu Cami, Zinciriye Medresesi ve Surp Giragos Ermeni Kilisesi, Yrd. Doç. Dr. Meral Halifeoğlu'nun rehberliğinde gezilmiştir, kendisi bu yapıların restorasyonu konusunda bilgi vermiştir.

Arzu Öztürk

Labraunda Kazılarının 67. Yılında İstanbul'da Düzenlenen “Labraunda Day” Adlı Bir Arkeoloji Konferansı

“Labraunda Day: New Research at the Karian Sanctuary of Zeus Labraundos” adlı konferans, İstanbul İsveç Başkonsolosluğu'nun (Consulate General of Sweden in Istanbul) ev sahipliğinde, 12 Ocak 2015 tarihinde İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü'nün (Swedish Research Institute in Istanbul) çatısı altında yapıldı. Konferansa Labraunda Kazı Ekibi üyelerinden 7 bilim insanı katıldı.

Bilindiği üzere, Zeus Labraundos Kutsal Alanı'nın bulunduğu yer olan Labraunda, Türkiye'nin güneybatısında, Milas'a 14 km uzaklıkta yer alır. Antikçağda bu bölge Karia olarak biliniyordu ve sembolü çift ağızlı balta olan Zeus Labraundos'un kutsal alanı, antik Kariyalıların milli kutsal alanıydı. Çift ağızlı balta ile ilişkili tanrı kültü çok eskiye, Hitit Dönemi'ne kadar gider.

Araştırmalar sonucunda Zeus Labraundos kültürüne ait ilk bulgular İÖ 7. yy'ın ortasına tarihlendirilmiştir. Diğer yandan anıtsal mermer yapıların pek çoğu, Karia satraplarından Hekatomnid ailesi tarafından İÖ 4. yy'da yaptırılmıştır. Ünlü Mausolos da bu ailedendir. Erken Hıristiyan Dönem ise, alanda bir vaf-tizhane ve iki kilise ile temsil edilmektedir. Alanda; andronlar, stoalar ve Roma hamamlarının yanı sıra pınar çeşmeleri, kutsal yol, akropolis kalesi ve diğer beş bağımsız kale gibi tapınağı çevreleyen antik kalıntılar da yer almaktadır.

Söz konusu konferans, bu çalışmaların ele alındığı bir bilimsel toplantı olma özelliğine sahipti. Dolayısıyla da Labraunda 2015 konferansının ana teması *New Research at the Karian Sanctuary of Zeus Labraundos* olarak kabul edilmiş ve bu ana tema çerçevesinde iki oturum halinde 7 farklı bildiri sunulmuştur:

İlk oturumda, “The acropolis fortress of Labraunda in the Hellenistic period (3rd-2nd century BC)” başlıklı bildiri Dr. Baptiste Vergnaud tarafından sunulmuştur. Ardından Doç. Dr. Oliver Can Henry tarafından “New

data on the Andron A of Idrieus”, Ragnar Hedlung tarafından “Approaching Zeus Labraundos, New Research on the buildings surrounding the temple-terrace” sunulan bildirilerin ardından öğleden sonra başlayan ikinci oturum, Yrd. Doç. Dr. Felipe Rojas'ın sunduğu “Stone and Water, Vernacular Architecture at Labraunda” başlıklı bildiri ile başlamıştır. daha sonra “Ebb and Flow: Evolutions and Conversions of the Water Complex at Labraunda” başlıklı bildiri Yrd. Doç. Dr. Ömür D. Çakmaklı, “Investigating the surroundings of the Sanctuary” başlıklı bildiri Axel Frejman ve “The General facies of the Ceramics in Labraunda” başlıklı bildiri ise Vasilica Lungu tarafından sunulmuştur. Tartışma bölümünün ardından düzenlenen bir resepsiyon ile konferanslar son bulmuştur.

Labraunda Kazı Başkanı Doç. Dr. Oliver Can Henry ve Kazı Başkan Yardımcısı Yrd. Doç. Dr. Ömür D. Çakmaklı'nın üstlenmiş oldukları konferansta, yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Labraunda'da 1948'den bu yana yürütülmekte olan İsveç kazılarındaki son araştırmalardan söz edilmiştir.

Konferansa ayrıca, ülkemizden de katılım olmuştur: Labraunda Kazı Başkan Yardımcısı ve Karabük Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Çakmaklı da 2013 yılında ortaya çıkartılan su rezervuar alanına ilişkin olarak “Ebb and Flow: Evolutions and Conversions of the Water Complex at Labraunda” adlı bir bildiri sunmuştur.

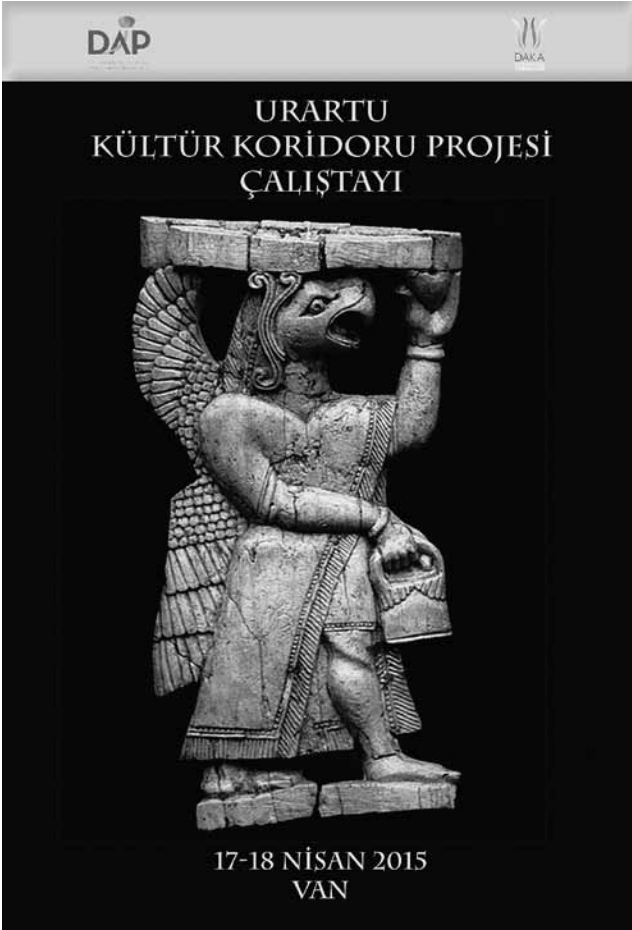
Hüseyin Üreten

Urartu Kültür Koridoru Projesi Çalıştayı

DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı; 2015 yılı faaliyetleri kapsamında, Urartu mirasının gün yüzüne çıkarılması ve gelecek kuşaklara korunarak aktırılması, bu mirasın tanıtımının yapılarak tarihi Urartu bölgesinin *Urartu Kültür Koridoru*'na dönüştürülmesi ve bölgenin turizm değerinin artırılarak, Doğu Anadolu Bölgesine sosyal, ekonomik ve kültürel katkı sağlaması için *Urartu Kültür Koridoru Projesi*'ni başlatmıştır.

Bu kapsamda yapılacak çalışmalarda yol haritasının ve ortak çalışma stratejisinin belirlenmesi için, 23.02.2015 tarihinde Van İli DAP İdaresi Başkanlığı ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı yetkililerinin katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Toplantı sonucunda *Urartu Kültür Koridoru Projesi*'ne yön verecek stratejilerin belirlenmesi için 17-18 Nisan 2015 tarihlerinde “Urartu Kültür Koridoru Projesi Çalıştayı”nın yapılmasına karar verildi.

Urartu Kültür Koridoru Projesi Çalıştayı'nda Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı-DAKA Genel Sekreteri Emin Yaşar Demirci, DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanı Adnan Demir ve Van Valisi İbrahim Taşyapan açılış konuşması yaptılar. Yetkililer kısa, orta ve uzun vade de somut çıktılarla, değer oluşturulmasını amaçladıklarını belirttiler.

Açılış konuşmalarının ardından, DAP İdaresi'nden Uzman Süha Durak "DAP-DAKA ve Urartu Kültür Odaklı Gelişim Stratejisi", Kültür Rotaları Derneği Başkanı Kate Clow ve Koordinatör Hüseyin Eryurt "Türkiye ve Dünyada Sürdürülebilir Kültür Rotaları ve Urartu Yolu" ve DAP İdaresi Başkan Yardımcısı Volkan Güler "Çalıştay Metodolojisi ve Çalıştaydan Beklentiler" başlıklı açılış sunumları yaptılar.

17-18 Nisan 2015 tarihlerinde Van İli Rescate Otel'de gerçekleştirilen Urartu Kültür Koridoru Projesi Çalıştayı; Anadolu, Ardahan, Atatürk, Dokuz Eylül, Ege, Erzincan, İstanbul, Kafkas, Marmara, 19 Mayıs, Yaşar, Yüzüncü Yıl Üniversiteleri başta olmak üzere, ülkemizdeki 11 üniversiteden toplam 32 akademisyen ile ilgili kamu kurumları ve STK'ların yönetici ve temsilcilerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Çalıştay öncesinde, stratejilerin oluşturulabilmesi için altı ayrı çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu gruplar oluşturulurken, Urartu Mirası'nın en belirgin örnekleri

ile kısa, orta ve uzun vade de somut verilerle değer oluşturulması amaçlanmıştır. Belirlenen altı çalışma grubu ve çalışma içerikleri aşağıda belirtildiği gibidir:

- 1) Sosyal Hayat
  - a) Urartu Toplumu (Saray Görevlileri, Asilzadeler, Halk, Köleler)
  - b) Urartu'da Din-Tapınaklar
  - c) Urartu'da Yazı
  - d) Urartu'da Eğlence
- 2) Ekonomi
  - a) Tarım
  - b) Madencilik
  - c) Ticaret
  - d) Hayvancılık
- 3) Gastronomi
  - a) Yemek Kültürleri
  - b) Temel Besin Maddeleri
  - c) Saray Mutfağı (Ziyafet Sofraları)
  - d) Urartu İçkileri
  - e) Balıkçılık-Avcılık
- 4) El Sanatları
  - a) Ziyet Eşyaları
  - b) Resim ve Heykel
  - c) Dokumacılık
- 5) Mimari
  - a) Mimari Anlayışı
  - b) Sulama Yapıları (Baraj, Gölet, Kanal)
  - c) Yollar ve Kara Tünelleri
- 6) Rotalar
  - a) Tarihi Yollar-Rotalar (Fotoğraf, Bisiklet, Yürüyüş, Flora)
  - b) Urartu Turizm Koridoru

Yukarıda belirtilen başlıklar ve içerikler doğrultusunda *Urartu Kültür Koridoru Projesi Çalıştayı*, konunun uzmanlarının katkıları ile tamamlanmıştır. Çalıştay sonucunda Urartu Tarihi ve Medeniyeti ile ilgili çalıştay gruplarının çalışmaları ve tespit ettikleri eksiklikler veya yapılması gerektiğine inanılan çalışmalar, her bir grup için kararlaştırılarak, tüm katılımcılara 18 Nisan 2015 günü gerçekleştirilen sunumlarla aktarılmıştır. Çalıştayın diğer oturumlarında söz alan katılımcılar, gerçekleştirilen sunumların ardından, her bir konu başlığı için kendi görüşlerini belirtmişler ve diğer grupların konu başlıkları ile ilgili yapılması gerekli olan çalışmalara dair görüşlerini aktarmışlardır. Çalıştay sonuç raporu da, bu görüşler neticesinde hazırlanmıştır.

Davut Yiğitpaşa – Osman Öztürk

Samsun Arkeoloji Günlerinin İlki Yapıldı

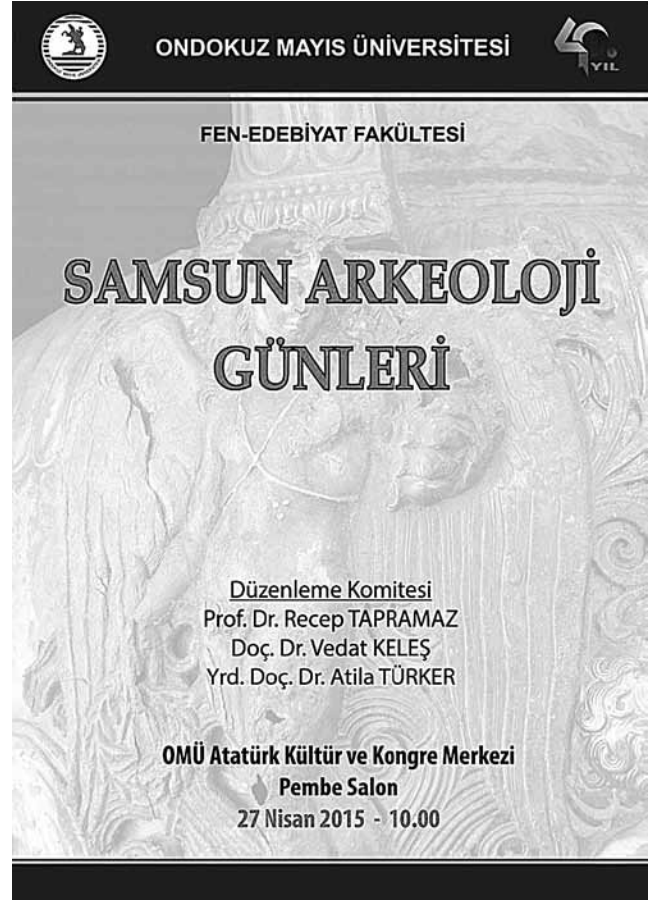
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (OMÜ) Arkeoloji Topluluğu ve Arkeoloji Bölümü tarafından 27 Nisan 2015 “Samsun Arkeoloji Günleri” isimli bir etkinlik düzenlendi. İlki düzenlenen ve geleneksel hale getirilmesi amaçlanan etkinlik, Atatürk Kongre ve Kültür Merkezi’nde yapıldı. Etkinliğe; İl Kültür Müdürü Yüksel Ünal, Arkeoloji Müzesi Müdürü Muhsin Endoğru, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Recep Tapramaz, Öğretim Üyeleri ve Arkeoloji Bölümü öğrencileri katıldı.

Etkinlikte, Karadeniz Bölgesi’nin arkeolojik özelliklerinin anlatıldığı bir de panel düzenlendi. İki oturum şeklinde gerçekleşen panelin açılış konuşmasını OMÜ Arkeoloji Bölüm Başkanı Doç. Dr. Vedat Keleş yaptı. Keleş, “Tarihte çok büyük uygarlıklara ve kültürlere ev sahipliği yapmış ve arkeolojik olarak en az araştırılmış olan bu bölgede, OMÜ Arkeoloji Bölümü olarak sizlerle bu durumu paylaşmak istedik” dedi.

Açılış konuşmasının ardından ilk oturuma geçildi. Oturumda, Samsun Arkeoloji Müzesi’nden Arkeolog ve Sanat Tarihçisi Emine Yılmaz “Samsun Arkeolojisinde Yeni Tespitler”, adlı sunumunda Samsun İli’nde arkeoloji alanında önceden yapılan araştırmalara nazaran, yol yapım, inşaat ve benzeri araştırmalarla yeni bulguların elde edildiğini ve bu aşamada tarihsel anlamda yeni tespitlerin yapıldığını dile getirdi. Bu bağlamda Salıpazarı/Garpu Kale’de günümüze ulaşmış en güzel Kybele kaya altarı ve açık hava tapınağı ayrıca kayaya oyulmuş nişler, Yeşilköy kaya mezarları ele alınmıştır.

İkinci sırada OMÜ Arkeoloji Bölümü’nden Yrd. Doç. Dr. Akın Timur “Vezirköprü Arkeoloji Araştırmaları”, adlı sunumunda Samsun İli Vezirköprü İlçesi’ndeki ilk araştırmaların 1970’lere kadar uzandığını, sonraki yıllarda Samsun ve çevre illerde yapılan yüzey araştırmalarında Vezirköprü üzerinde çok fazla durulmadığını dile getirerek, elde edilen buluntulardan bölgede çok yoğun bir kültür varlığının olduğunu ifade etti. Tønnes Bekker-Nielsen başkanlığında yapılan 15 günlük çalışmada 30’a yakın köyün araştırıldığını, ancak Vezirköprü’nün 137 köyünün mevcut olduğunu ve bu kapsamda bölgenin, kültür envanterinin çıkarılabilmesi için, daha kapsamlı ve uzun bir zaman dilimine yayılmış bir yüzey araştırmasına ihtiyaç duyulduğunun aşikâr olduğunu aktardı. Ayrıca Roma yolu kalıntıları, yerleşimi ve köprüleri de bu çalışmada ele alınmıştır.

Daha sonra OMÜ Arkeoloji Bölümü’nden Arş. Gör. Michael Deniz Yılmaz “Roma Lejyonları ve Auxiliaları”, adlı sunumunda öncelikle Roma’nın

Krallık, Cumhuriyet ve İmparatorluk Dönemlerindeki lejyonların düzenini, savaş yapısını, lejyonlar üzerinde yapılan reformları ve Roma’nın askeri yapısı ile sınıflandırmasını dile getirdi. Devamında lejyonlardan daha küçük boyutlu olan ve Ala, Numerus, Cohors gibi bölümlerden oluşan, aynı zamanda yardımcı birlikler olarak bilinen ve ilk olarak İmparator Augustus tarafından oluşturulan Auxiliaların yapısı ve düzeni hakkında bilgiler sundu.

OMÜ Arkeoloji Bölümü’nden Yrd. Doç. Dr. Davut Yiğitpaşa “Van Şehri, Kalesi ve Höyüğü Kazısı 2010-2014” başlıklı sunumunu yaptı. Sunumda Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izniyle, İstanbul Üniversitesi adına Doç. Dr. Erkan Konyar başkanlığında yürütülen Eski Van Şehri, Kalesi ve Höyüğü Kazıları’nın, OMÜ Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. D. Yiğitpaşa ve 12 farklı üniversiteden 57 kişilik bir ekip ve yaklaşık 60 kişilik işçiyle gerçekleştirildiğini ifade etti. Yiğitpaşa, 2010 yılında başlayan kazılarda Urartuların başkenti Van Kalesi-Tuşpa’da Yukarı Sitadel-Eski Saray Bölümü, Van Kalesi’nin hemen kuzeyinde yer alan “Van Kalesi Höyüğü” olarak tanınan, doğu-batı doğrultusunda, sitadele paralel olarak uzanan höyükte, Menua Çeşmesi, Eski Van Şehri-Horhor Bölgesi, kalenin güney bölümünde “Eski Van Şehri”nde kazı çalışmaları sürdürüldüğünü ve bu çerçevede 5 yıllık çalışma sonuçlarının değerlendirildiğini aktardı.

Kısa bir aranın ardından başlayan 2. oturumda ise Doç. Dr. Vedat Keleş “Parion 2014 Yılı Çalışmaları” adlı sunumunda 2014 sezonu kazı çalışmalarının yedi sektörde gerçekleştirildiğini, çalışmalarda çok sayıda eserin gün ışığına çıkarıldığını ve 2014 sezonu çalışmalarının önemli bir ayağının restorasyon ve konservasyon çalışmalarısıyla gerçekleştiğini dile getirdi. Bu bağlamda birçok yapıda restorasyon ve konservasyon çalışmalarının gerçekleştirildiğini ifade ederek; bu çalışmalara ek olarak sosyal sorumluluk çerçevesinde bölge hakkında eski eserlere sahip çıkma konusunda seminerlerin verildiğini ve özellikle ilköğretim alan çocuklara bir arkeoloji atölyesi kurularak, bilinçlendirilmesinin sağlandığını bildirdi.

OMÜ Arkeoloji Bölümü’nden Arş. Gör. Alper Yılmaz “Parion Hamamı Çalışmaları” adlı sunumunda Çanakale İli Biga İlçesi, Kemer Köyü’nde yer alan Parion Antik Kenti’nde 2006 yılından bu zamana kadar Parion Roma Hamamı çalışmalarını aktardı. Ayrıca bu sunumda, Parion Roma Hamamı mimarisi ve Parion Roma Hamamı’nın bölümleri hakkında detaylı bilgi verdi.

Samsun Arkeoloji Müzesi’nden Arkeolog ve Konservatör İlkay İvgin Taşınır ve Taşınmaz Kültür Varlıkları üzerindeki koruma yöntemlerini, kültür varlıklarını neden korumamız gerektiğini, kültür varlıklarının değerini, nasıl korumamız gerektiği gibi konularda bilgi verdi. Sunumunun akışında kültür varlıkları üzerindeki yanlış restorasyon çalışmalarının, eserlere ne derecede zarar verdiğini ve eserin orijinalliğinin ne derecede olumsuz etkilendiğini anlattı. Ayrıca insan eliyle yapılan tahribatı, doğal afetler ve dış güçler tarafından kaynaklanan tahribatları örneklerle açıklayarak, nasıl bir koruma sağlanması gerektiğini vurguladı.

Son olarak OMÜ Arkeoloji Bölümü’nden Yrd. Doç. Dr. Atilla Türker “Suluca Karahöyük ve Çevresindeki Araştırmalar” başlıklı sunumunda ise, Hacı Bektaş bölgesinde gerçekleştirdiği Tunç Çağlarını hedef alan arkeolojik yüzey araştırması ile Suluca Karahöyük eserleri üzerinde değerlendirmelerine yer verdi. Türker, Erken, Orta ve Geç Tunç Çağlarında bölgenin yoğun iskân gördüğünü ve bu iskân sebebiyle önemli yol güzergâhları üzerinde bulunmasının etkilerini anlatarak; Karaburnu, Aşağı İlice, Pazarcık ve Samsun Höyük gibi büyük merkezlerin, ticaretin dışında diğer alanlarda da stratejik bir öneme sahip olabileceğini tartışmaya sundu.

Osman Öztürk

Yakınoğu’nun Gizemi: Kahramanmaraş

Kahramanmaraş Müzesi olarak 2014 yılı arazi çalışmaları sırasında bölgede arkeolojik yerleşimler (höyük, tepe üstü yerleşim, mağara ve kaya mezarları) ile bir o kadar kaçak kazı tespiti yapmıştır. Müze olarak haftanın 3 gününü arazi çalışmalarına ayırmaktayız. Bu çalışmalar, yapılan kurum görüşleri, vatandaşın şifahi ihbarı ile daha çok kaçak kazılarla başlatılmış ve bu süreçte birçok arkeolojik yerleşmeler tespit edilmiştir. Kahramanmaraş ili bölgenin coğrafi ve tarihi misyon yüküyle Mezopotamya ile bağlantısı olan önemli şehirlerden biridir. Yakınoğu coğrafyasına açılan Maraş’ta 2014 yılında yapılan müze arazi çalışmalarında çok sayıda tescilli kültür varlığı tespit edilmiştir. İlimizde iki önemli Bakanlar Kurulu kazısı vardır. Bunlardan ilki Kahramanmaraş ili, Pazarcık ilçesi, Emiroğlu köyü sınırları içinde yer alan bölgenin en önemli kazısı olan Domuztepe Höyüğü kazısı ve Direkli Mağarası kazısıdır. Ayrıca 2015 yılında şehir merkezinde inşaat faaliyeti sırasında ortaya çıkan Osmanlı Dönemine ait olan mimari bir kazı ile Germanicia şehri kazılarına da devam etmekteyiz. 2015 yılı itibari ile yapılan Germanicia çalışmaları önemli veriler ve bulgular ışığında devam etmektedir. 2014 yılı itibari ile tekrar müze başkanlığında kazısı yapılan Domuztepe höyüğü çok önemli veri kaynağı sağlayıcılarımız arasındadır.

Domuztepe: Kahramanmaraş ili, Pazarcık ilçesi, Emiroğlu köyü sınırları içinde yer alan Domuztepe’de ilk arkeolojik kazılar 1994 yılında Kaliforniya Üniversitesi adına Prof. Dr. Elizabeth Carter başkanlığında başlatılmıştır. 2008 yılında Kazı Başkanının emekli olmasıyla Domuztepe kazıları 2013 yılına kadar durmuştur. 2014 yılında Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü Başkanlığında ve Hacettepe Üniversitesi’nden Doç. Dr. Halil Tekin’in (Hacettepe Üniversitesi) bilimsel danışmanlığında bir Türk heyeti tarafından kazılar yeniden başlatılmış ve halen devam ettirilmektedir. 2014 yılında yapılan kazılarda Domuztepe’den gelen veri akışı tekrar sağlanarak bölge arkeolojisine büyük katkılar sağlamıştır.

Düz bir ovada yükselen Domuztepe sahip olduğu yaklaşık 20 hektar genişlik ile sadece Türkiye için değil tüm Yakınoğu’nun en geniş Neolitik yerleşimi olma özelliğine sahiptir. En yüksek noktası oviden 12 m kadar yukarıda bulunan yerleşimin neredeyse tamamı Geç Neolitik (MÖ 7000-5200) süresince iskân edilmiştir. Höyüğün kuzey yükseltilinde gerçekleştirilen kazılarda bir Roma garnizonun temel kalıntılarına rastlanmıştır. Höyük yüzeyinde İslam dönemlerine ait küçük buluntulara rastlanmış olması burada daha

sonraki zaman dilimlerinde de kısa süreli iskânların gerçekleştirildiğinin göstergesidir.

1995-2008 yılları arasında Amerikan-İngiliz heyeti tarafından kazısı yapılan Domuztepe Höyüğün 2008 yılında veri akışının kesilmesi bölge arkeolojisine sekte vurmuş, Müzemiz Başkanlığı, 2014 yılında yapılan kurtarma kazısına Doç. Dr. Halil Tekin hocamız danışmanlığında tekrar başlamıştır. 2014 yılı kazısında ortaya çıkarılan mimari öğeler Geç Neolitik'in son evresine tarihlendirilmektedir. Ayrıca dolgu toprak içinde çakmaktaşı ve obsidiyen (volkanik cam) alet ve alet parçaları gün ışığına çıkartılmıştır. Geniş bir binanın taş döşeli avlusu üzerinde dağınık halde bulunan pişmiş toprak kap parçaları içinde koçbaşına sahip bir kap ile yüksek kaideli bir çanak 2014 yılının dikkat çeken buluntuları arasında yer almaktadır. Domuztepe'nin Mezopotamya'nın kültür coğrafyası içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yakın Doğu ve bölge arkeolojisi için önem arz eden Domuztepe devasa boyutlarıyla çok uzun yıllar kazı ve araştırma yapılma potansiyeline sahip bir yerleşim yeridir. Bu bağlamda Kahramanmaraş ili için son derece önemli bir kazı olan Domuztepe kazılarının kesintisiz olarak devam etmesi gerekmektedir. Kazısı yarıda kalmış Domuztepe, Hacettepe Üniversitesinden Doç. Dr. Halil Tekin ve ekibi tarafından kazılara ara vermeden devam etmesini sağlamak önem arz etmektedir. Yakındoğu'da son yıllarda meydana gelen savaşlar bölge arkeolojisini son derece etkilemiştir. Özellikle Suriye ve Kuzey Irak'ta yaşanan bu gelişmeler arkeoloji camiasının yüzünü Anadolu'ya dönmesine ve kesilen veri akışının tekrar sağlanmasına neden olmuştur. Bu süreci imkana çevirerek Domuztepe höyüğü kazılarının Müze Başkanlığında kurtarma kazısından ziyade Bakanlar Kurulu onaylı kazı olması gerekmektedir. Fakat bu kazıyı yaparken de kazı ekip listesinin son derece geniş uzmanlık alanlarını kapsaması lazımdır. Arkeolojik varlıkların geleceğe aktarılmasına yönelik yapılan kazılarda koruma, pasif ve aktif onarım, restorasyon ve yeniden kurma denemelerinde tek bir paradigmadan söz edilememekle birlikte yasal, yönetsel ve teknik olarak bir organizasyon girişimi ve evrensel bir uğraşı olduğu giderek anlaşılmaktadır. Bunun en güzel örneği Kültür ve Turizm Bakanlığının, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün çalışması ile yürürlüğe giren "Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüze Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge"dir. Kazı ekip listeleri, artık sadece üniversitelerin Arkeoloji Bölümlerinden olmayıp bu ekiplere Antropoloji, Sanat Tarihi, mimari ve restorasyon alanında uzmanların katılımları sağlanmış böylece kazı sistemleri evrensel normlara uyum sağlamıştır.

Müze Müdürlüğünün yapmış olduğu 2014 yılı arazi çalışmaları sırasında son derece önemli verilere rastlanmıştır. Bunlardan en önemlisi Hacettepe Üniversitesi Doç. Dr. Cevdet Melih Ereğ'in 2013 yılında yaptığı Kahramanmaraş İli yüze araştırması sonuçlarıdır. İlimiz Elbistan İlçesine bağlı Keçe Mağarası Köyünde bulunduğu arkeolojik alanlar Arkeolojik dünyasını heyecanlandıracak boyuttadır.

Keçe Mağaraları Kompleksi ve Yerleşim Yeri: Kahramanmaraş'ta Paleolitik iskan açısından birkaç yerleşim saptanmasına rağmen bilinirliği en fazla olan Direkli Mağarası kazısıdır. Paleolitik dönem açısından son derece önemli bulgular ve veri akışı sağlayan Direkli Mağarası kazısı devam etmekle beraber 2014 yılında keşfedilen Keçe Mağaraları kompleksi de Paleolitik açısından potansiyeli oldukça yüksek bir yerleşim alanıdır. Bölge Paleolitik yerleşim alanları açısından önemli bir geçiş noktasındadır. Hatay'ın güneyinden Rift Vadisi ile gelen göçleri karşılayarak Anadolu'ya açılan kadim yol üzerinde olması Kahramanmaraş'ın coğrafi konumu, topografik özellikleri ve iklim koşullarının uygun olmasından kaynaklanmaktadır. Kahramanmaraş ilinde yapılan Direkli Mağarası kazı çalışması ile birlikte

Kahramanmaraş – Keçe Mağaraları 1 nolu mağara içindeki kabartma figür

Kahramanmaraş – Keçe Mağarası ve tepe üstü yerleşim sur duvarları

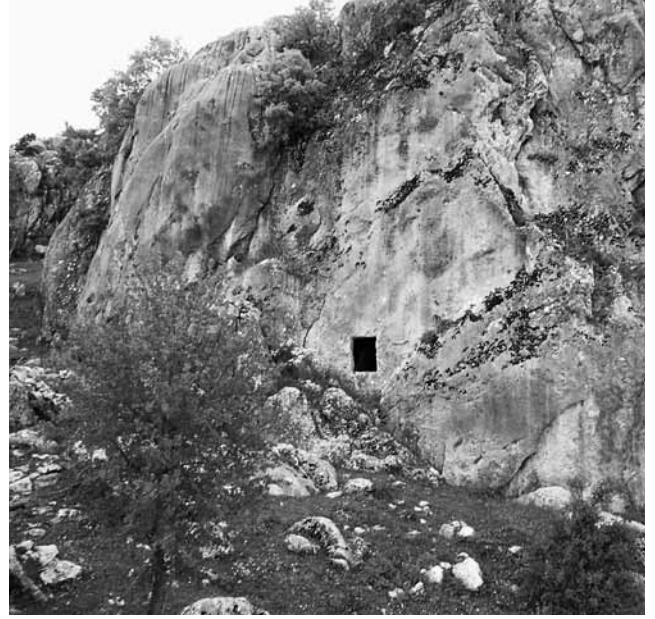

Kahramanmaraş – Keçe Mağarası tepe üstü yerleşim seramikleri

Müze müdürlüğünün yürüttüğü yüzey araştırması çalışmaları Paleolitik dönem için önemli iki unsurdur. Bu bağlamda 2014 yılında yapılan yüzey araştırması sırasında keşfedilen Keçe Mağarası Köyünde bulunan Keçe Mağarası kompleksi önemli bir mağara yerleşimidir. Bu mağara kompleksi içinde devasa boyutlarda 2 adet mağara ve bunu izleyen 5 adet küçük çaplı mağaralara rastlanmıştır. 2014 yılında kazılardan gelen raporlar dâhilinde alanda tescil çalışmalarına başlanmıştır. Mağara kompleksi içinde bölge arkeolojisinde rastlanılmayan kireç kaplamalar ve beyaz zemin üzerinde kırmızı aşı boyası ile yapılan resimler heyecan uyandırmaktadır. En dikkat çeken ise 1 nolu büyük mağarada yekpare kaya üzerindeki figürdür. Bu figür mağaraların önemini artırmanın yanı sıra özellikle 1 nolu büyük mağarada bulunan figür arkeoloji dünyasını heyecanlandıracak niteliktedir. Ancak bilindiği gibi kaya resimlerinin tarihlendirilmesi çözümü güç olan bir sorundur. Mağarada bulunan figür üslup olarak Van Tırşın ile Beytülşebab Grehazne mevkiindeki insan bezeklerine benzemektedir fakat onların da tarihleri belirsiz olup, Üst Paleolitik'den Orta Çağa kadar olan geniş zaman diliminin içine her hangi bir döneme ait olabilir. Ancak Van ve Hakkâri figürlerin açık alanda olmasına rağmen Kahramanmaraş'takiler mağara içindedir ve bu da bizi farklı bir perspektife götürmektedir.

Figür vurgaç ya da çizerek değil, kabartılarak yapılmıştır. Bu teknik ise daha büyük bir emek işidir. Mağaranın Üst Paleolitik Dönem'e ait olması ve etrafında da ciddi bir Tunç Çağı Mezarlığı ile tepe üstü yerleşimin olması mağaranın daha da önemli hale gelmesini sağlamaktadır.

Andırın Geben Kaya Mezarı: İlimiz, Andırın İlçesi, Geben Kasabası, Fevziye Mahallesi sınırları içerisinde, Fevziye Mahallesinin yaklaşık 500 m kuzeyinde, Kenger Dağı'nın batı yamacındaki yekpare büyük bir kaya kütesinin batı yüzünde kaya mezarı tespit edilmiştir. Bölge halkıyla yapılan görüşmelerde

Kahramanmaraş – Andırın Geben Kaya Mezarı

söz konusu alanın adı Abdal Mağarası Mevkii yada Abdal Mağarası olarak belirtilmiş; tarafımızca yapılan incelemede alanın Roma Dönemi Kaya Mezarı olduğu anlaşılmıştır. Kaya Mezarının incelemesinde mezarın, 2x2 m ebatlarında kare planlı, üst örtüsü beşik tonozlu, 100x70 cm ebatlarında giriş kısmı olduğu tespit edilmiştir. Defineciler tarafından tahrip edilen mağara içindeki sekiler ve taban kısmen de olsa belirgin özellikleri ile bölge için önemli bir yere sahiptir.

Şahin Kayası Kaya Mezarı: İlimiz Onikişubat İlçesi Şahinkayası ve Yeşilova Mahallesi Kurtuluş Mevkiinde, köy yerleşim alanının batısında, köylülerin Supağı Mevkii diye tabir ettikleri tepelik alanda bulunan Kaya Mezarının etrafında yapılan yüzey araştırmasında mimari kalıntılar ve bol miktarda çanak çömlek parçaları görülmüştür. Ayrıca söz konusu alanın etrafında birkaç kaçak kazı çukuru görülmüştür. Bu çukurlarda Roma Dönemine ait mimari kalıntılar ile Roma Dönemi çatı kiremidi mevcuttur.

Kaya Mezarı, bulunduğu kayalık yerleşim alanının hemen doğu yamacında yer almaktadır. Kaya mezarının giriş kapısı 110x100 cm ebatlarındadır. Fakat mezar defineciler tarafından tahrip edilmiş olup kapının bir tarafı kırılmıştır. Kapının iç tarafında kapı söveleri mevcuttur. Söve yerleri yuvarlak dairemsi bir şekilde kapının iç tarafında görülmektedir. Mezarın iç tarafında tavan bombeli bir şekilde yapılmıştır. Hemen içinde (U) şeklinde sekiler vardır ve sekilerin eni 55 cm tabandan yüksekliği ise 76 cm ebatlarındadır. Mezar defineciler tarafından yer yer hilti ile kırılmaya çalışılmıştır. Mezarın iç tarafının ebatları ise yerden tavan boyu 190 cm eni ise 150 cm'dir. Tek kişilik olan kaya mezarı bölge arkeolojisi için önemli veriler sağlaması açısından son derece önemlidir.

Kahramanmaraş – Şahin Kayası Kaya Mezarı

Yerleşimin bulunduğu alanda definecilerin açmış olduğu çukurların içinde önemli ölçüde duvar kalıntısı görülmektedir. Bu duvar kalıntıları ihtimal defineciler tarafından kırılmış olup fazlaca tahrip edilmiştir. Ayrıca alanda birkaç adet mimari öge parçası olan dik-dörtgen düz parçalar mevcuttur. Bu mimari öğelerden mezarın ve alanın Roma Dönemine ait yerleşim yeri olduğu kuvvetle ihtimaldir.

Kahramanmaraş arkeoloji dünyası ve müzecilik açısından bakir sayılabilecek nitelikte bir şehirdir. Arkeoloji dünyasından yeterince ilgi görmeyen bölge Yakınoğu kültürlerinin geçiş noktasında olması hasebiyle önemli kalıntılara sahiptir. Bu kalıntıların en başını höyükler çekmektedir ki Maraş'ta höyüklerin bir hayli çokluğu gözden kaçırılmaması gereken bir unsurdur. Müzemiz depolarında zengin envantere sahip tabletler, idoller ve benzeri önemli arkeolojik buluntular vardır.

Bölgenin arkeoloji dünyasında olması gereken yeri için atılan en önemli adım Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulan Arkeoloji bölümüdür. Bir yıllık kısa bir süre zarfında da olsa bölümde görev yapan çok değerli meslektaşlarımızın çalışmaları ve bölge üzerine yaptıkları araştırmalar ilimiz ve Yakınoğu Kültürleri açısından önemli bir adımdır.

Süleyman Can

Kazı-Araştırma

Amasya-Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazı Çalışmaları – 2014

Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı, 04.08.-08.09.2014 tarihleri arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile gerçekleştirilmiştir. Kazının başkan yardımcılığı görevini Yrd. Doç. Dr. Şeyda Algaç, Bakanlık temsilcisi görevini ise Karadeniz Ereğli Müzesi'nden Arkeolog Onur Aslan (04.08.2014 – 16.08.2014) yerine getirmiştir. 2014 yılı çalışmalarını, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği ile Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM'in katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

2014 yılı çalışmaları iki aşamalı gerçekleştirilmiştir:

1.Aşama: Kazı evi deposu çalışmalarıdır. Söz konusu çalışma 2014 yılının temel çalışması olmuştur. 2009 yılından beri devam eden Amasya Harşena Kalesi Kızlar Sarayı Kazıları 2013 yılında 5. sezonunu tamamlamıştır. Bu süreç içinde sistematik çalışmalarımız kazı ile birlikte devam etmekle beraber yayına yönelik bir çalışmanın depoda daha detaylı bir çalışma yapma gereği oluşturmuştur. Bu doğrultuda depo çalışmalarında öncelikle 2009-2010 yılına ait eserler tekrar elden geçirilmiş. Çizimleri yapılmış ve fotoğraflanmıştır. Tümlenebilen 5 kap ve bir düdük, Amasya Müzesi'ne teslim edilmiştir. Bu eserlerden HRŞ KZS 14 003 envanter numaralı pişmiş toprak

Amasya Harşena – Kazı Alanı Koruma Çalışmaları

kase Helenistik döneme aittir. Deve tüyü hamuru renginde astarlanmış olan kâse geniş ağızlı, keskin gövdeli ve kaide diplidir. HRŞ KZS 14 004 envanter numaralı pişmiş toprak kase Selçuklu dönemine ait bir eserdir. Kırmızı hamurlu yeşil renkli sırlı olan kâse geniş ağızlı, küresel gövdeli kaide diplidir. HRŞ KZS 14 005 envanter numaralı pişmiş toprak kase Osmanlı dönemidir. Kırmızı hamurlu yeşil renkli sırlı kâse geniş ağızlı küresel gövdeli ve kaide diplidir. HRŞ KZS 14 006 envanter numaralı Osmanlı dönemine ait pişmiş topraktan sgrafitto tekniğinde yapılmış kase yeşil tonları ve kahverengi boyanmış

Amasya Harşena – Osmanlı Dönemi Kâse

şeffaf sırlıdır. Kâse geniş ağızlı keskin küresel gövdeli kaide diplidir. HRŞ KZS 14 002 envanter numaralı Geç Osmanlı dönemine tarihlediğimiz pişmiş toprak kırmızı hamurlu yonca ağızlı mataranın gövdesinin bir yüzü yassı diğer kısmı şişkin karınlıdır. Ağız kısmında ve aynı hizada bulunan dibe yakın kısımda ip delik mevcuttur. Kulp kısmı kırıktır. HRŞ KZS 14 001 pişmiş toprak düdüğ Osmanlı dönemine tarihlediğimiz söz konusu hayvan biçimli düdüğ boyun kısmı siyah renkte olup, ağız kısmı gri renkte yapılmıştır.

2. Aşama: 2009 yılından itibaren yürütülen ve 2013 yılına kadar çalışılan Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazılarında ortaya çıkarılan alanların temizlik, çevre düzenlemesi ve koruma tedbirleri planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Kazı yapılan alanlardaki plan karelerin hepsi temizlemiş ve jeotekstilleri yenilenmiştir. Kızlar Sarayı mevkiinde sur duvarlarının önündeki güvenlik zafiyeti oluşturulan alan kafes tellerle kapatılmıştır.

Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı'nın gerçekleştirilmesine izin veren ve katkıda bulunan kurum ve kişiler arasında, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, DÖSİMM'e, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne, Amasya Valiliği'ne, İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Ahmet KAYA'ya, İl Özel İdare Genel Sekreteri Sayın Faruk AYKUTLU'ya, Sayın Bilal YILDIRIM ve ekibine, Gözlek Köyü Muhtarı Sayın Erhan ZENGİN'e teşekkürlerimi sunarım.

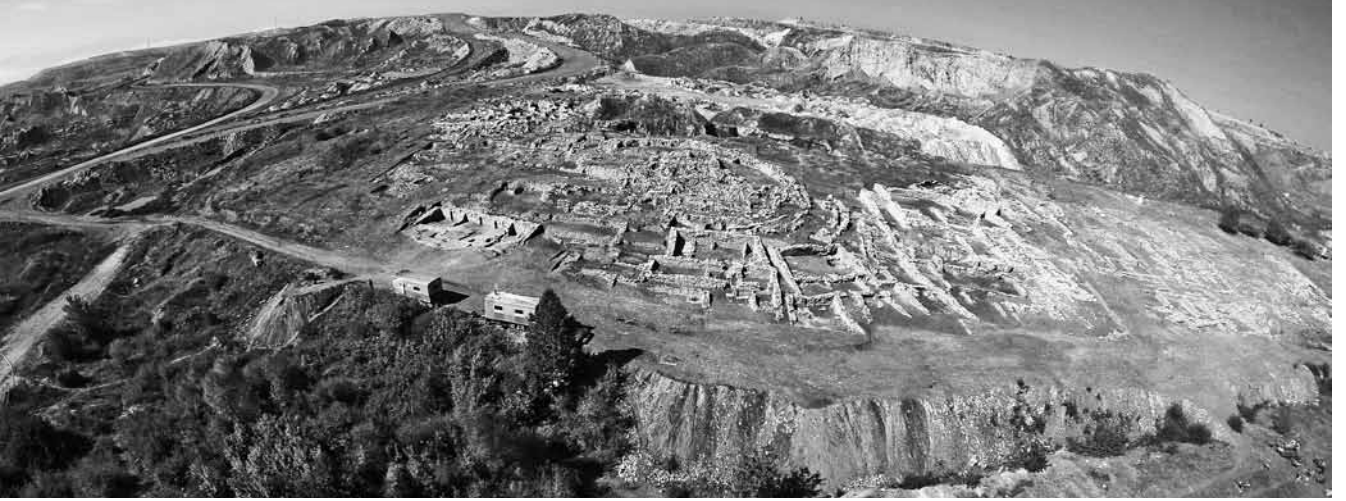
E. Emine Naza Dönmez

Çiledir Höyük Kurtarma Kazısı

Anadolu'da İç Ege Bölgesi'nin Tunç Çağı sürecinin aydınlatılması bakımından, Kütahya merkezli önemli arkeolojik çalışmaların sürdürüldüğü Seyitömer Höyük Kazısı dışında, Türkiye Kömür İşletmeleri Seyitömer Müessesesi Müdürlüğü kömür rezerv sahasında yer alan bir diğer Tunç Çağı, Roma İmparatorluk Dönemi ve Doğu Roma Dönemi (Bizans) yerleşimi Çiledir Höyük'tür. Çiledir Höyük, Kütahya İli, Merkez, Aslanlı Köyü ile Ağızören Köyü sınırında, Çiledir Deresi Mevkii'nde yer almaktadır. 2009-2012 yılları arasında Türkiye Kömür İşletmeleri sponsorluğunda devam eden çalışmalar, 2013 yılındaki özelleştirme nedeniyle gerçekleştirilememiştir. 2014 yılında ise işletmeyi devralan Çelikler Holding AŞ. sponsorluğunda, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izni ile çalışmalarına devam edilmiştir.

Kuzey-güney hatlı Çiledir Deresi'nin ortadan ikiye ayırdığı, doğu ve batı yönlü iki yamaç üzerine konumlanan yerleşim, Çiledir Deresi adına izafeten, Çiledir Höyük adını almıştır. Seyitömer Höyük'ün 2,5 km kuzeybatısında yer alan yerleşim, daha önce bilinmezken, burada 2009 yılında kömür çıkarma işlemi sırasında, yüzeyde çanak çömlek parçalarının yoğun olarak görülmesi üzerine tespit edilmiş ve akabinde kurtarma kazısı çalışmalarına başlanılmıştır. Kurtarma kazısı çalışmaları, öncelikle yerleşimin batı yamacında yoğunlaştırılmıştır. Çiledir Höyük'te, batı yamaçtaki topografik eğime göre şekillendirilen mekânlar açığa çıkarıldığında, özellikle Erken Tunç Çağı II, Roma İmparatorluk Dönemi ve Doğu Roma Dönemi (Bizans) kalıntılarının yoğunluğu dikkat çekmiştir. Bu dönemlerin dışında, yerleşimde çok az sayıda, Erken Tunç Çağı III, Demir Çağı, Klasik Dönem ve Hellenistik Dönem'e ait küçük buluntulara da rastlanılmıştır.

Çiledir Höyük'te ortaya çıkarılan mimari kalıntılara bakıldığında, Erken Tunç Çağı II ile Roma İmparatorluk Dönemi ve Doğu Roma Dönemi'nin (Bizans) iç içe geçtiği görülmektedir. Buna göre, yerleşimin ilk sakinleri olarak görülen Erken Tunç Çağı halkı, arazinin topografik eğiminden de istifade ederek, olasılıkla korunma amaçlı bir teras duvarı inşa etmiştir. Erken Tunç Çağı II yerleşimi, bu teras duvarının iç ve dış kısmında gelişmiştir. Teras duvarı ile diğer Erken Tunç Çağı II'ye ait duvar kalıntılarının mekânsal bütünlükleri, Roma İmparatorluk Dönemi yapılaşmasının da bu yapılar üzerine inşa edilmesi; ayrıca, yamaçları yer yer oyarak inşa edilen Doğu Roma Dönemi (Bizans) yapılaşması nedeniyle, günümüze oldukça tahrip olmuş durumda ulaşmıştır. Erken Tunç Çağı II mekânlarının bütünlükleri olmadığından, işlevleriyle ilgili bir bilgi ileri sürmek olası değildir. Ancak, teras duvarının iç kısmında tespit edilen ve orta

Çiledir Höyük Kazı Alanı Genel Görünüş

alandaki yer alan bir pişirme fırınının varlığı ile kum taşı malzemeli ana kayaya oyularak inşa edilen, olasılıkla tahıl depolama amaçlı kullanılan, oval planlı küçük silolar, Erken Tunç Çağı II yerleşimcilerinin Çiledir Höyük'te bir işleve yönelik kullandıkları mekânlardır. Erken Tunç Çağı II sürecinde mimaride kullanılan taşların cinsine baktığımızda, çakmak taşı malzemeli, işlenmemiş ve yarı işlenmiş oldukları görülmektedir. Bu taşlar, kuru örgü tekniği ile bir araya getirilerek, duvarlar oluşturulmuştur. Yapı kalıntılarının üst örtüsü ile ilgili herhangi bir bilgi ileri sürmek şuan için olası değildir. Erken Tunç Çağı II'deki mimari kalıntıların zayıflığına karşın, yerleşimde tespit edilen küçük buluntular, dönemin aydınlatılması bakımından oldukça zengin bir grubu teşkil etmektedir. Teras duvarlarının iç ve dış kısmındaki mimari kalıntıların arasında, herhangi bir mekâna bağlı olmaksızın, benzer kodlarda ortaya çıkan küçük buluntu ve hayvan kemikleri, Erken Tunç Çağı II halkının sosyoekonomik, sosyokültürel ve inanç sistemlerine ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Hayvan kemikleri üzerinde yapılan analizler sonucu, evcil hayvanların yoğunluklu olduğu ve bunlar arasında ilk sırayı sığırın teşkil ettiği saptanmıştır. Bunun yanı sıra, koyun, keçi, domuz gibi hayvanlar ile alageyik, köpek, at, eşek ve tavşan gibi hayvanlar da, Erken Tunç Çağı II sürecinde, Çiledir Höyük yerleşimcilerinin ekonomik önemlerine göre yararlandıkları hayvan türlerini oluşturmaktadır. Küçük buluntu gruplarına bakıldığında, günlük kullanıma yönelik çok sayıda pişmiş toprak çanak çömlekler; pişmiş toprak ana tanrıça, insan ve hayvan figürünleri; mermer figürinler; tekstil grubunu teşkil eden pişmiş toprak ağırşaklar, tezgâh ağırlığı ve fırçalar; taş baltalar, dilgiler, öğütme ve perdah taşları; kemik aletler; pişmiş toprak üfleçler önemli küçük buluntu gruplarından bazılarıdır. Bunlar arasında en ilgi çeken buluntu grubu, sabun taşı kullanılarak imal edilenlerdir. Çiledir Höyük'te Erken Tunç Çağı II sürecinde, önemli bir sabun taşı işleme atölyesinin

varlığını kanıtlarcasına, ele geçen çok sayıda sabun taşı parçaları ile olasılıkla düğme, kulak tıkacı, mühür, oyun ve hesap taşı olarak kullanım görmüş olabilecek buluntular, Çiledir Höyük'ün bu süreçte sabun taşı endüstrisinin gelişim gösterdiği bir yerleşim olduğunu göstermektedir. Sabun taşı malzemeli mühürlerin varlığı, mülkiyete dayalı bir ekonominin Erken Tunç Çağı II sürecinde bölgede gelişmekte olduğunu; kulak tıkaçları ise ölü gömme adetlerindeki inançsal gelişim bakımından önemli bilgiler sunmaktadır.

Çiledir Höyük'te arkeolojik kalıntıları yoğun olarak tespit edilen diğer bir zaman dilimi Roma İmparatorluk Dönemi'dir. MS III. yüzyılın son çeyreği ile IV. yüzyıl sürecini kapsayan bu dönemde, batı yamacın üst kodlarında gelişim gösteren bir mimari ile karşılaşmıştır. Sileks malzemeli işlenmiş taşlarla oluşturulan mekânlar; dar sokakları, taş tabanları, kalın duvarları, taş kanal ve pişmiş toprak künklerle oluşturulan atık su kanalları, işlenmemiş taşlarla oluşturulan kuyu tipi sarnıçları, mekânlar içinde pişmiş toprak ambarları ile dönemin özellikli yapılarını oluşturmaktadır. Erken Tunç Çağı II'ye tarihlenen küçük buluntuların zengin olmasına karşın, mimarisinin zayıflığı; bunun tam tersi olarak Roma İmparatorluk Dönemi küçük buluntularının çok fazla olmamakla birlikte, mimarisinin günümüze önemli detaylarıyla ulaştığı görülmektedir. Ele geçen küçük buluntular yine de döneme ilişkin tarihlendirme yapmakta kistas olabilmektedir. Bu döneme ait küçük buluntular mekânların iç ve dış bölümlerinde ele geçmekte olup, bu buluntulardan bronz sikkeler, İmparator Maximian (MS 286-305), Constans (MS. 337-350), Valens (MS 364-378) ve Teodosius (MS 379-395) dönemlerine aittir. İlgi çekici diğer küçük buluntular ise pişmiş toprak bir Men figürini; pişmiş toprak kandiller ve yazıtlı bir tuğla parçası; bronz malzemeli bir deve figürünü, çan, fibula ve tıp aletleri; yazıtlı kurşun bir levha; kemik malzemeli bıçak sapı ve tıp aleti olarak sıralanabilir.

Çiledir Höyük'te karşılaştığımız bir diğer zaman dilimi Doğu Roma (Bizans) Dönemi'dir. Çiledir Deresi'nin batı ve kuzeybatısındaki yamaç kısımların oyularak mekânların inşa edildiği tespit edilen bu dönemde, az da olsa Roma İmparatorluk Dönemi mimari parçaları devşirme malzeme olarak bu yapılarda kullanılmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi yapılarının işlenmiş taşlarla oluşturulmuş düzenli strüktürüne karşın, Doğu Roma Dönemi (Bizans) yapılarının daha fazla oranda işlenmemiş taşlarla ve özensiz olarak inşa edildiği görülmektedir. 2014 yılı kazı çalışmalarında, Çiledir Deresi'nin batısında kalan tepenin eteklerinde yoğunlaşmış ve Doğu Roma Dönemi'ne ait mekânlar ile kuyu tipi sarnıçlar ortaya çıkartılmıştır. Mekânların, ihtiyaç doğrultusunda ana odaya yeni odalar eklenecek genişletildiği anlaşılmaktadır. Mekânların girişleri doğu yönlü olup, güneş ışığından olabildiğince istifade edebilecek şekilde konumlandırılmıştır. Sokak araları dar ve düzensiz olup, belli bir planlamaya göre oluşturulmamıştır. Üst yapı sistemine ilişkin fazla bir kalıntı olmasa da, iç bükey formlu kiremit parçalarının tabanlarda yoğun olarak tespit edilmesi, üst örtünün pişmiş toprak kiremitlerle kaplı olduğunu göstermektedir. Bazı mekânların geniş odalarında, çatı sisteminde kullanılan ahşap direk taş kaidelerine rastlanmıştır. Mekân içlerinde inşa edilen kuyu tipi sarnıçlar yanında, dikdörtgen formlu taş oyulmuş haznelere veya dibek taşına delik açılarak düzenek oluşturulduğu, kullanılan suyun taban altlarında düz taşların yan yana dizilmesi ile oluşturulmuş taş kapaklı basit kanal sistemlerine bağlandığı saptanmıştır. Çiledir Höyük'te bu dönemi tarihlendirmemize kıstas oluşturan küçük buluntulardan bronz sikke İmparator Justinianus'a (MS 527-565) aittir. Yine bu döneme tarihlendirilen, pişmiş toprak bir tabak üzerinde, ayakta cepheden Euphemia ve çevresinde "Azize EUPHEMIA'ya övgü, tanrının....." ifadesi baskı olarak işlenmiştir. Devetüyü ve siyah renk hamurlu, haç tutamaklı pişmiş toprak kandiller; kartal ve haç motifli kurşun bir mühür, kemik bir toka; demir malzemeli keskiner, döneme ilişkin küçük buluntu gruplarını oluşturmaktadır.

Çiledir Höyük'te 2015 yılında sürdürülmesi planlanan çalışmalarda, Çiledir Deresi'nin doğu tarafında kalan ve açılan sondajlarla burada da yerleşimin devam ettiği tespit edilen tepenin yanı sıra, batı eteklerde de kurtarma kazısına devam edilmesi planlanmaktadır. Yakın mevkilerde yer alan Seyitömer Höyük, bir bölümü kazılan Ağızören Nekropolü ve tescilli Ağızören Höyük'ün arkeolojik buluntularının karşılaştırılarak mukayesesi bakımından, Çiledir Höyük'e ait veriler son derece önem arz etmektedir.

Metin Türktüzün

Höyüktepe ve Attepe Yerleşimi Kurtarma Kazısı

Kütahya ili sınırları içinde gerçekleştirilen ve İç Ege Bölgesi'ne ait arkeolojik bilgilerin derinleştirilerek zenginleştirilmesi bakımından, Seyitömer Höyük Kazısı ve Çiledir Höyük Kurtarma Kazısı dışında önemli veriler sunan bir diğer arkeolojik çalışma "Höyüktepe ve Attepe Yerleşimi Kurtarma Kazısı"dır. Bu kurtarma kazısının başlama sebebi, tarımsal sulama amaçlı inşa edilen Kureyşler Barajı'nın gölet havzasında kalacak olan kültür varlıklarının tespit edilerek ortaya çıkarılması ve kayıt altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılmasıdır.

Kütahya İli, Aslanapa İlçesi, Kureyşler Köyü'nde, DSİ tarafından inşasına başlanan Kureyşler Barajı nedeniyle, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 26/12/1996 tarih ve 235 sayılı kararı gereği I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilen Höyüktepe ve Attepe Yerleşimi su altında kalacaktır. Attepe Nekropolü olarak tescillenen yerde, 2014 yılında kazı programı çerçevesinde gerçekleştirilen kurtarma kazısında, bu alanın nekropol olmadığı, Geç Doğu Roma Dönemi (Bizans) yerleşimi olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, Attepe Nekropolü yerine Attepe Yerleşimi adı kullanılmaya başlanılmıştır.

Bu tescilli höyük ve yerleşimin dışında, Kütahya Müzesi Müdürlüğü'nce 2013 yılında bölgede gerçekleştirilen diğer bir kurtarma kazısında yeni bir nekropol tespit edilmiştir. Höyük, yerleşim ve nekropoldeki kültür varlıklarının ortaya çıkarılması amacıyla, Kütahya İl Kültür Müdürlüğü (Kütahya Müzesi Müdürlüğü) ile DSİ Eskişehir 3. Bölge Müdürlüğü arasında imzalanan protokol gereği, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden alınan ruhsat neticesinde, Höyüktepe ve Attepe Yerleşimi Kurtarma Kazısı çalışmalarına 01/05/2014 tarihinde başlanmıştır. DSİ tarafından finanse edilen kurtarma kazısının, birinci etabını teşkil eden ve 8 aylık saha çalışmasını kapsayan 2014 yılı çalışmalarında, üç bilimsel danışman, on beş teknik personel, yüz işçi görev almış olup, Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinin arkeoloji bölümlerinde okuyan lisans ve lisansüstü öğrenciler de bu çalışmalara dâhil olarak, mesleki anlamda kendilerini geliştirme fırsatı bulmuştur.

Kurtarma kazısına başlanılan ilk yer olan Höyüktepe'nin sınırları şimdilik, kuzey-güney doğrultusunda 170.00 m., doğu-batı doğrultusunda 130.00 m olarak saptanmış olup, orta büyüklükte bir höyüktür. Çalışma öncesinde, yüzey toprağı üzerinde yer alan arkeolojik malzemenin belirlenmesi amacıyla, höyüğün saptanabilen bütünü 10.00x10.00 m'lik plankarelere ayrılmış, yüzeydeki buluntular bu plankarelere göre

Höyüktepe Kazı Alanı Genel Görünüşü

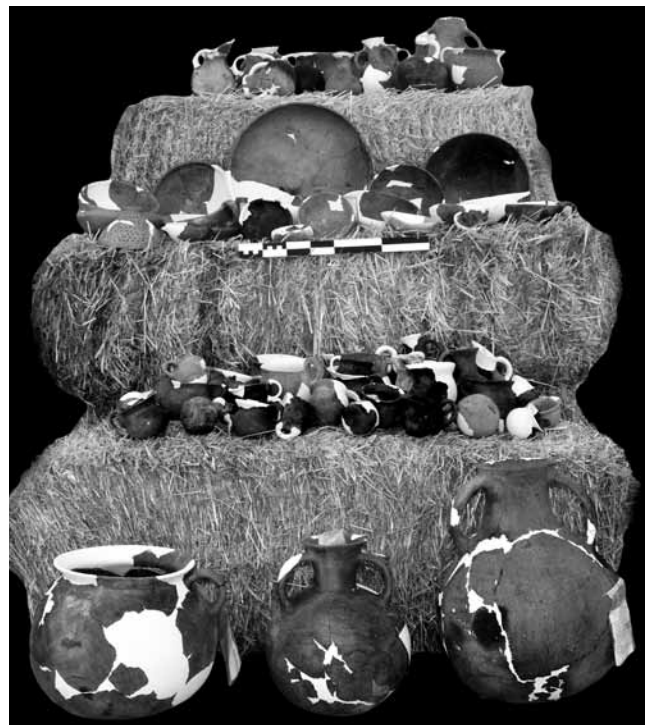

tasnif edilerek, istatistikleri çıkarılmıştır. Bu istatistiklere göre; höyüğün doruk noktasından toplanan çanak çömlek parçalarının Erken Tunç Çağı II özelliği gösterdiği, doğu ve güney kesiminden toplanan çanak çömlek parçalarının ise Erken Tunç Çağı II özelliği göstermekle beraber, Geç Doğu Roma Dönemi'ni de (Bizans) içerdiği saptanmıştır. Burada ilginç olan, yüzey temizliği sırasında bile, höyüğün doğu üst düzlüğünde Erken Tunç Çağı II'ye ait tüm bir pişmiş toprak testicinin ele geçebilmesidir. Devam eden süreçte, höyüğün doruk noktasında Erken Tunç Çağı II'ye ait mekânlar tespit edilmiştir. Bu mekânların bir yerleşim karakteri göstermediği, tespit edilen çok sayıda ocak ve fırının varlığından hareketle, Erken Tunç Çağı II'ye ait işlikler olabileceğini ileri sürmek olasıdır. İşliklerin bir kısmının kireç malzemeli ana kayaya oyularak inşa edildiği, diğer kısmının ise kuru örgü duvar üzerine ahşap hatıllı ve toprak damlı olduğu saptanmıştır. Höyüğün üst kodlarının batı kesimi kireç ana kaya kitlesi olup, işlikler daha çok, bu ana kayaya yaslanarak oluşturulan ve doğu ile güney yönünde yoğunlaşan bir karakter göstermektedir. Küçük buluntu açısından zengin olan Erken Tunç Çağı II tabakalarının çoğunluğunun, Geç Doğu Roma Dönemi'ne (Bizans) ait 52 adet basit toprak ve sandık tipi mezarın, bu işlikler üzerine inşa edilmesi nedeniyle tahribe uğradığı tespit edilmiştir.

Höyüğün güney ve güneydoğu eteklerinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, Geç Doğu Roma Dönemi'ne (Bizans) ait güçlü bir mimari ile karşılaşmıştır. Yarı işlenmiş ve işlenmemiş taşlarla kuru örgü olarak inşa edilen duvarlar, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı bir tasarım göstermektedir. Yer yer taş taban döşemeli ve ortak avlulu olan mekânlarda, kuru tahıl depolamaya yarayan ambarların yanı sıra kubbeli bir

fırın da tespit edilmiştir. Geç Doğu Roma Dönemi'ne (Bizans) ait bu mekânların işlevlerinin saptanması ve mimari bütünlüklerinin ortaya konulması bakımından, 2015 yılında gerçekleştirilecek çalışmalar önem arz etmektedir.

Höyüktepe dışında, kurtarma kazısının sürdürüldüğü bir diğer alan Attepe Yerleşimi'dir. Kureyşler Köyü'nün kuzeydoğusunda yer alan ve Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından "nekropol" olarak tescillenen bu yerde gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde, bu alanın nekropol değil, Geç Doğu Roma Dönemi'ne (Bizans) ait bir yerleşim özelliği gösterdiği saptanmıştır. 2015 yılında

Höyüktepe Erken Tunç Çağı Bulguları

Attepe Kazı Alanı Genel Görünüş

*Attepe
Kazı Alanı
Nekropol
Bulguları*

sürdürülecek çalışmalarda, bu alandaki mimari kalıntıların da işlevinin ve bütünlüğünün ortaya konulmasına çalışılacaktır.

2013 yılında Kütahya Müzesi Müdürlüğü olarak kısa süreli bir kurtarma kazısı gerçekleştirilen ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait mermer lahit tekne ve kapak parçalarının yanı sıra, yeraltı tonozlu bir mezar saptanan Dereköy Nekropolü'nde sürdürülen çalışmalarda, yine aynı döneme ait mermer lahit kapakları tespit edilmiştir. Tonozlu mezar çevresinde olası diğer bir tonozlu mezarın olabileceği düşüncesiyle, bu mezarın yer aldığı plankaredeki genişletme çalışmaları neticesinde, işlenmiş taşlar ve kireç bağlayıcı ile oluşturulmuş kalın duvarlar tespit edilmiştir. Nekropol sahası olarak tespit edilen bu alanda 2015

yılında yapılacak olan jeofizik ölçümler neticesinde, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olabilecek muhtemel bir nekropole daha kısa sürede ulaşılarak, kaçak kazıya ya da doğal tahribata uğramamış ve *in-situ* bulgular verebilecek bir mezara ulaşılmaya çalışılacaktır.

Höyüktepe ve Attepe Yerleşimi çevresinde 2014 yılında kısmi olarak tamamlanan ve 2015 yılında sürdürülecek olan kurtarma kazısı çerçevesinde, İç Ege Bölgesi'nin Erken Tunç Çağı sürecinin aydınlatılması bakımından çok önemli katkıların sağlanabileceğinin yanı sıra, sadece arkeolojik kültür varlıklarının tespitine yönelik değil, baraj havzası içinde kalacak alandaki paleolitik insanların faaliyetlerini ve üretimini gösteren bulguların, jeolojik tabakalanmanın, iklim ve jeomorfolojik özelliklerin, botanik çeşitliliğin, yakınlardaki köylerde halen yaşayan etnografik öğelerin incelenmesi vs. bağlamında da, olabildiğince geniş bir bakış açısıyla, arkeoloji bilimini ilgilendiren her konu incelenmeye ve belgelendirilmeye çalışılacaktır.

Metin Türktüzün – Serdar Ünán

Olba Kazıları – 2014

Mersin'in Silifke ilçesi sınırları içinde yer alan ve denizden yaklaşık 900 m yükseklikte kurulmuş bir yerleşim olan Olba'da, Prof. Dr. Emel Erten başkanlığında, 2001-2009 yıllarında yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Yüzey araştırmalarının ardından, Bakanlar Kurulu kararıyla Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Emel Erten başkanlığında bir ekip tarafından arkeolojik kazılara 2010 yılında başlanmıştır. Olba'da yapılan 2014 yılı kazısında Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Sayın Umut Emre Köse (Van Müzesi) görev almıştır.

Kazıların başlamasıyla birlikte ele alınan akropolisin kuzeybatı eteğindeki tiyatro binası, büyük ölçüde toprak altındayken yapılan çalışmalarla bugün artık büyük ölçüde ortaya çıkartılmış durumdadır. Olba tiyatrosu için hazırlanan rölöve ve koruma projesinin uygulamalarına 2014 kazı döneminde de devam edilmiştir. Skene yapısının kapılarına ait taş lentolara ve bu kapıların yer aldığı duvarın gösterdiği yapısal ve statik sorunlara 2014 çalışmaları kapsamında müdahale edilmiştir. Olba tiyatrosunda bir yandan onarım ve güçlendirme uygulamaları yapılırken; diğer yandan da kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Bu kazı çalışmaları, büyük ölçüde skene binasının içinde yer alan açmalarda (2014.T1, 2014.T2, 2014.T13, 2014.T15, T22) gerçekleştirilmiştir. Tiyatroda yapılan 2014 dönemi kazı çalışmaları sonucunda, skene binasının içi büyük ölçüde temizlenerek, daha önce kazılmayan

*Olba Kazısı –
Olba Tiyatrosu
(Fot.: Tuna
Akçay).*

batı kesimi açığa çıkartılmış bulunmaktadır. Kazılarda *scaenae frons*'a ait mimari plastik elemanlar, seramik, maden ve cam kandil, kadeh ve pencere camı parçaları ile madeni sikkeler ele geçmekte ve bu malzeme grupları ile ilgili çalışmalar sürdürülmektedir.

Olba'da Doğu Vadisi'nin girişindeki *aquaeductus*tan yaklaşık üç yüz metre güneyde yer alan manastır, Olba Piskoposluğu'nun Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde Isauria'da ulaştığı etkinliğin son derece önemli bir göstergesi olarak bulunmaktadır. Yapıda, Olba kentinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında yapılan temizlik, fotoğrafla belgeleme ve çizim çalışmalarından sonra 2011 yılında başlatılan arkeolojik kazılar, 2012 ve 2014 dönemlerinde devam etmiştir. Böylelikle tamamlanan üç kazı dönemi sonucunda Olba'daki manastıra ait mimari ve küçük eserlerde birçok arkeolojik yeni veri ve sonuca ulaşılmıştır. Antiochialı Severus'un da mektuplarında sözünü ettiği Olba'daki manastırda yapılan kazılar, yapı kompleksinin inşa edildiği MS 5. yy'dan, terk edildiği MS 7. ve 8. yüzyıllara kadar Olba'nın Erken Hıristiyanlık Dönemi ile ilgili önemli arkeolojik verileri sağlaması bakımından dikkate değerdir. Manastırda 2014 yılındaki kazılara, daha önce çalışılan M3 açmasının batısında, güney kilisesi ana mekânının güneybatısında yer alan M4 Açması'nda başlanmış ve bu açmaya göre kuzey yönde yer alan M5 Açması'ndaki çalışmalarla devam etmiştir. Yeni mekânların kazılarla birlikte ortaya çıkarılması, Olba manastırının 2014 yılı içinde ayrıntılı bir rölöve çalışması yapılmasını da gerekli kılmış ve bu gerçekleştirilmiştir.

Olba manastırı 2014 kazılarında, dolgu kazı toprağı içinde MS 5. ve 6. yüzyıllar için tipik sayılan mimari

plastik elemanlar (levha parçaları, sütun kaide parçaları, Korinth düzeninde başlık parçaları, altar levhası parçaları vb.) ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, bazıları haç kabartmalı olan çok sayıda çatı kiremiti parçasının bulunması, Olba manastır kompleksi elemanlarının sahip oldukları çatı örtü sistemi konusunda bilgi vermektedir. Öte yandan yapının farklı duvar örgülerine sahip bölümlerinin bulunması, kullanıldığı zaman içinde gerçekleştirilen değişiklik ve onarımlara işaret etmektedir. Olba'daki manastırla ilgili şimdiye kadar yayınlanan bilimsel makalelerle birlikte, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde, Prof. Dr. Emel Erten'in danışmanlığında, Ardahan Ü. Arkeoloji Bölümü Arş. Gör. Yavuz Yeğin (MA) tarafından "Olba Manastırı Kazıları Mimari Buluntuları ve Kutsal Mekân İlişkileri" ve Arkeolog Ebru Erdoğan Yıldırım (MA) tarafından "Olba Manastırı Çatı Kiremitleri ve Örtü Sistemleri" başlıklı Yüksek Lisans tezleri başarıyla tamamlanmıştır.

Olba'nın yerleşim tarihi konusunda yeni bilgiler vereceği düşünülen akropolis kazılarına 2014 döneminde, bir sondaj niteliğindeki AZ1.2014 Açması'nda yapılan çalışmalarla başlanmıştır. Buradaki kazılarda tarımsal bir işlikle ilgili olduğu düşünülen ana kaya külesine ve oval biçimli bir kaya çanağına rastlanmıştır. Burada toplu halde bulunan bronz sikkeler MÖ 1. yy'a ait bulunmakta ve Olba'ya komşu Kilikia kentleri olan Korykos, Elaiussa Sebaste ve Seleucia ad Calycadnum sikkelerinden oluşmaktadır. Gelecek dönemlerde yapılacak sondajlarla bu alandaki kazıların genişletilmesi, bu alanın işlevi ve özellikleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgiler verecektir.

- 1- KUZAY KİLİSE
- 2- KUZAY GİRİŞ
- 3- ATRIVM
- 4- İŞLİK
- 5- MAHZEN
- 6- MAHZENE GİRİŞ
- 7- TONOZLU MEZAR GİRİŞ
- 8- GALERİ
- 9- MERKEZ KİLİSE (ÜST KAT)
- 10- İNZIVA ODASI
- 11- GÜNEY ODA
- 12- ÜST KAT GİRİŞ
- 13- YEMEK ODASI
- 14- ÇEŞME
- 15- MERDİVENLER
- 16- SARNIÇ
- 17- MERDİVENLER
- 18- ŞAPEL
- 19- ARCOSOLIVM
- 20- SAHAN
- 21- MERDİVEN
- 22- GÜNEY GİRİŞ A
- 23- GÜNEY GİRİŞ B
- 24- SU HAZNESİ
- 25- GÜNEY ODA GİRİŞ

Olba Kazısı – Olba Manastırı (Fot. Tuna Akçay).

Olba'daki ölü kültü ve ritüelleri ile ilgili önemli veriler sağlayan kazı alanları, akropolis'in Doğu kesiminde yer almaktadır. Bu alanda yer alan "Akropolis Doğu Yamacı Nişli Alan 1" ve "Akropolis Doğu Yamacı Nişli Alan 2" sektörlerinde 2013 ve 2014 dönemlerinde kazılar yapılmıştır. Bu kazılar sırasında çok sayıda büyük pithos (urne) parçalarının ele geçmesi, küllü toprak katmanlarına, kemik kalıntılara rastlanması alanın kremasyon gömüleri için kullanıldığını düşündürmekte; Olba'da saptanan çeşitli mezar tipleriyle önceden beri bilinen inhüstasyonların yanında kremasyonun da varlığını kanıtlamaktadır.

Olba kazılarının beşinci sezonunu gerçekleştirmemizi sağlayan TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, çalışmamız boyunca esirgemedikleri yardımları için Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne teşekkür ederiz. Kazımıza gösterdiği ilgi ile Olba'yı ziyaret etme inceliğini gösteren Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Burhanettin Kocamaz'a, Silifke Belediye Başkanı Sayın Dr. Mustafa Turgut'a ve Silifke Belediyesi Meclis Üyesi Sayın Kerim Parlatan'a, ilgileri ve yardımlarından dolayı şükranlarımızı sunarız. Yerel yönetimlerin desteği, Olba kazı çalışmalarımıza daima güç vermektedir.

Olba Kazı Ekibinde yer alan arkeologlara, mimarlara, arkeoloji öğrencilerimize ve işçilerimize emekleri için çok teşekkür ederiz.

Emel Erten – Murat Özyıldırım – Tuna Akçay

Oluz Höyük Kazısı Sekizinci Dönem Çalışmaları – 2014

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile 2014 döneminde devam edilen Oluz Höyük sistematik arkeolojik kazı çalışmaları 15 Temmuz-19 Eylül 2014 tarihleri arasında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü (DÖSİMM) ve İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği'nin (Proje No: 44239) finansal destekleri ile 67 gün süre ile gerçekleştirildi. Kazının Bakanlık Temsilcisi görevini 15.07.2014-16.08.2014 tarihleri arasında Amasya Müzesi'nden Sanat Tarihçisi Mert Mecek ile 16.08.2014-19.09.2014 tarihleri arasında Karadeniz Ereğlisi Müzesi'nden Arkeolog Onur Arslan yerine getirdi.

Oluz Höyük 2014 dönemi çalışmaları üç aşamalı olarak gerçekleştirildi; Arkeojeofizik, Arkeozooloji ve Kazı çalışmaları.

Oluz Höyük 2014 dönemi kazı çalışmaları A ve B açmalarında gerçekleştirildi. A Açması'nda 2007 sezonunda başlanan ve 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 ve 2013 sezonlarında sürdürülen çalışmalara bu dönem de genişleyerek ve derinleşerek devam edildi. K 6, K 7, M 8, L 9, M 9, M 10, I 18 ve J 18 plankarelerinde toplam 500 m²'lik bir alanda ortalama 2.00 m derinleştirildi. Bu derinleşme çalışmaları sonucunda 1, 2A, 2B, 5A, 5B, 6A, 6B, 7A ve 7B mimari tabakalarında kazılar gerçekleştirildi. Buna ilaveten, 2010 döneminden beri çalışılmayan B Açması'nda temizlik, düzenleme

*Oluz Höyük –
Açması Genel
Görünüş*

ve kazı çalışmaları gerçekleştirildi. X 16 ve X 17 plankarelerinde yaklaşık 20 m²'lik bir alanda ortalama 0.75 m derinleşildi.

Oluz Höyük'ün Kızılırmak Havzası Demir Çağı'na katkıları kültürel, tarihsel ve askeri boyutun yanı sıra, dinsel bir boyut da kazanmaya başlamıştır. 2B ve 2A mimari tabakalarında açığa çıkarılan birtakım kalıntılar ile küçük buluntular, bilinmeyenlerin bilinenlerden çok daha fazla olduğu Zerdüşst dini ile Ateş Kültü'nün erken dönemlerinin anlaşılması noktasında çok önemli bilgiler sunmaktadır. Oluz Höyük 2013 döneminde açığa çıkarılan ve 2014 dönemi çalışmaları sırasında ayrıntıları ile incelenebilen törensel bir ateş çukuru, yalnızca Anadolu arkeolojisi için değil, aynı zamanda Önasya ve Orta Asya'nın Ateş Kültü ile ilgili bulguları arasında da çok önemli bir keşif olarak yerini almıştır. Pers Yolu'nun 2A Mimari Tabakası (MÖ 300 - 200) sakinleri tarafından kısmen tahrip edilmiş güney girişinde olduğu gözlenen oval biçimli Kutsal Ateş Çukuru, 1.10 m uzunluğunda, 0.90 m genişliğinde ve 0.50 m derinliğindedir. İşlevi sona erdikten sonra 2A Mimari Tabakası sakinleri tarafından bothros olarak kullanıldığı anlaşılan Kutsal Ateş Çukuru'nda ele geçen tunç bir levha ile iki adet tabak, çukurun önemine uygun olarak kapatılmış olduğuna işaret etmektedir. Kenarları ateşten kaynaklanan yüksek ısı nedeniyle kızılılaşmış ve yer yer kararmış kaba yonu bir taş sırasıyla çevrelenmiş Kutsal Ateş Çukuru'nda yaklaşık 0.30 m'lik yoğun kül ve karbon tabakası içinde açığa çıkarılan kerpiç bloklar, ağız kenarını çevreleyen taşlarla birlikte kerpicin de kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir. Pers Yolu'nun güney kısmında yer

Oluz Höyük – Kutsal Ateş Çukuru ve Platform, 2B Mimari Tabakası (MÖ 425-300)

alan Kutsal Ateş Çukuru'nun bu konumu, ateş alevinin açık havada meydana getirilmesi zorunluluğu ile ilgili olmalıdır. Ateşe tapma törenlerinin, ateşin dışarıda yanma zorunluluğu nedeniyle açık havada icra edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ateşe gösterilen saygı adına gerçekleştirilen dinsel törenlere ait eski izlerin Önasya coğrafyasında ne denli nadir olduğu düşünüldüğünde, Ateş Kültü ile ilgili eşsiz bir bulgu olan Oluz Höyük Kutsal Ateş Çukuru'nun önemi bir kez daha artmaktadır. MÖ 5. yy'ın son çeyreğine ait Kutsal Ateş Çukuru'nun hemen doğusunda açığa çıkmaya başlayan bir platformun da Ateş Kültü ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Kenarları kaba yonu iri moloz

taşlarla sınırlandırılmış platformun kazısının 2015 döneminde tamamlanması planlanmaktadır. Kutsal Ateş Çukuru'nun doğusunda yer alan kesitte iri taşlarla oluşturulmuş, yalnızca kenar kısmı gözlenen söz konusu platform, Oluz Höyük Ateş Kültü uygulama ve pratiklerinin kutsal çukurlarla sınırlı olmadığını, büyük olasılıkla kompleks bir yapı ile karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Henüz kazılmamış alanda bulunan platform ve mimarisi, yakın gelecekte Ateş Kültü ile ilgili bulguların artacağına işaret etmektedir.

Toplam 67 gün süren ve A ile B açmalarında 500 m²'lik bir alanda gerçekleştirilen Oluz Höyük 2014 dönemi kazı çalışmaları sonucunda mimari tabaka sayısı 10'a ulaştı. A Açması'nda 10 mimari tabakanın beşinde (1, 2, 5, 6 ve 7. mimari tabakalar), B Açması'nda ise yalnızca 10. Mimari Tabaka'da çalışıldı. 8 yıllık kazı çalışmaları sonucunda A, B, E ve F açmalarının ilk tabakalarının, A ve B açmalarının ilk yedi tabakasının birbirleri ile çağdaş oldukları özellikle ele geçen sikke ve çanak-çömlek parçalarının değerlendirilmesinden anlaşıldı. Bu bağlamda, Oluz Höyük'ün 0 Tabakası Ortaçağ ve Yeniçağ'a (MS 13 - 16. yy'lar), 1. Mimari Tabaka'sı Helenistik Çağ'a (MÖ 200 - MÖ 47), 2A Mimari Tabaka'sı Geç Demir Çağı'nın Geç Evresi'ne (MÖ 300 - 200), 2B Mimari

Tabaka'sı Geç Demir Çağı'nın Geç Evresi'ne (MÖ 425 - 300), 3. Mimari Tabakası Geç Demir Çağı'nın Geç Evresi'ne (MÖ 500 - 425), 4A Mimari Tabakası Geç Demir Çağı'nın Erken Evresi'ne (MÖ 550 - 500), 4B Mimari Tabakası yine Geç Demir Çağı'nın Erken Evresi'ne (MÖ 600 - 550) tarihlenebilir. 5A Mimari Tabakası'nın MÖ 7. yy'ın ikinci yarısına (Orta Demir Çağı), 5B Mimari Tabakası'nın MÖ 7. yy'ın ilk yarısına (Orta Demir Çağı), 6A Mimari Tabakası'nın MÖ 8 yy'a (Orta Demir Çağı), 6B Mimari Tabakası'nın MÖ 9. yy'a (Orta Demir Çağı), ilk olarak 2014 çalışmalarında saptanan 7A Mimari Tabakası'nın MÖ 10-11. yüzyıllara (Erken Demir Çağı/Karanlık Çağ) ve 7B Mimari Tabakası'nın ise MÖ 12. yüzyıla (Karanlık Çağ) tarihlenebileceği düşünüldü. 8. Mimari Tabaka (MÖ 13. yy) ile 9. Mimari Tabaka (MÖ 15 - 14. yy'lar) Geç Tunç Çağı'na yani Hitit Büyük Krallık Dönemi'ne aittir. 10. Mimari Tabaka'nın ise özellikle taş kalıp, çakmaktaşı aletler ve çanak-çömlek parçalarının değerlendirilmesi sonucunda kabaca Erken Tunç Çağı II-III'e (MÖ 3. binyılın ortaları) tarihlenebileceği söylenebilir. Kazı sırasında ele geçirilen 68 adet müzeli eser kazı çalışmaları sonunda Amasya Müzesi'ne teslim edildi.

Şevket Dönmez - Aslihan Yurtsever-Beyazıt

Enstitüden

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Kütüphanesinden Haberler

Boğazköy-Hattuşa eski kazı başkanı Dr. Peter Neve'nin son ricası olan kitaplığının dağılmadan aynı kütüphaneye bağışlanması isteği üzerine, Prof. Dr. Andreas Schachner Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'ne böyle bir teklifle gelmiş ve bu teklif tarafımızca memnuniyetle kabul edilmiştir. Geçtiğimiz Temmuz ayında enstitüye getirilen Neve kitaplığının bağışlanması ile ilgili gerekli bağlantılar yine Prof. Dr. Schachner tarafından sağlanırken, diğer yandan da 783 adet kitap 726 adet ayırbaşımın enstitüye ulaştırılması ile ilgili tüm masraflar Alman Arkeoloji Enstitüsü Boğazköy Kazısı tarafından karşılanmıştır.

Enstitü kitaplığı için bir süredir beklenen program (milas) ile birlikte bağışlanan bu kitaplar da dâhil olmak üzere tüm kitapların bilgisayar ortamına kaydı, Haziran ve Temmuz ayları içerisinde tamamlanacaktır. Bu sayede TEBE kütüphanesinde bulunan kitapların kataloguna, www.turkinst.org adresi aracılığıyla kütüphane dışında da erişmek mümkün olacaktır.

Kitapların kaydedilmesi işlemi bittikten sonra bağışlanan Peter Neve kitaplığı için ayrı bir köşe yapılacaktır.

ve bu sayede araştırmacılara hem kendi çalışmalarını hem de bağışladığı kitaplarla ışık tutacaktır.

Peter Neve Kitaplığı'ndan Seçmeler

- Alexander, R. L., *The Sculpture and Sculptors Yazılıkaya*, London, 1986.
- Andrae, W., *Das wiedererstandene Assur*, München, 1977.
- Berve, H., *Griechische Frühzeit*, Wien, 1963.
- Bittel, K., *Reisen und Ausgrabungen in Agypten, Kleinasien, Bulgarien und Griechenland 1930 - 1934*, Mainz, 1998.
- Boessneck, J., *Die Tierwelt des Alten Agypten*, München, 1988.
- Bremer, J. M. - R. Peters - Th.P.J. van den Hout, *Hidden Futures. Death and Immortality in Ancient Egypt, Anataolia, the Classical, Biblical and Arabic - Islamic World*, Amsterdam, 1994.
- Bringmann, K., *Römische Geschichte*, München, 1995.
- Ceram, C. W., *Enge Schlucht Und Schwarzer Berg*, New York, 1955.
- Cichy, B., *Das Römische Heidenheim*, Heidenheim, 1971.
- Cook, R. M., *The Greeks Till Alexander*, London, 1961.
- Daniel, G., *The Scythians*, London, 1957.
- Damm, B., *Geologie Des Zendan - i Suleiman Und Seiner Umgebung*, Wiesbaden, 1968.

- Der Kleine Pauly I – V*, München, 1979.
- Dietrich, S., *Fischfang und Fischkult im alten Ägypten*, Mainz, 1998.
- Don Brothwell, P. *Manna und Hirse. Eine Kulturgeschichte der Ernährung*, London, 1969.
- Eichmann, R., *Uruk Die Stratigraphie*, Mainz, 1989.
- Ekschmitt, W., *Die Kykladen. Bronzezeit, Geometrische und Archaische Zeit*, Mainz, 1993.
- Frankfort, H., *The Art and Architecture of the Ancient Orient*, Baltimore, 1970.
- Fritz, V., *Die Stadt im alten Israel*, München, 1990.
- Giedion, S., *Architektur und das Phänomen des Wandels*, Tübingen, 1969.
- Hoffner, Jr.H. – G. Beckmann, *Hittite Myths*, America, 1990.
- Herzog, Z., *Das Stadttor In Israel Und In Den Nachbarländern*, Mainz, 1986.
- Hilberseimer, L., *The Nature of Cities*, Chicago, 1955.
- Hirmer, M. – E. Strommenger, *Fünf Jahrtausende Mesopotamien*, München, 1962.
- Jaros, K., *Kanaan. Israel. Palastina. Ein Gang durch die Geschichte des Heiligen Landes*, Mainz, 1992.
- Klengel, H., *Geschichte und Kultur Altsyriens*, Leipzig, 1979.
- Koldewey, R., *Das Wieder Erstehende Babylon*, Leipzig, 1913.
- Lachner, C., *Die Holzbaukunst In Deutschland*, Leipzig, 1885.
- Licht, H., *Sittengeschichte Griechenlands*, Stuttgart, 1965.
- Lloyd, S., *The Art of the Ancient Near East*, London, 1961.
- Magni, R. – E. Guidoni – P. Neruda, *Monumente Grosser Kulturen Inka*, Wiesbaden, 1974.
- Marinatos, S. – M. Hirmer, *Kreta und das Mykenische Hellas*, München, 1959.
- Masson, G., *Italian Villas and Palaces*, London, 1959.
- Mellaart, J., *Earliest Civilizations of The Near East*, London, 1965.
- Meyer, F. S., *Handbuch der Ornamentik*, Leipzig, 1927.
- Müller-Wiener, W., *Griechisches Bauwesen in der Antike*, München, 1988.
- Orthmann, W., *Das Graberfeld bei Iluca*, Wiesbaden, 1967.
- Otto, K., *Kaiser und Kaiserinnen von Byzanz*, Berlin, 1937.
- Palla, R., *Das Lexikon der untergegangenen Berufe*, Frankfurt, 1998.
- Ranke – Graves, R. von, *Griechische Mythologie I – II*, München, 1955.
- Rufus, C., *Geschichte Alexanders des Grossen*, München, 1961.
- Salibi, K., *Die Bibel kam aus dem Lande Asir*, Hamburg, 1985.
- Seeher, J., *Hattusa*, İstanbul, 2007.
- Seltzer, R. M., *Religions of Antiquity*, London, 1987.
- Stibbe, C. M., *Das Andere Sparta*, Mainz, 1996.
- Stirling, P., *Türkisch Village*, New York, 1965.
- Thukydides, *Der Peloponnesische Krieg*, München, 1959.
- Wartke, R. B., *Urartu Das Reich am Ararat*, Mainz, 1993.
- Westenholz, J. G., *Royal Cities Of The Biblical World*, Israel, 1996.
- Wilhelm, G., *The Hurrians*, England, 1945.
- Wirth, E., *Die Orientalische Stadt im islamischen Vorderasien und Nordafrika Band I*, Mainz, 2001.
- Wolfgang, B., *Abendländische Stadtbaukunst*, Köln, 1976.
- Wycherley, R. E., *How the Greeks Built Cities*, London, 1967.
- Zohary, M., *Pflanzen der Bibel*, Stuttgart, 1983.

Metin Alparslan – Elif Cankurt

Uluslararası FIEC Kongresi 2024'te Türkiye'de Yapılabilir

TEBE'nin 2009 yılından bu yana üye olduğu, klasik bilimler alanında dünyanın en önemli dernek ve enstitülerini çatısı altında toplayan **International Federation of Associations of Classical Studies** (FIEC) federasyonunu *Haberler*'in 30. sayısında (2010: 42) kısaca tanıtmıştık. Geçen bu beş yıllık sürede, tanınmış Geç Antik Çağ ve Bizans Tarihi uzmanı Prof. Averil Cameron'un başkanlığındaki Yönetim Kurulu, Federasyonun uluslararası görünürlüğünün artırılması ve üyeleri arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi için çeşitli adımlar attı. Bari'de 2012'de yapılan genel kurulun kararları doğrultusunda Federasyon'un internet sitesi güncellenerek daha kapsamlı ve kullanışlı hale getirildi (Bkz. <http://www.fiecnet.org>). Ayrıca, üye ülkelerin daha dengeli biçimde temsil edilmesine olanak sağlamak için yönetim kurulunun üye sayısı 7'den 10'a çıkarıldı.

İlk kez 1950 yılında Paris'te gerçekleştirilen ve beş yılda bir, genellikle yaz aylarında, üye ülkelerden birinin ev sahipliğiyle farklı bir kentte düzenlenen FIEC kongresi 2014 yılında Bordeaux'da yapıldı. 17 ayrı panelde toplam 223 bildirinin sunulduğu ve Federasyonun 31. genel kurulunun da toplandığı bu büyük buluşmada 2019'daki kongrenin İngiltere'den üye üç kurumun (Society for the Promotion of Hellenic Studies, Society for the Promotion of Roman Studies, Classical Association) ortak çalışmasıyla Londra'da, bir sonraki genel kurulun da Hollanda'dan OIKOS kurumunun ev sahipliğinde Nijmegen kentinde yapılması kesinleşti. Prof. Franco Montaneri'nin başkanlığındaki 10 kişilik yeni yönetim kurulu da 2014 itibarıyla göreve başladı.

Bu hatırlatma ve bilgilendirmeden sonra, FIEC'in bilirdiyle katıldığım 2 kongresinden ve TEBE'yi temsil

ettiğim iki genel kurulundan edindiğim bazı izlenimleri paylaşmak istiyorum. Federasyona üye olan ulusal ve uluslararası kurumların çalışma alanları filolojiden Eski Çağ tarihine ve arkeolojiye, papirolojiden epigrafi ve nümismatiğe kadar geniş bir yelpaze oluşturuyor. Üye 46 ülke arasında sadece, klasik bilimlerin köklü bir geleneğe sahip olduğu Avrupa ülkeleri değil, söz konusu geleneğin görece daha yeni olduğu ülkeler de bulunuyor. Klasik bilimler alanında önemli atılımlar yapan ve yapmaya devam eden Türkiye'nin de FIEC nezdinde temsil ediliyor olmasının büyük önem taşıdığı, TEBE'nin bu açıdan hayati bir rol üstlendiği kanısındayım. FIEC kongrelerinden birinin yakın gelecekte Türkiye'de düzenlenmesi olasılığını değerlendirdiğimizi genel kurulda ve yönetimde görevli olan meslektaşlarımızla ikili görüşmelerde dile getirdiğimde genel yaklaşımın son derece olumlu olduğunu, etkinliğin İstanbul'da yapılması fikrinin ayrı bir heyecan yarattığını gözlemledim. Gerekli maddi kaynak temin edilebilirse, klasik bilimcilerimizin uyumlu birlikteliği ve titiz planlamasıyla İstanbul'da gerçekleştirilecek bir kongrenin iz bırakacağını, hem bizler hem de dünyadaki meslektaşlarımız açısından verimli olacağını düşünüyorum. Etkinliğin ne denli kapsamlı, zamanın da internet çağında ne denli hızlı aktığı düşünülürse 2024 o kadar da uzak bir tarih değil aslında. Yine de uzak bulan meslektaşlarımız olursa diye -itiraf edeyim, benim de öyle düşündüğüm oluyor- adaylığımızı açıklamak için Londra'da yapılacak 2019 genel kuruluna kadar vaktimiz olduğunu ekleyeyim. Federasyon'un yukarıda paylaştığım resmi internet sitesine baktıktan sonra bu konuda fikir ve önerileriyle katkıda bulunmak isteyenler TEBE ile iletişime geçebilirler.

Ekin Öyken

Yeni Yayınlarımız

EGE DÜNYASINDA TERAZİ AĞIRLIKLARI

Klasik ve Hellenistik Dönemler

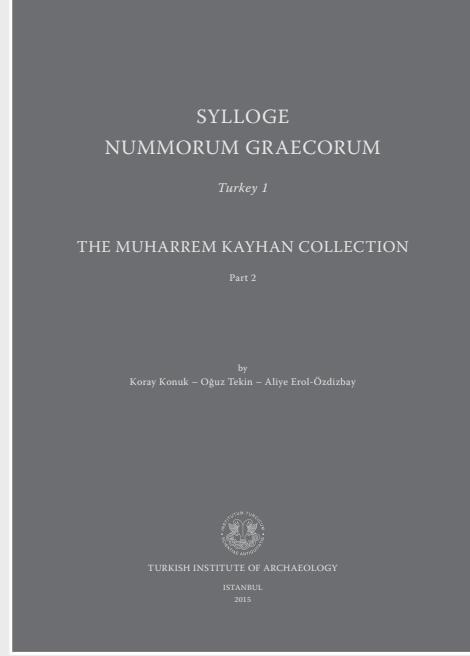
ISBN 978-605-4701-64-3

Oğuz Tekin, *Ege Dünyasında Terazi Ağırlıkları. Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Kitabın konusunu, başlıkta da belirtildiği üzere, Klasik ve Hellenistik dönemlerde Ege dünyasında üretilen ve kullanılan terazi ağırlıkları oluşturmaktadır. Antikçağ'ın kamusal alandaki araçları (*instrumentum publicum*) arasında yer alan terazi ağırlıkları, üzerlerinde yer alan ve onların standart değerlerini gösteren birim işaretleri, semboller, tasvirler, yazılar ve süslemeler nedeniyle incelenmesi, araştırılması gereken önemli bir malzeme grubudur. Ancak, ne yazık ki, arkeolojik araştırmalar kapsamında en ihmal edilmiş malzeme grubu da terazi ağırlıklarıdır. Önsöz'de de belirtildiği gibi, kitap bir ölçüde bu eksikliği gidermek veya konuya dikkat çekmek için hazırlanmıştır. Dört bölüm halinde kurgulanan kitabın Giriş kısmında yer verilen kapsam, materyal, kaynaklar ve araştırmaların tarihçesinden sonraki Birinci Bölüm, formlar, malzeme, yapım tekniği, semboller, birimler, ethnikon ve devlet garantisi gibi ağırlıkların temel unsurlarını kapsamaktadır. İkinci Bölüm, ağırlık sistemleri, standartlar ve Solon'un reformuna ayrılmıştır. Üçüncü Bölüm'de ağırlıkların dışında ama öte yandan ağırlıklarla en fazla ilişkili olan pazar yerleri ve pazar denetçileri ele alınmaktadır. Dördüncü ve son bölüm ise Ege coğrafyasındaki kent-devletlerinin günümüze kalan ağırlıklarını kapsamaktadır. Sonuç'tan sonraki EKLER'de, teraziler, kantarlar ve kantar ağırlıkları ile ağırlıklar konusunda nispeten bir bütünlük teşkil etmek veya Hellenistik Çağ'dan sonraki sürekliliği izleyebilmek için Roma İmparatorluğu Dönemi'nde kullanılan ağırlıklara da kısaca yer verilmiştir.

SYLLOGE NUMMORUM GRAECORUM

Turkey 1 - Part 2

ISBN 978-605-4701-81-0

Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 1. The Muharrem Kayhan Collection. Part 2 (haz. K. Konuk, O. Tekin, A. Erol-Özdizbay), Turkish Institute of Archaeology, İstanbul, 2015.

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü veya İngilizce adıyla Turkish Institute of Archaeology tarafından yayımlanan *Sylloge Nummorum Graecorum Turkey*, 2015 yılı itibarıyla dokuzuncu cilde ulaşmıştır. İş adamı ve koleksiyoner Muharrem Kayhan'ın koleksiyonunda yer alan 1076 sikke 2002 yılında Koray Konuk tarafından SNG Turkey'in ilk cildi olarak yayımlanmıştı. Muharrem Kayhan o tarihten sonra da sikke koleksiyonunu zenginleştirmiş ve burada tanıtımı yapılan ikinci cilt ile (*SNG Turkey 1, Part 2*) koleksiyonundaki 682 sikkenin daha yayımlanmasına imkan sağlamıştır. İkinci cildin katalog çalışmasını Koray Konuk, Oğuz Tekin ve Aliye Erol Özdizbay birlikte yürütmüşlerdir. Söz konusu ikinci ciltte sikkelerin büyük bir çoğunluğunu İonia bölgesi kentleri oluşturmaktadır; onu, Mysia, Troas, Aiolis ve Karia bölgeleri izlemektedir. Akhaimenid Krallığı sikkeleriyle Karia'nın satarap veya yerel hükümdarlarının sikkeleri de katalogta temsil edilmektedir. Yine sikkelerin çoğu MÖ 6.-4. yüzyıllar arasına, sayıca az bir kısmı ise Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenmektedir. Ayrıca, bir kısmı başka koleksiyonlardan da bilinen Arkaik ve Klasik dönemlere tarihlenebilen bazı nadir sikkelerin (ki üzerlerinde ethnikon veya ethniconla ilişkin kısaltma bulunmamaktadır) darp yerleri, "Uncertain (belirsiz)" olarak bırakılmıştır.

Sponsorlarımız

ve Enstitüye Kazandırdıkları

Borusan: Nakit olarak enstitünün yıllık giderleri.

Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi: Yıllık konferanslarımıza salon tahsis.

Enstitü Yayınları

Bilimsel Dizi

- Studia ad Orientem Antiquum - 1 / Hitit Kralı II. Muwatalli: Kişiliği ve İcraat - Filolojik Belgeler Işığında* (M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2012.
- Studia ad Orientem Antiquum - 2 / Allioani Tıp Aletleri* (D. Baykan), İstanbul, 2012.
- Alparslan, M. (Haz.), *Hititolojiye Giriş, Instrumental Linguarum Antiquarum 1*, (Dizi Editörü B. Demiriş), İstanbul, 2009.
- Corpus Vasorum Antiquorum, Türkiye Cumhuriyeti (Turkish Republic 1, Fascicule 1), Silifke Museum* (K. L. Zoroğlu), İstanbul, 2008.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 2 / Anamur Museum, Vol. 1, Roman Provincial Coins* (O. Tekin - S. Altınoluk), İstanbul, 2007.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 3 / Çanakkale Museum, Vol. 1, Roman Provincial Coins of Mysia, Troas etc.* (O. Tekin - S. Altınoluk - F. Körpe), İstanbul, 2009.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 4 / Ancient Coins from Mysia, Troad and Aeolis in the Collection of Selçuk Tanrikulu* (O. Tekin - A. Erol-Özdizbay), İstanbul, 2010.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 5 / Tire Museum. Vol. 1: Roman Provincial Coins from Ionia, Lydia, Phrygia and, etc.* (O. Tekin - S. Altınoluk), İstanbul, 2011.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 6 / Burdur Museum. Vol. 1: Pisidia, Part 1: Adada-Prostanna* (H. Köker), İstanbul, 2011.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 7 / Ödemiş Museum. Vol. 1: Roman Provincial Coins of Ionia, Lydia and etc.* (O. Tekin - S. Altınoluk), İstanbul, 2012.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 8 / Muğla Museum. Vol. 1: Caria* (O. Tekin - A. Erol-Özdizbay), İstanbul, 2012.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 9 / The Özkan Arıkan Türk Collection Vol. 1: Troas* (O. Tekin - A. Erol-Özdizbay), İstanbul, 2015.
- Corpus Ponderum Antiquorum et Islamicorum, Turkey 1 / The Collection of Klima Plus in Silifke Museum, Greek, Roman, Byzantine and Islamic Weights* (O. Tekin - A.M. Merzeci), İstanbul, 2012.
- Corpus Ponderum Antiquorum et Islamicorum, Turkey 2 / Istanbul Archaeological Museums, Greek, Roman, Byzantine and Islamic Weights in the Department of Metal Objects* (O. Tekin - G. Baran Çelik), İstanbul, 2013.
- Savaş, Ö.S., *Anadolu (Hitit-Luvi) Hiyeroglif Yazıtlarında Geçen Tanrı, Şahıs ve Coğrafya Adları/Divine, Personal and Geographical Names in the Anatolian (Hittite- Luwian) Hieroglyphic Inscriptions*, İstanbul, 1998.

Bilimsel Toplantılar Dizisi

- Delemen, İ. - O. Casabonne - Ş. Karagöz - O. Tekin (eds.), *The Achaemenid Impact On Local Populations and Cultures in Anatolia*, İstanbul, 2007.
- Dinçol, Ali M. (Yayına Haz.), *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu (5-7 Haziran 1996)/International Symposium on Settlement and Housing in Anatolia Through the Ages (5-7 June 1996)*, İstanbul, 1999.
- Fischer, B. - H. Genz - E. Jean - K. Köröglü (eds.), *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions*, İstanbul, 2003.

Sürelî Yayın

- Colloquium Anatolicum I* (eds. M. Doğan-Alparslan - M. Alparslan), İstanbul, 2002.
- Colloquium Anatolicum II* (eds. M. Alparslan - M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2003.
- Colloquium Anatolicum III* (eds. M. Alparslan - M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2004.
- Colloquium Anatolicum IV* (eds. M. Doğan-Alparslan - G. Ergin), İstanbul, 2005.

- Colloquium Anatolicum V* (eds. H. Peker - G. Ergin), İstanbul, 2006.
- Colloquium Anatolicum VI* (eds. M. Alparslan - H. Peker), İstanbul, 2007.
- Colloquium Anatolicum VII* (eds. M. Doğan-Alparslan - M. Alparslan - H. Peker - G. Ergin), İstanbul, 2008.
- Colloquium Anatolicum VIII* (eds. M. Doğan-Alparslan - Y. G. Ergin - M. Alparslan - H. Peker), İstanbul, 2009.
- Colloquium Anatolicum IX* (eds. M. Alparslan - Y. G. Ergin - H. Peker - M. Doğan-Alparslan) İstanbul, 2010.
- Colloquium Anatolicum X* (eds. Y. G. Ergin - M. Doğan-Alparslan - M. Alparslan - H. Peker), İstanbul, 2011.
- Colloquium Anatolicum XI* (eds. M. Alparslan - A. Akkaya), İstanbul, 2012.
- Colloquium Anatolicum XII* (eds. M. Alparslan - F. Kaynar), İstanbul, 2013.
- Colloquium Anatolicum XIII* (eds. M. Alparslan - B. Hürmüzlü-Korholt - N. Karul - E. Kortanoğlu), İstanbul, 2014.
- Klasik Filoloji Seminerleri I*, (2004), II (2005), III (2006) (eds. O.F. Akyol - E. Öyken)

Kazı Monografileri

- Köröglü, K. (ed.), *5. Yılında Yumuktepe/The V. Anniversary of the Excavation at Yumuktepe (1993-1997)*, İstanbul, 1998.

Popüler Dizi

- Alp, S., *Hititler'in Mektuplaşmaları*, İstanbul 2001².
- Alparslan, M., *Eski Anadolu'da Ticaret (MÖ II. Binyıl)*, İstanbul, 2010.
- Altınoluk, S., *Eskiçağ'da Irmak Tanrıları*, İstanbul, 2010.
- Anadolu (Usman), M., *Antik Çağ'da Et ve Balık Pazarları*, İstanbul, 2003.
- Baykan, C. - D. Baykan, *Eskiçağ'da Cam*, İstanbul, 2012.
- Bursa, P., *Antikçağ'da Anadolu'da Balık ve Balıkçılık*, İstanbul, 2010.
- Çete, İ., *Geçmiş Yolculuk Bir Gezi Rehberi, Journey into the Past: A Short Guide*, İstanbul, 1996 (Tükendi).
- Çokay, S., *Antikçağ'da Aydınlatma Araçları*, İstanbul, 2000².
- Delemen, İ., *Antik Dönemde Beslenme*, İstanbul, 2003².
- Delemen, İ. - S. Çokay-Kepeç, *Yunan ve Roma Kap Formları Sözlüğü*, İstanbul, 2009.
- Demiriş, B., *Eskiçağ'da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul, 2002³.
- Dinçol, B., *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, İstanbul, 2003².
- Dinçol, B., *Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*, İstanbul, 2003².
- Dürüşken, Ç., *Eskiçağ'da Spor*, İstanbul, 1995 (Tükendi).
- Dürüşken, Ç., *Roma Dini*, İstanbul, 2003.
- Eğilmez, M., *Hitit Ekonomisi*, İstanbul, 2005.
- Fazlıoğlu, İ., *Eskiçağ'da Dokuma*, İstanbul, 2001².
- Gülbay, O., *Eskiçağ'da Tuvalet Kültürü*, İstanbul, 2004.
- Hırçın, S., *Çivi Yazısı Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü*, İstanbul, 2000³.
- Hürmüzlü, B., *Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri*, İstanbul, 2008.
- İren, K., *Vazo Resimlerinin Işığında Eski Yunan Çanak Çömlekçiliği*, İstanbul, 2003.
- Karagöz, Ş., *Eskiçağ'da Depremler*, İstanbul, 2005.
- Köröglü, G., *Anadolu Uygarlıklarında Taki*, İstanbul, 2004.
- Özdizbay, A., *Eski Yunan'da Tarım*, İstanbul, 2004.
- Salman, B., *Eskiçağ'da Güneş Saatleri*, İstanbul, 2007.
- Serdaroğlu, Ü., *Eskiçağ'da Tıp*, İstanbul, 2002².
- Tekin, O., *Eskiçağ'da Para, Antik Nümitmatige Giriş*, İstanbul, 1998³.
- Tekin, O., *Byzas'tan I. Constantinus'a Kadar Eskiçağ'da İstanbul (Byzantion)*, İstanbul, 2005³.
- Tekin, O., *Tarih Boyunca İstanbul'da Sikke Darbı ve Sikkeler*, İstanbul, 2012.
- Uzel, İ., *Anadolu Tıp Tarihine Giriş*, İstanbul, 2008.